

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΙΑΤΡΟΥ ΣΤΟ ΚΑΤΩΦΛΙ ΜΙΑΣ ΝΕΑΣ ΕΠΟΧΗΣ (Pierre Mounier-Kuhn)	241
Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΙΑΣ (Β. Βασιλειάδη)	255
Ο ΚΥΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΑΛΗΘΕΙΑ (Χρήστου Μαλεβίτση)	268
Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΝ ΣΤΟΙΧΕΙΟΝ (Harold Fey)	271
ΑΡΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΕΝΑΝΤΙΩΝ (Β. Έράστου).....	273
ΕΝΑ ΤΡΙΠΛΕΥΡΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ('Αρ. 'Α. 'Ασπιώτη)	277
ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗΝ ΓΝΩΣΙΟΛΟΓΙΑΝ (Α. Ν. Ζούμπου)	280
ΣΚΕΨΕΙΣ ΣΤΟ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ: ΜΝΗΜΕΣ (Ν. 'Αρβανίτη)	282
ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ	284
Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ. ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ	285

«ΑΚΤΙΝΕΣ» ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ

ΕΤΟΣ 29ον

ΙΟΥΛΙΟΣ-ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ-ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

ΑΡΙΘ. 273

ΔΡΑΧ. 7

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Γιὰ τὸ καλοκαίρι, γιὰ τὴν ἐξοχὴν τὸ βιβλίον εἶναι ἡ καλύτερη συντροφία.

Ἐνάντιον σὺν ταῖς ἐκδόσεσιν ἡμῶν μπορεῖτε νὰ διαλέξετε:

G. Bruce: *Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΦΗΛΑΝΤ*

R. Thomassen: *ΠΕΡΑ ΑΠ' ΤΟ ΣΗΜΕΡΑ*

Kitto: *ΕΛΛΗΝΕΣ*

Κ. Παράσχου: *Ο ΘΑΝΑΤΟΣ*

Μ. Ἴρις: *ΠΕΡΑ ΑΠ' ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ*

ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ 45—ΑΘΗΝΑΙ (135) ΤΗΛ. 627-035

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

45

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ

ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΙΣ

Ἐκ τῆς

ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗ

Ψυχιάτρου

Πωλεῖται εἰς ὅλα τὰ βιβλιοπωλεῖα. Τιμὴ δραχ. 30.

Κεντρικὴ διάθεσις τευχῶν καὶ παραγγελίαι: Γραφεῖα Περιοδικῶν «Ἀκτίνες»,
'Ακαδημίας 45, Ἀθῆναι—135, τηλ. 624-233.

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΤΟΣ 29ον

ΙΟΥΛ.—ΑΥΓ.—ΣΕΠΤ. 1966

ΑΡΙΘ. 273

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΙΑΤΡΟΥ ΣΤΟ ΚΑΤΩΦΛΙ ΜΙΑΣ ΝΕΑΣ ΕΠΟΧΗΣ (*)

Προσωπικῶς, ἔχω τὸ ἔντονο, συνεχές καὶ ἀγωνιῶδες αἶσθημα, ὅτι βρισκόμαστε στὸ κατώφλι μιᾶς ἐποχῆς καινούργιας, ἢ ἀκριθέστερα, ὅτι ἔχομε ἤδη εἰσέλθῃ «σ' ἕνα καινούργιον αἰῶνα». Ξερριζωμένοι, παρασυρμένοι ἀκατάσχετα ἀπὸ ἕνα παφλάζον ρεῦμα, ἔχομε χάσει τὰ στηρίγματα καὶ τὰ καταφύγια μας, τὰ πατροπαράδοτα μετρικὰ μας ὁρόσημα.

Μοιάζομε μ' ἕναν ὁδηγὸ αὐτοκινήτου, ποὺ μπαίνει ἀπτόμα σ' ἕνα σύννεφο ἀπὸ ὀμίχλη, ποὺ, στερημένος ἀπὸ κάθε μέσο προσανατολισμοῦ, ὑποχρεώνεται σὲ μιὰ στιγμή, νὰ θρῆ ἕναν καινούργιο τρόπο πορείας, θασισμένο στὶς ἄκρες τοῦ δρόμου, στὰ δένδρα ποὺ τὸν πλασιάζουν, στὴν κίτρινη γραμμὴ ποὺ σημειώνει τὸ κέντρο του. "Ἡ μᾶλλον, γιὰ νὰ μιλήσωμε πιὸ συγχρονισμένα, μὲ τοὺς ναῦτες τοῦ «Ναυτίλου» ποὺ ὅταν ἔφθασαν ὑποβρυχίως ὡς τὸν Β. Πόλο, ἢ πυξίδα τους ἀχρηστεύθηκε, καὶ ἀναγκάστηκαν νὰ χρησιμοποιήσουν νέες μεθόδους γιὰ νὰ θροῦν τὸ στίγμα τους.

(*) Πρόκειται γιὰ τὴν «Γενικὴ Εἰσαγωγὴ» σὲ μιὰ μελέτη τῆς διεθνoῦς Ὀμάδος τῆς «Ἱατρικῆς τοῦ Προσώπου» ἀπὸ τὸν Δρα Pierre Mounier—Kuhn, καθηγητῆ τῆς Ὀториνολαρυγγολογίας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Λυών.

Δὲν μᾶς μένει, σχεδόν, τίποτε-ἐκτός ἀπὸ τὰ στοιχειῶδη ἔνστικτα—ἀλλὰ κι' αὐτὰ ἀκόμη, δὲν εἶναι τὰ ἴδια μ' αὐτὰ ποὺ μόλις πρὸ ὀλίγου ἦταν!...

«Βρισκόμαστε στὸ τέλος τῶν «Νέων Χρόνων», μᾶς δηλώνει ὁ Romano Guarini. Καὶ γράφει, κάπου ἄλλου, ὁ G. Picon:

«Δὲν ἦταν ποτὲ πιὸ ἔντονο καὶ πιὸ δικαιολογημένο τὸ αἶσθημα ὅτι ζοῦμε μιὰ, ἄνευ προηγούμενου, ἀλλαγὴ.

» Ἄνευ προηγούμενου, ἐπειδὴ, γιὰ πρώτη φορὰ ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ ἀφορᾷ τοὺς ἀνθρώπους ὅλους, συνειδητὰ ἐνωμένους σὲ μιὰ ἱστορία κοινὴ· καὶ διότι, δὲν ὑπάρχει οὔτε μιὰ πλευρὰ τῆς πραγματικότητος, οὔτε ἕνα πεδίου τοῦ πνεύματος, ποὺ νὰ μὴν ἐπηρεάζεται ἀπ' αὐτὴν. Κάποια καινούργια γεωλογικὴ περίοδος, ἀνασηκώνει τὸν φλοιό, ἀφοῦ ἀναποδογύρισε τὰ βαθύτερα στρώματα τοῦ πλανήτου τοῦ πνεύματος. Ὁ καθένας ἀπὸ μᾶς ζῆ τὴν ἐμπειρία ἐκείνη, γιὰ τὴν ὁποῖαν μιλοῦν αἰνιγματικὰ οἱ ἀρχαιότεροι μῦθοι: νὰ μπῆ κανεὶς ζωντανός, σ' ἕναν κόσμο ἀπὸ τὸν ὁποῖο δὲν μπορεῖ νὰ ξαναγεννηθῆ, παρὰ μόνον ἀφοῦ πεθάνῃ προηγούμενος, ἀφοῦ κατέβῃ στὸν ἄδη ὀλοζώντανος.

» Οὔτε μιὰ ζωὴ ἀνθρώπου δὲν πέρασε—μόλις ἕνα τέταρτο αἰῶνος, τὸ διάστημα ἀκριβῶς ποὺ θέλει γιὰ νὰ περάσῃ μιὰ ἡλικία νεότητος—καὶ εἶδαμε νὰ ἀλ-

λάζη ή ιστορική πραγματικότητας του κόσμου μας και τὸ καθημερινό του «τοπίον». Νὰ κλονίζονται, νὰ θουλιάζουν οἱ πιὸ ἀσφαλισμένες προοπτικές τῆς σκέψεώς μας καὶ τῆς πνευματικῆς καλλιέργειάς μας. Κλονίστηκαν, ἀπερρίφθησαν, οἱ στερεώτερες ἔννοιες, οἱ ἀρχαιότερες καὶ φυσικώτερες πεποιθήσεις μας, τὰ σταθερώτερα συστήματα κατέρρευσαν. Οἱ βεβαιότερες κατευθύνσεις τοῦ πνεύματος καὶ τῆς δράσεώς μας ξαφνικὰ ἐσταμάτησαν καὶ πήραν, ἔπειτα, δύο στροφές διαφορετικές.

»Δὲν ἤμπορεῖ κανεὶς, σήμερα, νὰ ἀποφύγη νὰ ἀνοίξη τὰ μάτια του. Ἔχομε ἤδη κάνει τὸ πᾶν γιὰ νὰ τὰ ἀνοιξώμε ὅσο τὸ δυνατόν ἀργότερα...

»Καὶ ὅμως, γύρω μας, μπροστά μας, καὶ μέσα μας, ἔχουν ὅλα ἀλλάξει».

Πρέπει, λοιπόν—εἶναι ἕνα ἐπιτακτικὸ καθήκον—νὰ ξεπεράσωμε τὸ στάδιο τῶν ἐντυπώσεων καὶ νὰ προσπαθίσωμε νὰ φθάσωμε σὲ μιὰ ἀκριθέστερη θεώρησι, σὲ μιὰ σαφέστερη ἀντίληψι τῆς νέας αὐτῆς ἐποχῆς.

Θὰ πρέπει, ὅμως, γι' αὐτό, νὰ ἀποκτήσωμε μιὰ ἀκριθέστερη συνείδησι, καὶ γιὰ τοῦτο χρειάζεται μιὰ λεπτομερέστερη κατατόπισι. Αὐτὸ ποὺ ὁ καθένας μας διαισθάνεται μ' ἕναν τρόπο λίγο ὡς πολὺ σκοτεινὸ καὶ συγκεχυμένο, πρέπει νὰ θγη σὸ φῶς τῆς κριτικῆς ἀνιχνεύσεως.

Γι' αὐτὸν ἀκριθῶς τὸν σκοπὸ ἀνέλαινα νὰ ἀναπτύξω τὴν Γενικὴ αὐτὴ Εἰσαγωγή, στὴν ὁποία θὰ προσπαθίσω νὰ σᾶς ἐκθέσω πῶς θλέπω, σὰν ἰατρός, αὐτὴν, τὴν καινούργια ἐποχὴ, καὶ ποιά ἤμπορεῖ νὰ εἶναι σ' αὐτὴν ἡ θέσις καὶ ὁ ρόλος τοῦ ἰατροῦ. Πρόκειται, μὲ δυὸ λόγια, γιὰ τὴν ἄποψι τὴν ὁποίαν ἐπρότεινε ἐπάνω σὸ θέμα ὁ Paul Tournier: «Τὰ προβλήματα τῆς προσαρμογῆς τοῦ ἀνθρώπου στὶς μεγάλες σημερινές μεταμορφώσεις τοῦ κόσμου καὶ τῆς κοινωνίας».

Θὰ σᾶς προσφέρω μόνον προσωπικὲς μου σκέψεις, σκέψεις ἀσφαλῶς κάποιας κοινοτοπίας ἀποθαρρυντικῆς, ποὺ

εἶναι ὅμως, τοῦλάχιστον, εἰλικρινεῖς καὶ αὐθόρμητες.

***

Ἐὰν δὲν ἀπατώμαι, ἡ ἐποχὴ μας ἀναπτύσσεται κάτω ἀπὸ τὸ σύνθημα τῆς Τεχνικῆς. Τὸ νὰ εἰπῶ ὅτι θρῑσκόμεστε στὸν αἰῶνα τῆς τεχνικῆς, λίγες μέρες ἔπειτα ἀπὸ τὴν πρώτη ἀπόπειρα ἀποστολῆς ἐνὸς πυραύλου μὲ προορισμὸν «Σελήνη», μοῦ φαίνεται κατὰ τὸ ὀλοφάνερο, καὶ σχεδὸν κοινότοπο. Σᾶς προτείνω λοιπόν, νὰ ἀντιμετωπίσωμε κατ' ἀρχὴν:

Τὸν «ἰσολογισμό» καὶ τὶς προοπτικὲς τῆς τεχνικῆς.

Καὶ σπεύδω νὰ σᾶς δηλώσω, εἴτε αὐτὸ σᾶς καθησυχάζει, εἴτε σᾶς ἀνησυχεῖ, ὅτι δὲν εἶμαι οὔτε «τεχνολόγος», οὔτε «τεχνόφιλος», οὔτε, ἀκόμα ὀλιγώτερο, «τεχνοκράτης».

Ἐπειτα, ἀλλὰ σχεδὸν παράλληλα, τὴν ἄποψι τοῦ ἰατροῦ ἐπάνω σ' αὐτὰ τὰ προβλήματα.

Δὲν πρόκειται γιὰ ἕνα δίπτυχο, ἀλλὰ μάλλον γιὰ μιὰ σύνθεσι μὲ πολλαπλὰ ἐπίπεδα, ὅπως π.χ. ἡ «φρῖκη τοῦ πολέμου» ἢ ἡ «Guernica» τοῦ Πικάσσο.

Ὅπως ἀσφαλῶς ἐννοεῖτε, δὲν πρόκειται ἐδῶ νὰ παρουσιάσω μιὰ μελέτη λεπτομερῆ, κυριολεκτικὰ «τεχνικὴ», ὅλων τῶν μέσων τῆς ἰσχύος καὶ τῆς δράσεως, ποῦ, εἰς τὸ ἐρχόμενον ἤδη τέλος τοῦ 20οῦ αἰῶνος, θέτει ἡ Ἐπιστῆμη στὴν διάθεσι τοῦ ἀνθρώπου γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν σημερινὴ του ὑπαρξι.

Θέλω μόνον νὰ σᾶς δώσω ἕνα κατὰ προσέγγισι σχεδιάγραμμα (ἀλλὰ καὶ τόσο πολυσύνθετο!) τῶν προόδων τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς ἐπιδράσεώς των ἐπάνω στὴν ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τὴν αὐγὴ τῆς ἀνθρωπότητος ἕως τὶς ἡμέρες μας.

Νομίζω, ὅτι ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ καθο-

ΑΚΤΙΝΕΣ ΙΟΥΛ.—ΑΥΓ.—ΣΕΠΤ. 1966

ρίση τρείς ουσιαστικούς σταθμούς, στη μακροχρόνια αυτή διαδρομή:

—Τὴν ἀνακάλυψι τοῦ τροχοῦ, ποὺ χαρακτηρίζει τὴν προϊστορικὴ περίοδο,

—Τὴν ἀτμομηχανή, ποὺ ἐγκαθίσταται στὰ ἐργοστάσια,

—Τὴν ἐποχὴ τοῦ ἀτόμου.

Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ τροχοῦ γύρω στὸ ἔτος 4.000 π.Χ., ὑπῆρξε, ὅπως λέγει ἀστεειούμενος ὁ André Varagnac, ἡ πρώτη ἐπανάστασις στὴν βιομηχανία τῆς ἀνθρωπότητος. Πράγματι, ἡ ἰσχὺς τοῦ ἀνθρώπου ἐπολλαπλασιάσθη ἐπὶ 2 ἢ ἐπὶ 4 ὅταν ἄρχισε νὰ κινῆ τὸ μονότροχο ἢ δίτροχο ἀμάξι. Ἦταν ἤδη κάτι τὸ σημαντικό, ἐνῶ σὲ λίγο ἀνεμένετο ἡ χρησιμοποίησις του γιὰ τὴν ἔλξι τοῦ θωδίου ἢ τοῦ ἀλόγου.

Δευτέρᾳ βιομηχανικῇ ἐπανάστασις λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 18ου μ. Χ. αἰῶνος: ἡ χρησιμοποίησις τῆς ἀτμομηχανῆς στὰ ἀγγλικά ὀρυχεία, προτοῦ ἀκόμη ἐφαρμοσθῆ στὰ ἐργοστάσια ἢ στὴν ἔλξι τῶν θαγониῶν τοῦ σιδηροδρόμου. Ἦταν σπουδαία ἡ πρόοδος, διότι ἡ καινούργια μηχανὴ ἐκτελοῦσε τὴν ἐργασία πενήντα, ἑκατό, ἴσως καὶ διακοσίων ἐργατῶν. Ἡ ἀτμομηχανὴ εἶναι ἐκείνη ποὺ ἐπέτρεψε τὴν μεγάλη τεχνικὴ ἀνάπτυξι σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ 19ου αἰῶνος, τοῦ «χρυσοῦ αἰῶνος» τῆς βιομηχανίας.

Ἡ τρίτη βιομηχανικὴ ἐπανάστασις ἄρχισε, τέλος, ἀκριβῶς τὴν 16 Ἰουλίου 1945, ὥρα 5,30 πρωινῆ, σὲ μιὰ ἔρημο τοῦ Νέου-Μεξικοῦ, κοντὰ στὴν μικρὴ πόλι Alamosordo. Τὴν στιγμή αὐτή, ἐξερράγη ἡ πρώτη ἀτομικὴ θόμβρα ποὺ προετοιμάζετο μυστικὰ ἀπὸ χρόνια εἰς τὸ Los Alamos.

Εἶναι ἐκπληκτικὴ ἡ διαπίστωσις ὅτι, μολοντί πρὸ πολλοῦ ἔχουν ἐξοικειωθῆ μὲ τὴν ἰδέα τῆς ἀτομικῆς αὐτῆς ἐκρήξεως καὶ τίς συνέπειές της, κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς ποὺ παρευρέθησαν σ' αὐτὴν δὲν ἔχει τὴν παραμικρὴ ἀμφιβολία ὅτι ὑπῆρξε μάρτυς στὸ σπουδαιότερο γεγονός τῆς ἱστορίας τοῦ πλανῆτου μας. Καθένας ἀπὸ αὐτοὺς, ἐσυνειδητοποίησε τὸ γεγονός ὅτι τὸ λεπτό αὐτὸ τῆς ὥρας

ἐσημείωσε τὴν ἀπαρχὴ μιᾶς ἐποχῆς καινούργιας, τῆς ἀτομικῆς ἐποχῆς. Ὁ Robert Jungk παρετήρησε εὐστοχα: «Ὅλοι, κι' ἐκεῖνοι ἀκόμα ποὺ δὲν εἶχαν δεσμούς, οὔτε κἀν τάσεις, θρησκευτικὲς—καὶ ἦταν οἱ περισσότεροι—διηγήθηκαν τὸ γεγονός αὐτὸ χρησιμοποιώντας φράσεις παρμένες ἀπὸ τὴν περίοχον τοῦ μύθου ἢ τῆς θεολογίας!... Λέγει π.χ. ὁ στρατηγὸς Farrell: «Ὁ τόπος ὅλος θρέθηκε θουτηγμένους σ' ἕνα φῶς «καταβροχθιστικόν», πολὺ πιὸ δυνατὸ ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ μεσημεριανοῦ ἡλιου... Σὲ διάστημα τριάντα δευτερολέπτων, πραγματοποιήθηκε ἡ ἐκρηξις' ἡ πίεσις τοῦ ἀέρος ἐκτύπησε «σκληρὰ» τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ πράγματα, καὶ σχεδὸν ἀμέσως ἀκούστηκε ἕνας θρυχηθμὸς διαρκῆς καὶ πένθιμος, παρόμοιος μὲ προειδοποίησι τῆς Δευτέρας Παρουσίας. Στὸ ἄκουσμα τῆς θροντῆς αὐτῆς, καταλάθαμε, ὅτι ἐμεῖς, τὰ μηδαμινὰ πλάσματα, εἶχαμε διαπράξει τὸ ἱερόσυλον τόλμημα νὰ ἀγγίξωμε τίς δυνάμεις ἐκεῖνες ποὺ ὡς τότε εἶχαν ἀποκλειστικὰ διαφυλαχθῆ... γιὰ τὸν Παντοδύναμον. Δὲν ἀρκοῦν οἱ λέξεις γιὰ νὰ κατανοηθῆ, ἀπὸ ὅσους δὲν ἔζησαν τὴ στιγμή ἐκείνη, ἢ ἐντύπωσις ποὺ ἐδοκιμάσαμε στὸ σῶμα μας, στὴν ψυχὴ καὶ στὸ πνεῦμα μας. Θὰ πρέπη νὰ ἦταν κανεὶς ἐκεῖ, γιὰ νὰ μπόρηση νὰ τὸ φαντασθῆ».

Σὲ μιὰν ἄλλη προοπτικῇ, αὐτὴ ἡ ἐκρηξις τοῦ Alamosordo περιελάμβανε ἄλλα δύο διδάγματα: τὸ πρῶτον εἶναι ἡ ὑποταγὴ τοῦ ἀνθρώπου στὴν τεχνικὴ ποὺ ἐθριάμβευσε. (Πρέπει αὐτὸ νὰ τὸ συγκρατήσωμε, διότι θὰ τὸ ξαναθροῦμε ἀργότερα). Τὸ δεύτερον διδάγμα, ἀντίστροφο τοῦ προηγουμένου, εἶναι ἡ βεβαιότης, λίγο ὡς πολὺ μακροπρόθεσμη, τοῦ δαμασμοῦ τοῦ ἀτόμου ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον. Μὲ τὴν τελευταία τοῦτη ἔννοια, ἔχομε τὴν εἴσοδον στὴ σκηνὴ τοῦ κόσμου τῆς ἀτομικῆς δυνάμεως.

Ἄλλὰ, τί σημαίνει λοιπὸν σήμερον, γιὰ μᾶς, αὐτὴ ἡ δύναμις;

Σημαίνει ὅτι, γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος, ἐπολλαπλα-

σιάσθη ή δύναμις πού διαθέτει ό άνθρωπος, όχι πλέον επί έκαστό, ή επί ένα πολλαπλάσιο του έκαστό, αλλά επί έκαστό χιλιάδες, ίσως επί ένα έκατομμύριο. Αυτό πού θά πρέπει νά καταλάβωμε είναι αυτός ό τεράστιος και θαυμαστός—ή ό τρομερός—πολλαπλασιασμός της ανθρώπινης δυνάμεως. Δέν άρκει, όμως, έξ άλλου νά έννοήσωμε άπλώς, αλλά θά πρέπει, όσο τό δυνατόν γρηγορώτερα, νά έξοικειωθούμε με την φοβερή αυτή εύκολία για νά μπορέσωμε, σαν γιατροί πού είμαστε, νά κάμωμε μιá διάγνωση και νά φροντίσωμε για τό μέλλον, νά θέσωμε δηλαδή ένα προγνωστικό.

Προοπτικές της τεχνικής.

Δέν είμαι προφήτης. Και έτσι μήν περιμένετε από μένα νά σας περιγράψω τό αυτοκίνητο ή τό άεροπλάνο του έτους 2000. Για μäs, έξ άλλου, δέν βρίσκεται εκεί τό πρόβλημα.

Άφίνοντας τό άτομο, πού είναι κάτι τό έξαιρετικά ασύλληπτο, άς στραφούμε πρös τις πραγματοποιήσεις πού ήδη έπετύχαμε, σαν πιö προσιτές και πιö εύχάριστες, στην ήλεκτρονική και την κυβερνητική, πρö πάντων στην αυτοματοποίηση.

Αυτόματον, αυτοματισμός, αυτοματοποιήσις. Είναι μιá από τις λέξεις εκείνες, πού, όπως λέγει ειρωνικά ό Paul Valéry, γνωρίζει καλά ό καθένas μας τη σημασία της, έφ' όσον δέν προσπαθει νά θρῆ τόν όρισμό της. Τριγυρισμένη από ένα, κάπως μυστηριώδη φωτισέφανο έπιστημονικής μαγείας, και έξυμνούμενη από μιá έκτεταμένη φιλολογία, ή αυτοματοποιήσις δέν άφορᾷ τό αύριο: άποτελεί ένα γεγονός τετελεσμένο, πού θαδίζει τώρα πρös την άνάπτυξί του και την επέκτασι. Άνοιγει όμως ταυτόχρονα άνησυχητικές προοπτικές, πού οι οικονομολόγοι και οι κοινωνιολόγοι δέν έπαυσαν νά σχολιάζουν.

Μία χονδρική «καρικατούρα» του αυ-

τοματισμού, όχι άπολύτως άνακριθής, είναι ή έπομένη:

Η βιομηχανία Renault, πού παράγει σήμερα 200.000 άμάξια τό χρόνο με προσωπικό 50.000 θά παράγη δέ αύριο τόν ίδιο άριθμό αυτοκινήτων με μόνο 10.000 εργάτες· ή, τώρα, με 50.000, θά παράγη 1.000.000 αυτοκίνητα τό χρόνο.

Μέσα σ' αυτές τις δύο φράσεις ύπάρχει τό σπέρμα όλων τών προβλημάτων τά όποία θέτει ή αυτοματοποιήσις, προβλήματα πού άλλοι τά αντιμετωπίζουν με άισιοδοξία και ήρεμία, και άλλοι με άπαισιοδοξία και φόβο.

Ένα από τά ένδεχόμενα είναι τό πρόβλημα της υπερπαραγωγής, του κορεσμού τών άγορών, της διακινήσεως και της συσσωρεύσεως. Άλλο ένα είναι τό πρόβλημα της άπασχολήσεως, ή δυνατότητας της άργίας, ή μεταφορά και ή μετατροπή της χειρωνακτικής εργασίας. Και στις δύο περιπτώσεις, είναι τό φάσμα της οικονομικής και της κοινωνικής κρίσεως.

Τά ένδεχόμενα όμως αυτά, και τά άποτελέσματά των, είναι άκόμη υπό συζήτηση. Ένα άλλο, «θραχυπρόθεσμο» πρόβλημα, θά πρέπει νά μäs άπασχολήση περισσότερο, τό πρόβλημα των έξελυθέρων ώρων.

Αύριο, ή εργατική έβδομάς θά είναι 30, ίσως και 25 ώρες. Πώς θά χρησιμοποιηθῆ λοιπόν, αυτό πού δέν θά όνομάζεται πιá «έλεύθερες ώρες», αλλά «χρόνος» τών εργαζομένων; Πώς θά άποφύγωμε την όκηρία, αυτή την πηγή της πλήξεως, τόν κακό αυτό σύμβουλο πού λέγεται καφενείο και ταβέρνα; Πώς θά χρησιμοποιήσωμε αυτό τό «dopplano» πού θά έχη έπικρατήσει; Μē μιá έπιστροφή στη χειρωνακτική δραστηριότητα, στις άτομικές «τέχνες», ή με τό κυνήγι τών «χόμπυς»;

Νά οργανώσωμε την πνευματική καλλιέργεια τών μαζών; Νά στραφούμε πρös τό πανεπιστήμιο; Άλλά δέν είναι καθόλου προετοιμασμένο για τό καινούργιο αυτό καθήκον...

Ύπάρχουν τόσα έρωτηματικά, τόσα

γιγαντιαία προγράμματα για να μπουν από τώρα εις ενέργειαν, παρά τήν, κατά τὰ φαινόμενα, γενική αδιαφορία για τὸ ἄμεσο παρόν. Ἐργότερα ὅμως;

Μία λέξι ἀκόμη, για να ἀναφερθοῦμε στὶς πολιτικὲς πλευρὲς ποὺ διαμορφώνονται ἀπὸ τὶς ἔμμεσες ἢ ἄμεσες παρεμβολὲς τῆς τεχνικῆς ἐξελίξεως. Ἡ διακυβέρνησις πληθυσμῶν ποὺ διαρκῶς αὐξάνονται, καὶ συνεχῶς ὑποαπασχολοῦνται, θὰ καταστῆ περισσότερο «διευθυνομένη», πιὸ αὐταρχικὴ καὶ λιγώτερο φιλελεύθερη. Οἱ μεγάλες λαϊκὲς μᾶζες δημιουργοῦν νέα προβλήματα διακυβερνήσεως.

Ἡ ἐνίσχυσις τῆς κρατικῆς ἐξουσίας θὰ πάρῃ ἴσως μορφὲς καινούργιες· κατὰ πόσον, ὅμως, θὰ λάθῃ ὑπ' ὄψιν τῆς τὸ ἄτομον, καὶ ὡς ποῦ θὰ φθάνη ὁ σεβασμὸς τῆς για τὸ «ἀνθρώπινο πρόσωπο»; Δὲν εἶναι πολὺ νωρίς, για να διερωτηθοῦμε ἐπάνω στοῦ θέμα αὐτό, διότι εἶναι πάντα καλύτερο να «προλαμβάνῃ» κανεὶς παρά να «σημαίνῃ ὑποχώρησι». Θὰ ἔλθῃ ἄραγε ὁ «Τρίτος αἰὼν», τοῦ καθηγητοῦ André Piettre, «ὁ αἰὼν τῆς διευθυνομένης οἰκονομίας, τοῦ *étasisme* καὶ τοῦ σοσιαλισμοῦ μετὴν εὐρείας ἔννοιαι, μετὰθετι τὸ μυστικὸ καὶ τὸ ὕλιστικὸ ποὺ συνεπάγεται;»

»Φαίνεται ὅτι ἡ συλλογικὴ ἐνέργεια προσπαθεῖ να ἀναπλάσῃ ἐκ τῶν ἔξω, αὐτὸ ποὺ φαίνεται ἐσωτερικῶς να καταρρέῃ: οἱ νόμοι, διαδέχονται τὰ ἦθη, οἱ περὶ τέκνων νομοθεσίαι, τὰ χωρισμένα ἀνδρόγυνα, οἱ περὶ ὑπερηλικῶν νόμοι τὶς διαλυμέναις οἰκογένειαι. Ὁ κοινωνικὸς σεκουλαρισμὸς τὴν οἰκογενειακὴν κοινότητα, ὁ καλλεκτικιστικὸς μυστικισμὸς, τὴν πίστιν τῶν προγόνων. Ἡ κοινωνικὴ ἀσφάλις, τὴν οἰκονομία, ἡ δημοσία φιλανθρωπία, τὴν ἀυθόρμητη ἀλληλοβοήθεια...».

Ἄς σταματήσωμε ὅμως τὴν ἀπαρίθμησι, διότι αὐτὰ ποὺ ἀναφέρει τὰ ὑφιστάμεθα οἱ ἴδιοι, καὶ τὰ βλέπομε μετὰ μάτια μας. Ἄς μὴ μᾶς ποῦν ὅμως ὅτι πρόκειται για ὑπερβολικὴ ἀπαισιοδο-

ξία, διότι τώρα σὲ λίγο θὰ διαπιστώσωμε τὸν ἀντίκτυπο τῆς τεχνικῆς στοῦ ἀνθρώπινο ἐπίπεδο.

Θὰ μᾶς ἐπιτραποῦν ὅμως προηγουμένως δύο σύντομες παρεκβάσεις ἐπάνω σὲ δύο πεδία ἀρκετὰ διαφοροτικά. Ἡ καταπληκτικὴ πρόοδος τῆς ἐπιστήμης—δυναμέως μᾶς ἐξουσιοδοτεῖ, λεκτικῶς τοῦλάχιστον, για τὰ πιὸ μεγάλα τολμήματα. Θὰ ἠμπορούσαμε λοιπὸν να ὑποθέσωμε, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν πρόκειται για αὐριο, ὅτι τὰ διαπλανητικὰ ταξίδια δὲν ἀποτελοῦν οὐτοπία. Πῶς θὰ ἀντιδράσῃ ὁ ἄνθρωπος, ἢ μᾶλλον ἡ ἀνθρωπότης, ἐμπρὸς στὴν ἀνοικτὴ αὐτὴ θύρα πρὸς τὸ ἀμέτρητο διάστημα; Ἐπίσης, στοῦ βιολογικὸ ἐπίπεδο, χωρὶς να ὑπερβάλωμε ἐξαιρετικά, θὰ ἠμπορούσε ἴσως να τεθῇ τὸ πρόβλημα τοῦ «ὑπερανθρώπου». Ἡ προσωπικὴ μου γνώμη εἶναι, ὅτι, πιθανόν, ἡ συνήθεια τῶν βιολόγων να ἐπεμβαίνουν ἐπάνω στα φυτὰ, στα κατώτερα ζῶα (καὶ τώρα στὶς πάπιαι), να τοὺς γεννήσῃ τὴν ἐπιθυμία να πειραματισθοῦν ἐπάνω στα ἀνώτερα ζῶα, καὶ—ποιοὺς ξέρει;—ὁ πειρασμὸς να τοὺς ὠθήσῃ να πειραματισθοῦν καὶ μετὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπο. Τί ἠμπορεῖ τότε να συμβῆ; (Καὶ ἴσως, να μὴν περάσῃ πολὺς καιρὸς για μιὰ τέτοια ἀπόπειρα...).

Ἐπάρχει ὅμως, κάποια ἄλλη ὁδὸς για να φθάσωμε σ' ἕναν ἐξανθρωπισμὸ μεγαλύτερο, ἴσως αὐτὴ ποὺ προτείνει ὁ Teilhard de Chardin: «Ἡ ἀνθρωπότης τοῦ 20οῦ αἰῶνος, να εἶναι ἄραγε ἕνα εἶδος ποὺ θαδίζει πρὸς τὸ τέλος του;...»

—Κάθε ἄλλο. Εἶναι ἴσως ἕνα καινούργιο εἶδος ποὺ προχωρεῖ πρὸς τὴν πληρότητα τῆς ἰδιαιτέρας του γενέσεως, μέσα ἀπὸ τὶς δυνάμεις αὐτὲς ποὺ τὸ θερμαίνουν καὶ τὸ ἐπεξεργάζονται. Κάποιο καινούργιο πρᾶγμα, ποὺ ἴσως ἀρχίζει στὸν χῶρο τῆς Θεολογίας...».

Δυστυχῶς ὅμως, δὲν μᾶς ἐπιτρέπει ὁ χρόνος να τὸν ἀκολουθήσωμε στὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιχειρηματολογίας του.

᾽Ωρισμένες, ἀτομικὲς συνειδητοποιήσεις, φανερώνουν μιὰ ἀνησυχία ὑπόκωφῃ, δὲν διακρίνομε ὅμως μιὰ ἐκτεταμένη ἀντίδρασι πού νά ἔχη κατὰ κάποιον τρόπο ἕνα χαρακτήρα ἐπίσημο. Πιστεύω ἐν τούτοις ὅτι δὲν θά ἦμουν πιστὸς στὸν σκοπὸ τῆς ὁμιλίας μου ἂν δὲν προσπαθοῦσα νὰ ἀνιχνεύσω—προσεκτικὰ καὶ ἀμερόληπτα—τὴν ἐπίδρασι τῆς τεχνικῆς ἐπάνω στὸ ἀνθρώπινο πεδίο.

Καὶ κατὰ πρῶτιστο λόγο, ὑπάρχει ἕνα γεγονός πού κυριαρχεῖ καὶ ἐπιβάλλεται: ἡ λ α τ ρ ε ῖ α τ ῆ ς τ ε χ ν ι κ ῆ ς. Ἐδῶ θά πρέπη νὰ ξεκινήσωμε, ἂν ἐπιθυμοῦμε νὰ ἀποτιμήσωμε σωστὰ αὐτὸ πού ἀποτελεῖ στὰ μάτια μου τὸ μεγᾶλο δρᾶμα τοῦ αἰῶνος μας.

Εἶναι πολλὰ τὰ στοιχεῖα πού παρεμβαίνουν καὶ συνυφαίνονται σὲ μιὰ δέσμη πού ἀντιστέκεται σὲ κάθε διαχωριστικὴ ἀπόπειρα. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ δρόμου, εἶναι, στὴν ἀρχή, ὁ φόβος, πού πολὺ γρήγορα μεταβάλλεται σὲ πάθος καὶ μαγικὸ σεβασμὸ ἐμπρὸς στὴν τεχνικὴ. Ὑπάρχει ἐπίσης ἡ πίστις στὸ ἀλάθητον, καὶ στὴν ἀτελείωτη πρόοδο τῆς ἐπιστήμης. Καθὼς ἐπίσης ἕνα γεμάτο πάθος ἐνδιαφέρον πού συντηρεῖ ἢ ἐπιθυμία διαφόρων ἐγωϊστικῶν ἱκανοποιήσεων: τὸ αὐτοκίνητο γιὰ τοὺς νέους..., ἢ ἀκόμη κάποιος ὠφελιμισμὸς ἄμεσος, ὅπως π.χ. ἡ φαινομενικὴ ἐπιτυχία σὲ κάθε τι πού ἀφορᾷ κατὰ κάποιον τρόπο τὴν τεχνικὴ τοῦ νοικοκυριοῦ.

Ὑπάρχει ὅμως, ἀκόμη, μιὰ διανοητικὴ προσχώρησις πού ὑποκινεῖται καὶ συντηρεῖται ἀπὸ μιὰ σχεδὸν μυστικιστικὴ φιλολογία, πού ἐξαίρει ἀδιάκοπα τὰ μεγάλα ἐπιτεύγματα τῆς ἐπιστήμης καὶ τὶς πραγματοποιήσεις τῆς τεχνικῆς.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ὅμως, (πρᾶγμα ἐξ ἴσου σοβαρὸ), εἶναι, ἡ πεποιθήσις τῶν ἀνθρώπων πού ἀσχολοῦνται οἱ ἱδιοὶ μὲ τὴν ἐπιστήμη, ἐκεῖνοι πού οἱ ἀνακαλύψεις τῶν ἀποτελοῦν τὴν ἀφετηρία τῶν τεχνικῶν προόδων. Στὸ ση-

μεῖο αὐτὸ, ὑπάρχει μιὰ, πολὺ ἀποκαλυπτικὴ δήλωσις τοῦ J. R. Oppenheimer: «Ὅταν παρατηρῆ κανεὶς ἕνα πρᾶγμα πού φαίνεται «Technically Sweet» (τεχνικῶς γλυκύ!) τὸ ἀρπάζει καὶ ἀμέσως τὸ πραγματοποιεῖ· τὸ ζήτημα τοῦ νὰ ξεύρη τί θά κάμη μὲ αὐτὸ, ἔρχεται ἀργότερα, ὅταν ἔχη ἤδη πραγματοποιηθῆ ἡ τεχνικὴ ἐπιτυχία. Αὐτὸ συνέβη καὶ μὲ τὴν ἀτομικὴ θόμβα». Καὶ ὁ Robert Jungk σχολιάζει: «Ἐκ προθέσεως ἢ ὄχι, ἀποκαλύπτει ἐδῶ ὁ Oppenheimer ἕνα ἐπικίνδυνον κίνητρο τοῦ συγχρόνου ἐρευνητοῦ. Ἴσως νὰ θροῦμε στὸ τέλος, στὴν ἀξιοσημείωτη αὐτὴ ὁμολογία του, τὸ κλειδί τοῦ προβλήματος· γιὰ ποιὸ λόγο ὁ Φάουστ τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἀφήνεται νὰ ὑπογράφη συμβόλαια μὲ τὸν διάβολο. Ἡ «τεχνικὴ εὐχαρίστησις» παρουσιάζεται στὰ μάτια τοῦ ἀκατανίκητου».

Ἡ τεχνικὴ λοιπὸν εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ βασικὰ στοιχεῖα τοῦ δραματικοῦ μύθου τῆς ἐποχῆς μας: ἡ Πρόοδος (μὲ μεγάλα κεφαλαῖα) θρίσκει στὴν θάσι μιᾶς πραγματικῆς θρησκείας, μὲ τὸ τυπικόν της, τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς πιστοὺς της. «Ὅλα αὐτὰ, θρίσκουν ἐξ ἄλλου ἐνὰ πρόσφορο ἔδαφος στὸν «πρωτογονισμό» καὶ τὸν «παιδισμό» τῆς ἐποχῆς μας, πού συντείνει στὸ νὰ τὰ ἐπιδεινώσῃ ἀκόμη περισσότερο ὅπως μαρτυρεῖ ἡ μόδα τῶν «Science-Fiction».

Ὅμως, θά πρέπη νὰ τὸ διακηρύξωμε ἀπερίφραστα, δὲν γνωρίζομε ἀκόμη τίποτε τὸ συγκεκριμένο γιὰ τὴν τεχνικὴ αὐτὴ. Αἰσθανόμαστε μόνο ὅτι αὐξάνει, μέρα μὲ τὴν ἡμέρα, ἡ κυριαρχία της καὶ δὲν μπορούμε πιά νὰ διακρίνομε ὡς πού θά φθάσουν τὰ ὄριά της. Μαντεύομε μόνο—πιστεύομε ὅτι μαντεύομε—ὅτι ἂν στὶς τελευταῖες αὐτὲς δεκαετίες ἦταν στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἀνθρώπου, σήμερα ὁ ἄνθρωπος θρίσκει σὲ τὴν ὑπηρεσία τῆς τεχνικῆς. Δὲν ὑπάρχει τίποτε πού νὰ μᾶς δείχνῃ ὅτι ὁ «μαθητευόμενος μάγος» τῆς ἐποχῆς μας θά ἠμπορέσῃ νὰ τὴν ἐξουσιάσῃ... Σὲ μιὰ τέτοια περίπτωσι, ὅλα μπορεῖ νὰ τὰ φοβώμαστε—ἀκόμα καὶ τὶς πλανητικὲς καταστροφές!...

Εἴμαστε λοιπὸν ὑποχρεωμένοι νὰ ἐκτιμῶμε σωστά τὴν κυριαρχία αὐτῆ τῆς τεχνικῆς. Αὐτὸ θέβαια δὲν ἐμποδίζει τὸ νὰ μὴ γνωρίζωμε τίποτε, ὅσον ἀφορᾷ τὴν μέλλουσα ἔκτασι τῆς κυριαρχίας τῆς. Τὰ πάντα, βιολογία, κοινωνιολογία, ἠθικὸ καὶ πνευματικὸ πεδίο, φέρουν τὴ σφραγίδα τῆς, καί, ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ ἡ ἔκφρασις, ἔχουν μολυνθῆ ἀπὸ αὐτὴν.

Βιολογία.

Ἡ ζωὴ ποῦ ἐτοιμάζει στὸν ἑαυτὸ του ὁ ἄνθρωπος, μὲ τὴν τεχνικὴ πρόοδο, δὲν θὰ καταστῆ ἄραγε, πολὺ σύντομα, ἀπάνθρωπη; Θὰ εἶναι ἄραγε, αὔριο, βιώσιμη ἢ ζωὴ γιὰ τὸν ἄνθρωπο; Δὲν πρόκειται γιὰ μεμφιμοιρία, ἀλλὰ γιὰ ἕνα ἐνδεχόμενον ποῦ ἀξίζει νὰ ἀντιμετωπισθῆ κάπως λεπτομερέστερα καὶ σοβαρότερα.

Εἶναι ἤδη παραπάνω ἀπὸ δέκα χρόνια, ποῦ ὁ André Malraux, μὲ τὴν τραγικὴ του αἴσθησι γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ὑπάρξι, ἔθεσε τὸ ἐρώτημα: «Ὁ ἄνθρωπος ἀπέθανε;», μὲ μιὰ ἔννοια ἐλάχιστα διαφορετικὴ ἀπ' αὐτὴν ποῦ μᾶς ἐνδιαφέρει τώρα.

Ἐπάρχει μιὰ πλευρὰ ψυχο-φυσιολογικὴ, καὶ μιὰ ψυχολογικὴ, ἢ ἂν θέλετε ψυχοσωματικὴ:

α) Ὁ ἀνθρώπινος ὀργανισμὸς ἔχει ὠρισμένα ὄρια. Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι ὀλοφάνερα: ἡ διεθνὴς ἐπίδοσις στὸν δρόμο τῶν 100 μέτρων ἄνευ ἐμποδίων, εἶναι 10'', 2)10. Εἶναι νοητὸ ὅτι θὰ ἠμποροῦσε νὰ κατεβῆ κατὰ μερικὰ δέκατα τοῦ δευτερολέπτου, δὲν θὰ πέση ὅμως ποτὲ στὰ 5''. Ἐπάρχει φυσικὴ ἀδυναμία. Ἐπάρχει ἐπίσης ἕνα δυνατὸ ὄριο στὰ ἀποτελέσματα γιὰ τὸν ἀνθρώπινον ὀργανισμὸ τῆς μεγάλης ἀεροπορικῆς ταχύτητος. Πρὶν ἀπὸ 20 χρόνια, γινόταν, συχνὰ λόγος γιὰ τὸν «μαῦρο πέπλο» τῶν ἀεροπόρων στὴν κάθετη κάθοδο. Σήμερα, μὲ διάφορες τεχνικὲς μεθόδους, ἠμπορεῖ νὰ ὑποβληθῆ ὁ ὀργανισμὸς τοῦ ἀνθρώπου σὲ μεγαλύτερες «τροχιακὲς» ἐπιδράσεις, καὶ ἐδῶ ὅμως ἡ πρόοδος αὐτὴ δὲν θὰ εἶναι ἀπεριόριστη.

Σὲ ἕνα ἄλλο πεδίο, τίθεται τὸ πρόβλημα τῆς θρέψεως—ποῦ ἔχει γίνει τοξικὴ μὲ τὴν μεγάλη τεχνικὴ πρόοδο, στὰ αὐτὰ π.χ., στὰ κρέατα, τὰ λαχανικά, τὰ φρούτα. Ἐπάρχει σ' αὐτὸ ἕνας πραγματικὸς κίνδυνος, ποῦ τὸ θέμα τῆς «ἀποδόσεως» καλύπτει τὴν κρισιμότητά του.

Ἐπάρχουν ἐπίσης οἱ ἀτμοσφαιρικὲς μολύνσεις ἀπὸ τὰ βιομηχανικὰ κατάλοιπα: ἕνα πρόβλημα καθημερινῆς τοξικολογίας, ποῦ μᾶς ἀπασχολεῖ τὴν προσοχή, καθὼς καὶ τῶν εἰδικῶν ἐπιστημονικῶν κύκλων γιὰ τὴν κάθαρσι τῶν ἀτομικῶν καταλοίπων. Ἐχομε, ἐξ ἄλλου, τὴν πτώσι τῆς ραδιενεργοῦ κόνεως, τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς ραδιενεργείας, καὶ τὶς συζητήσεις ποῦ αὐτὲς προκαλοῦν.

Θὰ ἀναφέρωμε ἀκόμη τὸ τετριμμένο γεγονός τοῦ θορύβου στὴ σύγχρονη ζωὴ μας, ὄχι μόνο στὴν πόλι ἀλλὰ καὶ στὴν ἐξοχή, μὲ τὶς παθογόνους ἐπιπτώσεις τοῦ ποῦ λέγονται ἐκνευρισμὸς, ἀπροσεξία, καρδιο-ἀγγειακαὶ ἢ γαστρο-ἐντερικαὶ νευρώσεις.

Ἐχομε, τώρα,

β) Τὶς ψυχολογικὲς ἀλλοιώσεις, στὴν γένεσι τῶν ὁποίων περιλαμβάνουν ἐπίσης, εἴτε μεμονωμένους, εἴτε συχνὰ στενὰ συνδυασμένους καὶ παρενθετιμένους, μιὰ ὀλόκληρη σειρὰ ἀπὸ παράγοντας ποῦ ἀποτελοῦν τὸν «ἐπιούσιο» ἄρτο τῆς σύγχρονης ζωῆς. Βασικὰ εἶναι:

—ἡ ἔλλειψις ἀσφαλείας, ὑλικῆς, κοινωνικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς,

—γιὰ πολλοὺς ἀνθρώπους, τὰ ἀποτελέσματα τοῦ «ξερριζώματος», τῆς μεταφυτεύσεως ἀπὸ τὴν ἐξοχὴ στὴν πόλι, ἢ ἀπομόνωσης,

—πολὺ συχνά, ἡ ἐξάλειψις ἀπὸ τὸ οἰκογενειακὸ περιβάλλον τῆς «πατριᾶς», τοῦ κοινωνικοῦ «κυττάρου»,

—ἡ ἔλλειψις κοινωνικῆς προσαρμογῆς, σὲ ὅλες τὶς μορφές, κάποτε πολὺ «καμουφλαρισμένες»,

—τὸ θάρος τῶν τεχνικῶν καὶ ἠθικῶν εὐθυνῶν, στὶς ὁποῖες δὲν προετοίμασε ἢ προετοίμασε κακῶς μιὰ ἐλλιπὴς ἀγωγή ἢ ἀνεπαρκὴς μόρφωσις.

Θά πρέπει ακόμη νά μνημονεύσωμε τὶς δηλητηριώδεις ἐπιδράσεις τοῦ τύπου —τοῦ λεγομένου πληροφοριακοῦ—ιδίως ὁμως τοῦ κινηματογράφου, τῆς τηλεοφίας, τῆς ἀστυνομικῆς φιλολογίας, τῶν κόμικς, τῶν cartoons, τῶν ἀναριθμητῶν μορφῶν τῆς προπαγάνδας—τεχνικῆς, δημοσιογραφικῆς, πολιτικῆς, ἀντικοινωνικῆς, ἀντιθρησκευτικῆς—ποῦ ἀσκειῖται ἐπάνω σὲ πτωχὰ ἀνθρώπινα πνεύματα, εὐπλαστα σὰν γόμα τοῦ μασημάτου...

Ἔχομε τέλος, σὰν κορύφωμα, τὴν φυσικὴ, διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ ὑπερκόπωση, τὴν πληγὴ αὐτὴ τῆς σύγχρονης ζωῆς, γιὰ κάθε ἡλικία: μαθητές, ἐφήβους, ἐνηλίκους, καὶ γέροντας ἀκόμη, ἀφοῦ ὁ σιδερένιος αὐτὸς νόμος τοῦ 20οῦ αἰῶνος τοὺς ἀπαγορεύει τὶς περισσότερες φορές μιὰ δικαιολογημένη καὶ ἀπαραίτητη ἀνάπαυσι.

Ἄλλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, ὅλοι αὐτοὶ οἱ παράγοντες, ποῦ ἀνακατεύονται σὰν ξένα εἶδος «ραγκοῦ» στὸ καζάνι μιᾶς μάγισσας, γεννοῦν ὅλη αὐτὴ τὴν συμφωνία τῶν κακῶν τῆς ἐποχῆς μας:

—τὶς ψυχο-σωματικὲς καὶ ἐνδοκρινικὲς διαταραχῆς· τὰ ἔλκη τοῦ δωδεκαδακτύλου· τὶς ἀλλεργίες, τὶς ἀνωμαλίες τοῦ θυρεοειδοῦς, τὶς κυκλοφοριακὲς διαταραχῆς, τὴν ἀρτηριακὴ ὑπέρταση, τὰ ἀρτηριακὰ συμβῆματα,

—καὶ τέλος, ἐπάνω ἀπ' ὅλα, τὴν ἀνησυχία καὶ τὴν ἀγωνία ποῦ ἀποτελοῦν τὸ κατάλληλο ἔδαφος γιὰ τὶς νευρώσεις καὶ τὶς ψυχώσεις.

Πῶς ἐννοοῦμε τώρα, ὅτι πολλοὶ «μέσοι» Ἀμερικανοί, ποῦ ἀπ' τὰ παιδικὰ τοὺς χρόνια ὑφίστανται τὴν «τρελλή» αὐτὴ ζωὴ, δοκιμάζουν τὴν ἀνάγκη νὰ ἐπισκέπτονται κάθε ἑβδομάδα τὸν ψυχαναλυτὴ καὶ τὸν ψυχίατρο!... Πόσο φυσικὰ ἐξηγοῦνται ἐπίσης, τὰ ξαφνικὰ «σπασίματα» πολλῶν «ἱερῶν τεράτων» τοῦ κινηματογράφου, τῆς πολιτικῆς, τῶν ἐπιχειρήσεων, ποῦ κατανοῦν ἀπὸ τὴ μιὰ ἡμέρα στὴν ἄλλη ἀξιολύπητα πλάσματα, ποῦ οἱ νευρολογικὲς κλινικὲς στεγάζουν τὴν, συχνὰ μόνιμη, παρακμὴ τῆς

ψυχικῆς ὑγείας των!...

Αὐτὲς εἶναι οἱ ἐπιπτώσεις (δὲν τολμοῦμε νὰ ποῦμε «τὰ εὐεργετήματα») ἐπάνω στὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξι, κατὰ τὶς πρώτες δεκαετίες τῆς θριαμβευοῦσης τεχνικῆς, στὶς πρώτες ἡμέρες τῆς ἀτομικῆς ἐποχῆς.

Πιστεύω ὅτι ἀνοίγεται ἤδη ἡ θύρα ἀπὸ τὴν ὁποία θὰ περάσωμε ἐμεῖς οἱ ἰατροί, γιὰ νὰ εἰπούμε τὴ γνώμη μας, καὶ νὰ θάλωμε ὀλίγη τάξι μέσα στὸ χάος αὐτό.

Καὶ ὁμως, αὐτὸ δὲν εἶναι ἀκόμη τίποτε, ἐμπρὸς σ' ἐκεῖνα ποῦ ἔχομε ἀκόμη νὰ ἀνιχνεύσωμε καὶ νὰ καταγράψωμε.

Θά ἔπρεπε νάβῃ κανεὶς τοὺς ποιητικὸς τόνους τοῦ Δάντη, ὅταν περιέγραφε τὴν κάθοδο στὸν Ἄδη...

Κοινωνιολογία.

Καὶ μόνον αὐτὴ ἡ λέξις, μὲ τὸν «διοικητικὸ» χαρακτήρα της, σκεπάζει μ' ἐνα πέπλον αἰδημοσύνης τὴν διαρκῶς ἀνανευομένη σύγκρουσι τῶν γενεῶν στὴν ἐποχὴ μας, ποῦ εἶναι παρὰ ποτὲ δεξύτερη ἐπειδὴ τὴν ἐπιδεινώνουν δύο διαφορετικὰ δράματα: τὸ δρᾶμα, ἀφ' ἑνὸς, τῶν γονέων, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ δρᾶμα τῶν νέων, ποῦ καὶ τὰ δύο πηγάζουν ἀπὸ τὶς προόδους τῆς ἐπιστήμης καὶ τὸν θρίαμβο τῆς τεχνικῆς.

Μήπως δὲν ξέρωμε ὅλοι μας, ὅτι οἱ ἀπαιτήσεις τῆς καθημερινῆς ζωῆς μᾶς σφίγγουν διαρκῶς σὲ μιὰ ἀδιάκοπη «μέγγενη»; Οἱ ἀπαιτήσεις αὐτὲς ἀλλοιώνουν τὴν σταθερότητα τῆς οἰκογενειακῆς ἐστίας, χαλαρώνουν καὶ ἀπομακρύνουν τοὺς οἰκογενειακοὺς δεσμούς, διασποῦν τὴν οἰκογενειακὴ ἀλληλεγγύη.

Ἡ ἀνάλυσις τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἔχει ἤδη γίνει πολλὰς φορές, καὶ συναγερμένοι ἀκούστηκαν ἀπὸ φωνῆς ἀρμοδιώτερες τῆς ἰδικῆς μας, ἐσκόνταψαν ὁμως ἐπάνω στὰ τεῖχη τῆς σύγχρονης Ἰεριχοῦς, δίχως νὰ τὰ κλονίσουν, καὶ ἡ ἡχώ της δὲν ἐτάραξε τὴν μακαριότητα τῶν ἐπιστημόνων καὶ τῶν τεχνοκρατῶν.

Δὲν πρέπει αὐτὸ νὰ τὸ ἰδοῦμε, οὔτε ἀπὸ πολὺ μακρῶς, οὔτε ἀφ' ὑψηλοῦ· θὰ

πρέπει να τὸ διαπιστώσωμε ἀπὸ κοντά, ὅπως ἡμπορεῖ νὰ τὸ κάμῃ ὁ ἱατρός, πού, μπαίνοντας σὲ ὄλα τὰ σπίτια, εἰσχωρώντας σὲ ὄλες τὶς οἰκογένειες, ἀνοίγοντας τὰ μάτια, καὶ δεχόμενος, ὄχι πιὰ τὶς ἐκμυστηρεύσεις ἀλλὰ τὶς διηγῆσεις ἀπλῶς τῶν ἀρρώστων του, φυλλομετρᾷ κάθε ἡμέρα μιὰ «Ἀνθρώπινη κωμωδία», πού καὶ αὐτὸς ὁ Μπαλζάκ δὲν θὰ τολμοῦσε ποτὲ νὰ γράψῃ.

Ἡ σημερινὴ οἰκογένεια δὲν εἶναι πιὰ αὐτὴ πού ἦταν ἄλλοτε. Εἶτε ἐργάζονται καὶ οἱ δύο σύζυγοι, εἶτε μόνος ὁ σύζυγος ἔχει μιὰ μεγάλη δραστηριότητα σάν ἐλεύθερος ἐπαγγελματίας, στὸ ἐμπόριο ἢ στὴν βιομηχανία, ὑποφέρει ἀπ' αὐτὴν ἡ ζωὴ τῆς οἰκογενείας. "Ἔτσι, ὁ καθένας τραβᾷ τὸν δρόμο του, καὶ ἂν δὲν ἐπιδρῶν ὠρισμένοι κανόνες θρησκευτικῆς ἢ ἠθικῆς φύσεως, οἱ δεσμοὶ πού ἐνώνουν τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα στὸ στοιχειῶδες αὐτὸ κοινωνικὸ κύτταρο, πού ὀνομάζεται οἰκογένεια, ἐξασθενοῦν, γίνονται ὄλο καὶ πιὸ ἀδύνατοι, καὶ συχνὰ σπάζουν... Δὲν πρέπει, ἀσφαλῶς, νὰ γενικεύωμε, δὲν πρέπει ὅμως καὶ νὰ ἀγνοοῦμε ἢ νὰ ἀρνουμεθα τὰ γεγονότα αὐτά, ἐπειδὴ δὲν θρῖσκομάστε σὲ κάποια εἰδικὴ σκοπιὰ πού νὰ ἐπιτρέπη πάντοτε νὰ τὰ ἀντιλαμβανώμαστε.

*Οἱ γονεῖς σὰν ὑποδείγματα,
σὰν παιδαγωγοί...*

Πῶς νὰ συμπερισταθοῦν, ὅμως, οἱ ἀπαίτησεις τῆς σημερινῆς ζωῆς μὲ μιὰ ἀγωγὴ ὑγιᾶ καὶ κανονικῆ; Δὲν ὑπάρχει, σχεδόν, μέσος ὁρος ἢ τὰ παιδιά παρακολουθοῦν ἀρκετὰ καὶ ἀπὸ πολὺ κοντὰ τὴν ζωὴ τῶν γονέων των, διότι τὰ διαμερίσματα εἶναι μικρὰ ἢ διότι ἡ κρίσις τοῦ ὑπηρετικῆς προσωπικοῦ φέρει σὲ συνεχῆ ἐπαφὴ τὰ παιδιά μὲ τοὺς γονεῖς ἢ οἱ γονεῖς (γιὰ τοὺς ἴδιους συχνὰ λόγους) διώχνουν μακριὰ τὰ παιδιά τους. Πόσα ἑκατομμύρια παιδιά περνοῦν τὶς διακοπές τους σὲ «ἀποικίες», δίχως καμμιὰ ἐπαφὴ μὲ τοὺς γονεῖς...

Ὅπωςδὴποτε, πολλοὶ γονεῖς ἔπαυσαν νὰ εἶναι παιδαγωγοὶ γιὰ τὰ παιδιά τους, γιὰ ἕναν ἀπὸ τοὺς ἀναφερθέντας λόγους,

ἢ πιὸ συχνά, διότι οἱ γονεῖς δὲν εἶναι κατάλληλοι γι' αὐτὸ τὸ λειτούργημα, ἢ διότι ἔχουν χάσει τὴν πίστι πρὸς τὴν ἀποστολὴ τους.

Καὶ ἔχομε, ἔτσι, τὸ ἀποτέλεσμα πού ἐκδηλώνεται ἐσχάτως στὴ Γαλλία, καὶ γενικὰ στὴν Εὐρώπη, καὶ πολλὴ νωρίτερα στὶς Ἠνωμένες Πολιτείες.

Φθάνει ν' ἀνοίξῃ κανεὶς τὰ μάτια καὶ νὰ κοιτάξῃ γύρω του, στὸ δρόμο ἢ στὸ λεωφορεῖο, γιὰ νὰ δοκιμάσῃ ἕνα συναίσθημα ἐνοχῆς διότι ἀνήκει στὴν γενεὰ πού βλέπει νὰ μεγαλώνουν αὐτοὶ οἱ ἔφηβοι, οἱ σημαδεμένοι ἀπὸ τὴν ἔλλειψι προσαρμογῆς καὶ ἀπὸ τὴν ἀπογοήτευσί. Ὁ καθένας μας, θέβαια, ἔχει σ' αὐτὸ τὴν εὐθύνη του, τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως παραμένει, καὶ πρέπει νὰ τὸ παραδεχθοῦμε...

Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτὸ εἶναι κυρίως (σάν καρπὸς τῆς ἐλλείψεως προσαρμογῆς) ἡ ραγδαία ἄνοδος τῆς νεανικῆς παραλυσίας. "Ἐνα κοινωνιολογικὸ γεγονός πού χαρακτηρίζει τὶς ταραγμένες ἐποχές εἶναι, ὅτι ἡ σταθερὴ πορεία τῆς, ἢ ἐπιδείνωσις καὶ ἢ ἔκτασις τῆς ἀποτελοῦν εὐγλωττες ἐνδείξεις γιὰ τὸν βαθμὸ ἀποσυνθέσεως τῆς κοινωνίας μας. Δὲν ἡμποροῦμε, μὲ κάποια δόσι φαρισαϊσμοῦ νὰ εἰποῦμε, ὅτι πρόκειται γιὰ ἀρρώστεια πού ἀφορᾷ ἀποκλειστικὰ τὶς Ἠνωμένες Πολιτείες. Ξεύρωμε καλά, ὅτι ἡ μάστιξ αὐτὴ ἐπεκτείνεται καὶ προοδεύει σὲ ὄλες τὶς χώρες, στὴ Γαλλία ὅσο καὶ σὲ ἄλλες. Εἶναι ἡ νέα «ἀρρώστεια τοῦ αἰῶνος»—ἢ μᾶλλον τοῦ ἡμίσεος τοῦ αἰῶνος—πού θαδίζει παρὰλληλα πρὸς τὴν τεχνικὴ ἀνάπτυξι κάθε χώρας. Δὲν τὸ λέγομε αὐτὸ ἡμεῖς, ἀλλὰ ἐξάγεται ἀπὸ μιὰ σοβαρὴ ἔρευνα τοῦ Ο.Η.Ε. ἡ ὁποία τὴν χαρακτηρίζει ὡς κανόνα στὴ σύγχρονη κοινωνία.

Ἡ «ἐπιθετικότης» τῆς νεολαίας καταλήγει στὴν ἴδρυσι «συμμοριῶν», «gangs», τῶν ὁποίων τὰ ὑψηλὰ κατορθώματα σὰς εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὸν καθημερινὸ τύπο. Ἡ ἀπογοήτευσίς, ἐξ ἄλλου, ὀδηγεῖ πολλοὺς νεαροὺς (πάρα πολλοὺς, δυστυχῶς!), στὴν αὐτοκτονία, ὅπως τὸ δωδεκάχρονο ἐκεῖνο παιδί πού ἄφησε ἕνα ση-

μείωμα ότι δέν μπορούσε πιά νά ζή σ' έναν κόσμο πού ὄλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀπατεῶνες. "Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἠθικοὺς φραγμαούς, αὐτοὶ πλέον ἔχουν παύσει νά ὑφίστανται. Δέν ὑπάρχει πλέον σεξουαλικό πρόβλημα γιά τοὺς νέους αὐτοὺς πού ὄλο τοὺς πλησιάζουν, ἀπό τὸ σχολεῖο ὡς τὸν συγχρωτισμὸ τῆς πεινας, τῆς ἀμμουδιάς ἢ τοῦ campino. Ὑπάρχει ἐξ ἄλλου, σήμερα, τὸ πρόβλημα τῆς διδασκαλίας, καὶ θά ἠμποροῦσε ἀσφαλῶς νά κατηγορηθῇ γι' αὐτὸ ἡ σχολικὴ καὶ πανεπιστημιακὴ μόρφωσις πού χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν καταστροφὴ κάθε «ἐξανθρωπισμοῦ» στὰς μεθόδους τῆς.

Δέν θά πρέπει νά ἀποφύγωμε νά ἐπεκταθοῦμε περισσότερο ἐπάνω στοῦ λυπηρὸ καὶ σπαρακτικὸ αὐτὸ θέαμα τοῦ συγχρόνου κοινωνικοῦ δράματος, ἀλλὰ θά πρέπει, ἀντίθετα, νά ἀποκτησῶμε γι' αὐτὸ μιὰ πλήρη συνείδησι. Θά πρέπει νά ἔχη κανεὶς διαβάσει τίς διάφορες μελέτες ἢ ἔρευνες πού ἀφοροῦν τὴν νεότητα, ὅπως τῆς Françoise Giroud, γιά νά γνωρίσῃ καλύτερα τὰ ὀξέα αὐτὰ ἠθικὰ τῆς προβλήματα. Θά πρέπει ἐπίσης, εἴτε σάν πατέρας, εἴτε σάν πανεπιστημιακὸς διδάσκαλος, νά διατηρῇ ἐπαφὴ μὲ τοὺς νέους μας. Ἐκτιμώντας ἔτσι τίς δυσκολίες τους, ἀποφεύγει κανεὶς ἐξ ἴσου καὶ τὴν κρίσι τῆν ἀδυσώπητη καὶ τὴν ἀδύναμη ἐπιείκεια. Χωρὶς ὑπερβολικὲς ἠθικολογίες, ἠμπορεῖ κανεὶς κάποτε νά τοὺς συμβουλευθῇ, νά τοὺς βοηθήσῃ, χωρὶς νά φεισθῇ τὸν θαυμασμὸ καὶ τὸν ἔπαινο γι' αὐτοὺς πού βαδίζουν εὐθέως τὸν δρόμο τους παρ' ὄλες τίς παγίδες πού εἶναι στρωμένες γύρω τους. Γιά μᾶς εἰδικῶς τοὺς Γάλλους, ἔχει μεγάλη σπουδαιότητα τὸ νά γνωρίζωμε τοὺς νέους, τίς ἐπιδιώξεις καὶ τοὺς πόθους των, τίς ἀνάγκες των, τὴν στιγμὴ ἀκριβῶς ὅπου οἱ «800.000» φθάνουν στὴν ἀνδρική ἡλικία, πού θά πάρουν μέσα στὴν κοινωνία τὴ θέσι τους διαφορετικὰ ἀπὸ τοὺς «Jans» ἢ τοὺς «Zazous».

Γιά τὴν υγεία τους, τὴν ἠθικὴ ὅσο καὶ τὴ φυσικὴ, ὁ ἱατρὸς πρέπει νά φροντίσῃ γι' αὐτοὺς σάν τὸν πιὸ πολῦτιμο—ἀλλὰ

καὶ τὸν πιὸ εὐθραυστο—θησαυρὸ τῆς αὔριου.

Τὸ ἠθικὸ καὶ πνευματικὸ πεδίο.

Νά μας, τώρα, στὸν κόμβο τοῦ προβλήματος, στοῦ «σταυρικὸ» σημεῖο τῆς ἔρευνάς μας.

Θά ἤθελα, ἐδῶ, νά δώσω τὸν λόγον στὸν Paul Tournier, πού μέσα στὰ βιβλία του τὰ ὁποῖα ὄλοι γνωρίζετε, ἔκαμε μιὰ τόσο θαθεῖα καὶ τόσο ἀκριβῆ περιγραφὴ—καὶ συνάμα τόσο μετριοπαθῆ στὴν διατύπωσι—τῆς «δυσαρμονίας τοῦ συγχρόνου κόσμου».

Τὸ βάθος τοῦ προβλήματος εἶναι ἡ κρίσις τοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι εἰδικῶς γιά μᾶς ἡ κρίσις τοῦ δυτικοῦ καὶ χριστιανικοῦ μας πολιτισμοῦ.

"Ὅτι ὑπάρχει κρίσις στὸν πολιτισμὸ, ἠμποροῦμε (καὶ ὀφείλομε) νά τὸ γνωρίζωμε ἀπὸ τὸν καιρὸ, πᾶνε 30 χρόνια, πού ἐσήμανε συναγερμὸ ὁ Paul Valéry μὲ τὰ παρακάτω λόγια: «Ἐμεῖς, οἱ πολιτισμοί, ξέρομε σήμερα ὅτι εἴμαστε θνητοί». "Ὅμως, σχεδὸν κανεὶς δέν τὸν πρόσεξε. Πραγματικὰ, ὅπως γράφει ὁ Marcel de Corte: «Οἱ ἀπειλές, πού θαρῶνουν τὸν δυτικὸ πολιτισμὸ, εἶναι τόσο φανερές, ὥστε περνοῦν ἀπαρατήρητες! Τὸ πνεῦμα τῶν περισσοτέρων ἀπὸ τοὺς συγχρόνους μας εἶναι θουτηγμένο στὴν ἀποσύνθεσι ὅπως τὸ μάτι μέσα στοῦ φῶς, πού δέν τὸ διακρίνει πιά, ἀκριβῶς διότι τὸ βλέπει...».

"Ὅτι ὑπάρχει στὸν πολιτισμὸ κρίσις, ὄλα μᾶς κάνουν νά τὸ νοιώθωμε, ὄλα τὸ μαρτυροῦν, καὶ ὄλα τὸ ἀποδεικνύουν. "Ὅλες οἱ πατροπαράδοτες ἠθικὲς καὶ πνευματικὲς ἀξίες θρῖσκονται ὑπὸ συζήτησι ἐπανεξετάζονται, ἢ ἀπορρίπτονται. Κάτι περισσότερο: τὸ πρωτεῖο τῆς λευκῆς φυλῆς, κληρονόμου καὶ σηματοφόρου τοῦ πολιτισμοῦ, πού εἶναι θεμελιωμένος ἐπάνω στὴν ἑλληνικὴ πνευματικὴ καλλιέργεια καὶ ταυτόχρονα στὸν Χριστιανισμὸ, τὸ πρωτεῖο αὐτὸ, ἀμφισβητούμενο «ἐκ τῶν ἔσω» καὶ ὑπονομευόμενον στὴ θάσι του ἐκ τῶν ἔξω, κλονίζεται καὶ κινδυνεύει νά καταρρεῦσῃ.

Και ακόμη, κάτι σοβαρότερο: έπληροφορηθήκαμε ότι ο πολιτισμός της λευκής φυλής δεν είναι ο μόνος πολιτισμός που υπάρχει στον κόσμο, αλλά υπάρχουν πλάϊ σ' αυτόν και άλλοι πολιτισμοί, τὸ ἴδιο ἀρχαίοι ἢ καὶ ἀκόμη παλαιότεροι, τὸ ἴδιο ἀξιόλογοι, ἂν κρίνωμε ἀπὸ τὴν διάρκειά καὶ τὴν ζωτικότητά των, πολιτισμοὶ ἀνατολικοὶ καὶ ἁσιατικοί, πού διατηροῦνται χιλιετηρίδες ὀλόκληρες. Εἶναι μιὰ ἀνακάλυψις ὄχι πρόσφατη, ἀλλὰ πού ἔγινε ἐσχάτως ἀποδεκτή, ἀνακάλυψις πού μᾶς θάζει σὲ ταραχή καὶ κλονίζει τὸ συναίσθημα τῆς ὑπεροχῆς γιὰ τὴν ὁποία ὡς τώρα καυχώμαστε.

“Ὅλες οἱ διαγνώσεις εἶναι σύμφωνες. Ὁ André Malraux, ὁ Max Scheler, ὁ Antoine de Saint-Exupéry, ὁ Georges Bernanos, ὁ William Faulkner, ὁ Albert Camus, καὶ τόσοι ἄλλοι ἀκόμη... Κανεὶς δὲν ἀρνεῖται τὴν κατάρρευσι «τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς πνευματικῆς καλλιτεργίας, τῶν ἠθικῶν ἀξιών στὸ σύνολό τους». Ὁ Karl Jaspers, ἀναφώνησε, πρὶν ἀπὸ 10 χρόνια, στὶς διεθνεῖς συναντήσεις τῆς Γενεύης: «Οἱ περιγραφές τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου στὸν τελευταῖο μισὸ αἰῶνα, προξενοῦν τὸν φόβο... Ὁ ἀνθρώπος φαίνεται νὰ καταλήγῃ στὸ μηδέν, μ' ἓνα αἶσθημα ἀπελπισίας, ἢ μέσα «στὸν θρίαμβο τῆς καταστροφῆς». Ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Νίτσε, ἀκούγεται ὄλο καὶ πιὸ δυνατὰ ἡ φράσις: «ὁ Θεὸς πέθανε». Ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ γίνεται μιὰ ζωὴ ἀγέλης. Ἐχει κανεὶς σήμερα τὴν ἐντύπωσι ὅτι βλέπει τὸν ἀνθρώπο νὰ κολυμπᾷ μέσα στὸ χάος. Καὶ βλέπει κανεὶς τὸ ἔνστικτο νὰ ἐξαπολύεται ἀνεμπόδιστο...».

Ἐπάρχει ὁμοφωνία στὴ διάγνωσι, διαφωνία ὅμως γιὰ τὶς αἰτίαι τοῦ κακοῦ. “Ὅσο γιὰ μᾶς, δὲν μπορεῖ νὰ υπάρξῃ ἡ παραμικρὴ ἀμφιβολία ὅτι ἡ σημερινὴ κρίσις συμπίπτει μὲ τὴν ἀπώλεια τῶν πνευματικῶν ἀξιών, μὲ τὴν λησμοσύνη τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, μὲ τὴν «ἀποχριστιανοποίησι» τῆς ἀνθρωπότητος. Γνωρίζω βέβαια, ὅτι ὕστερα ἀπὸ μερικὲς ἀναλαμπές, ἔχομε μιὰν ἐπιστρο-

φὴ στὴν θρησκευτικὴ ἰδέα, ὅτι σὲ λίγα χρόνια μέσα ἔχομε περισσότερους χριστιανοὺς διανοομένους ἀπ' ὄσους εἶχαμε σὲ ὄλον τὸν ρηχὸ 19ο αἰῶνα. Τί εἶναι ὅμως, μερικὰ ἄτομα ἐμπρός τῃ ἀνθρώπινη μᾶζα; Θέλομε νὰ ἐλπίζωμε, ὅτι εἶναι φάροι. Τοὺς φάρους ὅμως αὐτοὺς ἀποστρέφεται τὸ ἀνθρώπινο βλέμμα, πού τὸ τραβᾷ ἢ φλόγα τῆς ἐπιστημονικῆς «ἐστίας» ὅπου οἱ ἄνθρωποι καίγονται—στὴν ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα...

Αὕτη εἶναι ἡ τραγωδία τῆς ἐποχῆς μας. Ὁ ἀνθρώπος ἔκοψε «τὰ σχοινιά» πού τὸν ἔδεναν μὲ τὸ παρελθόν. Καὶ κατακυριεύει χωρὶς ὁδηγὸ καὶ χωρὶς σκοπὸ, στὰ ἐχθρικά κύματα ἑνὸς κόσμου πού θρίσκειται σὲ πλήρη τεχνικὴ μεταμόρφωσι. Πῶς νὰ κυβερνηθῇ τὸ πλοῖο γιὰ νὰ ὀδηγηθῇ στὸ λιμάνι καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸν σύνδεσμο μὲ τὶς πνευματικὲς δυνάμεις πού θὰ τοῦ χαρίσουν τὸ Φῶς καὶ τὴν Ζωή;...

Ἐνα φέγγος ἐλπίδας μέσα εἰς τὸ σκοτάδι: «ὁ ἀνθρώπος ἐπλάσθη ἀπὸ τὸν Θεό, κατ' εἰκόνα Του. Ὅσο χαμένος κι' ἂν εἶναι, αὕτη ἡ ὁμοιότης δὲν μπορεῖ νὰ ἐξαφανισθῇ ὀλοτέλα» (Κ. Jaspers).

Ὁ ρόλος τοῦ ἱατροῦ.

Ὁ ρόλος τοῦ ἱατροῦ ἐμπρὸς σὲ ὄλες αὐτὲς τὶς ἀπειλές, τὶς ἀβεβαιότητες, τὶς ἐνδείξεις τῆς ἀποσυνθέσεως καὶ τῆς σήψεως, ἐμπρὸς στὶς «προσβολές» αὐτὲς πρὸς τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο, ἐσκιαγραφῆθη ἤδη εἰς τὸ παρόν. Καὶ τώρα ὑπολείπεται νὰ τὸν συνθέσω σὲ μερικὲς φράσεις, ὅπως προσωπικῶς τὸ ἀντιλαμβάνομαι.

Ὁ ρόλος αὐτὸς εἶναι τριπλός. Γιὰ νὰ ἀνταποκριθῇ στὴν ἀποστολὴ πού θὰ ὤφειλε ἀπὸ τώρα νὰ ἀναλάβῃ, τὸ πρῶτον καθῆκον τοῦ ἱατροῦ εἶναι νὰ πληροφορηθῇ. Ὁ λόγος τοῦ καθηγητοῦ Marcel Merz θὰ σᾶς προσκομίσῃ στὸ σημεῖον αὐτὸ πληροφορίες πολὺτιμες γιὰ τὸν «ἄνθρωπο στὸν μεταβαλλόμενο αὐτὸ κόσμο».

Δεύτερο καθήκον είναι να προετοιμασθῆ ὡς πρὸς τὸ τεχνικὸ πεδίο, ὅπως ἐπίσης καὶ στὸ ἠθικό. Ἡ συνομιλία τῶν φίλων μας Raymond Trotot, Armand Vincent καὶ Jacques Bruneton ἐπάνω στὸ θέμα: «Τὸ πρόσωπο τοῦ ἱατροῦ στὸν μεταβαλλόμενο αὐτὸ κόσμος», εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ σᾶς παράσχη τὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν προετοιμασία αὐτή.

Τὸ τρίτο καθήκον τοῦ ἱατροῦ εἶναι νὰ ἀποδεχθῆ ἕνα κοινωνικὸ ρόλο ἀπέναντι στὴν ἀνθρώπινη κοινότητα, χωρὶς νὰ ξεχνᾷ καὶ τὸ τί ὀφείλει εἰς τὸ ἄτομον. Τὸ θέμα «Ὁ ἄρρωστος καὶ ὁ κόσμος του», παρουσίασε ἀπὸ κλινικῆς ἀπόψεως ὁ φίλος μας Heinrich Huebschmann.

Θεωρῶ πολὺ πιθανόν—ἀν ὄχι βέβαιον—ὅτι αὐριον ὁ ἱατρός θὰ κληθῆ νὰ παίξῃ ἕνα μεγάλον ρόλον στὴν κοινωνία, καὶ τὸν ρόλον αὐτὸ θὰ εἶναι τὸ κράτος πού θὰ τοῦ τὸν ἐπιβάλλῃ. Ἕνας Ἀμερικανὸς κοινωνιολόγος, ὁ James Burnham, ἀναγγέλλει μιὰ νέα ἰθύνουσα τάξι, τὴν τάξι τῶν τεχνικῶν. Προσωπικῶς πιστεύω στὴν ἀνοδο στὴν ἐξουσία, μὲ ὅποιονδήποτε τρόπο, τῶν ἱατρῶν, πού θεωροῦνται ἔξ ἄλλου οἱ «τεχνικοὶ» τῆς ὑγείας. Ἦδη παρατηροῦνται πολλὰ σημεῖα «προδρομικά» τῆς ἀνόδου αὐτῆς, ὅπως ἡ κρατικὴ ὑποστήριξις τῆς Ἱατρικῆς σὲ πολλές χώρες ἢ παρουσία τῶν ἱατρικῶν συμβουλίων σὲ πολλές δημόσιες καὶ ἰδιωτικὲς κοινότητες, οἱ ἐθνικὲς ἢ διεθνεῖς ἐπιτροπὲς ὑγιεινῆς κ. ἄ. Θὰ παρουσιασθοῦν, ἀσφαλῶς, ἀργότερα, μὲ τὴν διαρκῆ αὐξησὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς, ἐπεὶ γίνοντα προβλήματα γιὰ τὴν ὑγεία τῶν δισεκατομμυρίων αὐτῶν ἀνθρώπων, μὲ τὶς πιθανὰς ἐπιδημίες σὲ μεγάλη, ἴσως παγκόσμια, κλίμακα κ. ο. κ.

Λόγω, ὅμως, τῆς γενικῆς θελιτώσεως τῆς ὑγείας, καὶ τῆς ἐξαφανίσεως τῶν περισσότερον λοιμωδῶν νόσων, ὁ ἱατρός θὰ εἶναι μᾶλλον ὑγιεινολόγος ἢ βιολόγος, παρά ἀπλὸς θεραπευτής. Καὶ εἶναι αὐτὸ ἕνας λόγος πού θὰ μᾶς ὑποχρέωσῃ νὰ ἐπανεξετάσωμε ὅλα τὰ προβλήματα πού σχετίζονται μὲ τὸ ἱατρικὸ ἐπάγγελμα καὶ νὰ προετοιμάσωμε μιὰ

ὀλοκληρωτικὴ ἀναδιοργάνωσι τῆς ἱατρικῆς. Καὶ δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε ὅτι ὁ ρόλος μας στὴν «μαζικὴ» αὐτὴ ὑγιεινή, στὴν «συλλογικὴ» αὐτὴ ἱατρικὴ, εἶναι νὰ διατηρήσωμε καὶ νὰ περισώσωμε τὸ ἀνθρώπινον πρόσωπο.

Εἶναι ἕνα πρόγραμμα συναρπαστικὸ καὶ ὠραῖο, στὸ ὁποῖο θὰ πρέπει ἀπὸ τώρα νὰ ἀφιερωθοῦμε, καὶ γιὰ τὸ ὁποῖο θὰ πρέπει νὰ ἐνημερώσωμε τοὺς ἀμέσους διαδόχους μας.

Συμπεράσματα

Δὲν ἐκάμαμε τὸν «γῦρον» ὄλων τῶν ἀνησυχητικῶν ζητημάτων πού ἀπειλοῦν τοὺς συγχρόνους μας, καὶ πού, σ' ἐμᾶς τοὺς ἱατροὺς, πρέπει νὰ ἔχουν μεγαλύτερον ἀντίπαλον παρά σὲ ὅποιονδήποτε ἄλλον.

Εἶμαι ἐν τούτοις ὑποχρεωμένος νὰ θέσω μερικὰ διαχωριστικὰ ὁρόσημα, στὸν μεγάλο αὐτὸ χάρτη τῶν ἀνθρωπίνων θασάνων.

Σᾶς εἶχα πρὸ ὀλίγου ἀναφέρει τὸν Mareel de Corte, ὅταν κατήγγειλε τὴν τύφλωσί μας ἐμπρὸς στίς ἀπειλὲς πού βαρύνουν τὸν πολιτισμὸν μας. Ὁ ἔξοχος βέλγος φιλόσοφος σημειώνει περαιτέρω ὅτι εἶναι μὲν πολλὰς οἱ αἰτίαι τῆς «τυφλώσεως» αὐτῆς, ἀλλὰ ἀνάγονται ὅλες, σὲ τελευταία ἀνάλυσι, σὲ ἕνα παράξενον καὶ γενικὸ φαινόμενον, πού μολονότι ὀλοφάνερο δὲν τὸ ἀντιλαμβάνομασθε γιὰ τί ἀποτελοῦμε πιά, ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, μέρος του. Καὶ ὀνομάζει τὸ φαινόμενον αὐτὸ, «πτῶσι τοῦ ἐπιπέδου ζωτικότητος».

Συνεχίζοντας ὁ κ. De Corte τὴν ἀνάλυσί του, ὑπογραμμίζει μὲ δύναμι αὐτὸ πού δὲν ἐπαύσαμε ποτὲ νὰ διακηρύττωμε, ὅτι «ὁ Πολιτισμὸς μας χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ πρωτεῖον τῆς τεχνικῆς». Συνεχίζει δὲ μὲ συλλογισμοὺς, πού τόσον πολὺ προσαρμόζονται μὲ τὸ θέμα μου, ὥστε θεωρῶ προτιμότερον νὰ σᾶς μεταφέρω μιὰ περικοπὴ αὐτοῦσις:

«Ἢμπορεῖ νὰ διερωτηθῆ κανεὶς, ἂν ἡ τεχνικὴ, μὲ τὴν μορφή πού ἔχει πάρει σήμερα, δὲν κατασκευάζῃ κάποιον ἄλ-

λο κόσμο, πού παίρνει τή θέση τοῦ πραγματικοῦ, καί πού ἡ ἐπιτακτική εἰσβολή του ἐμποδίζει τόν ἄνθρωπο νά ἀνακαλύψῃ τίς πηγές του, καί ἀκόμη, ἂν τίς ὑποπεύεται, δέν τοῦ ἐπιτρέπει νά προσαρμοσθῇ σ' αὐτές μ' ἕναν τρόπο σταθερό.

»Τὸ πραγματικό ὅμως ζήτημα, δέν θρίσκειται ἐκεῖ. Ἡ λατρεία ἢ ἡ περιφρόνησις τῆς τεχνικῆς δέν ἔχουν νόημα, διότι εἴμαστε ἤδη ἐγκατεστημένοι σέ μιὰ ἐποχὴ ὅπου κυριαρχοῦν οἱ τεχνικοὶ καί οἱ θετικὲς ἐπιστῆμες. Δέν ὑπάρχει, ὅμως, οὔτε ἕνας πραγματικὸς τεχνικός, οὔτε ἕνας ἀληθινὸς σοφός, πού νά μπορῇ νά ἰσχυρισθῇ, χωρὶς κάποια «μυστικοπάθεια» ἢ ἰδεολογικὴ παραπλάνησι, ὅτι ἡ τεχνικὴ καί ἡ ἐπιστῆμη εἶναι ἱκανὲς νά λύσουν ὅλα τὰ προβλήματα πού τίθενται στὸν ἄνθρωπο.

»Ἡ ἱστορία δέν παρουσιάζει κανένα τύπο πολιτισμοῦ ἀποκλειστικὰ τεχνικοῦ καὶ ἐπιστημονικοῦ, γιὰ τὸν ἀπλούστατο λόγο ὅτι ἡ τεχνικὴ καί ἡ ἐπιστῆμη δέν ἐπικοινωνοῦν μὲ τὴν πραγματικότητα. Ἡ στοιχειωδέστερη παρατήρησις τὸ ἀποδεικνύει αὐτό. Ἐνα ἐργοστάσιο π. χ. πού θά διευθυνόταν ἀποκλειστικὰ σύμφωνα μὲ τὴν τεχνικὴ καί τὴν ἐπιστῆμη, δέν θά κρατοῦσε γιὰ πολὺ· διότι μιὰ οἰκονομία, αὐστηρῶς ὑποτεταγμένη στὴν τεχνικὴ καί στὴν ἐπιστῆμη, θά ἐσκοτώανε τὴν ἐλευθερίαν καί θά ὀπισθοδρομοῦσε τὸν ἄνθρωπο στὴν κατάστασι τοῦ ἀψύχου πράγματος.

Ἡ τεχνικὴ καί ἡ ἐπιστῆμη δέν ἠμποροῦν νά ριζώσουν τὸν ἄνθρωπο μέσα εἰς τὸ πραγματικό, οὔτε νά ἀναπληρώσουν τὸ ξερρίζωμα τοῦ ἀνθρώπου. Μόνο μιὰ δύναμις ὑπάρχει, πού θά μπορούσε νά συνδέσῃ τὸν ἄνθρωπο μὲ τὴν πραγματικότητα, αὐτὴ μὲ τὴν ὁποία εἶναι προικισμένο αὐτὸ πού ὀνομάζομε ζωτικότητα. Ἡ δύναμις λοιπὸν αὐτὴ, σπανίζει σήμερα, καί εἶναι σέ μερικὰ τμήματα τοῦ πλανῆτου μας ἀνύπαρκτη.

»Ἡ τέχνη, ὁ χαρακτήρ τῆς κοινωνικότητος, ἢ πολιτικὴ κλπ. ὅλα αὐτὰ τὰ γνω-

ρίσματα κάθε πολιτισμοῦ, κλονίζονται καί καταρρέουν. Μόνον ἡ Τεχνικὴ καί ἡ Ἐπιστῆμη, δείχνουν νά ἀκμάζουν. Δέν μποροῦν, ὅμως, αὐτὲς καί μόνες, οὔτε νά φτειάξουν, οὔτε καί νά σώσουν ἕνα πολιτισμὸ.

«Βρισκόμαστε ἐμπρὸς στοῦ «σταυρικώτερο» πρόβλημα τῆς ἐποχῆς μας, τὸ πρόβλημα τοῦ τεχνικοῦ καί τοῦ ἐπιστήμονος. Δέν πρόκειται, ἐπιναλαμβάνω, γιὰ τὴν Τεχνικὴ καί τὴν Ἐπιστῆμη, ἀλλὰ γιὰ τὸν τεχνικὸ καί τὸν ἐπιστήμονα, σὰν ἄνθρωπο μὲ σάρκα καί ὄσθα, πού ἀντιπροσωπεύουν (ἂν ἀφήσωμε κατὰ μέρος τὸν θρησκευτικὸ ἄνθρωπο, στὸν ὁποῖο ἄλλωστε κανεὶς δέν δίνει προσοχή), τὸν μόνον ἀνθρώπινον τύπο στὸν ὁποῖο ἀποβλέπει ὁ πολιτισμὸς μας.

Διατηροῦν, λοιπὸν, οἱ δύο αὐτοὶ ἄνθρωπινοι τύποι, ἐκτὸς ἀπὸ τίς τεχνικὲς καί ἐπιστημονικὲς ἱκανότητες, σὰ θάθη τῆς ὑπάρξεώς των, ἀρκετὴ προσωπικὴ ζωτικότητα γιὰ νά στηρίζουν τὸν σημερινὸ πολιτισμὸ στὴν ἐπικίνδυνη τύτητάσι ἀπὸ τὴν ὁποία περνᾷ, πρὸς τὴν ὁποία θαδίζει ψηλαφητὰ, ἀπογυμνωμένος ἀπὸ τὰ εὐγενικώτερα του χαρίσματα; Μήπως προσανατολίζονται πρὸς ἕνα «καινούργιο κόσμο», πού δέν θά εἶναι παρὰ ἡ ἀποπνικτικὴ γελοιογραφία τοῦ πραγματικοῦ;

Θά κατορθώσουν, ἄραγε, νά κλείσουν τὰ αὐτιά τους ἐμπρὸς στοῦ κάλεσμα τῶν σειρήνων; Θά ἀποφύγουν τοὺς σκοπέλους καί τὸ ναυάγιο;

Τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ζωτικότητά των. Ἄπὸ τὴν ζωτικὴ οὐσία καί δύναμι, πού κατέχουν ἀκόμη προσωπικῶς οἱ ἴδιοι, ἐξαρτᾶται ἡ μοῖρα τοῦ πολιτισμοῦ, καί ἴσως τῆς ἀνθρωπότητος ὁλόκληρης». (Marcel de Corte).

Σᾶς ἔκαμα ὡς τώρα, μιὰ περιγραφή, μᾶλλον σκοτεινὴ, τοῦ παρόντος καί τοῦ προσεχοῦς μέλλοντος, πού εἶναι ὅμως εἰλικρινής.

Ἄναγνωνρίζω πρόθυμα, ὅτι ἠμπορῶ ἐξ ἄλλου νά ἀντιτάξω στὴν ἀπαισιόδο-

ξη αυτή άποψη, κάποιο καθαρότερο, πιό
αισιόδοξο όραμα:

Βρισκόμαστε σε μιá εποχή, πού μοιά-
ζει με μιá πόρτα κλειστή πού έχουν
μαγκώσει οί «ρεζέδες» της. Ματώνει
κανείς τά δάκτυλά του στην προσπά-
θεια νά μετακινήση τήν πόρτα, όμως τó
χρέος του είναι νά επιτύχη τó άνοιγμά
της... Αυτή ή πόρτα πού άνοίγεται πρòς
τό μέλλον, θά άνοιχθῆ άσφαλώς κάπο-
τε, ό,τι και άν κάνωμε, και ό,τι και άν
θέλωμε. Είναι λοιπόν φρονιμώτερο νά
βοηθήσωμε στο άνοιγμα τῆς πόρτας,
παρά νά προσπαθοῦμε νά τήν κρατοῦ-
με κλειστή, προσηλωμένοι στο παρελ-
θόν.

Άπό τόν καιρό πού εμφανίστηκε στη
γη επάνω, ή ανθρωπότης προσαρμόστη-
κε πάντοτε σε όλες τις μεταβολές. Πάν-
τοτε ή ανθρωπότης επέζησε σε όλους
τούς κατακλυσμούς και τις άναστατώ-
σεις. Άμπορούμε λοιπόν νά υποθέσω-
με, ότι, και τήν φορά αυτή θά προσαρ-
μοσθῆ και θά επιζήση... Έξ άλλου, έ-
χαμε τó δικαίωμα νά άντιστρατευθοῦμε
σ' αυτό πού θρίσκειται ίσως μέσα εις τó
θεικό σχέδιο;

Σήμερα έχουμε τόν φόβο—και τήν έν-
τύπωσι—ότι ό άνθρωπος ύποκύπτει έμ-
πρός στην τεχνική. Είναι αυτό άκρι-
βές, διότι πρòς τó παρόν ό άνθρωπος έ-
χει ξεπερασθῆ από μιá, άνευ προηγου-
μένου, τεχνική επιτάχυνσι, αυτό όμως,
προσκαίρως. Οί νέες γενεές θά τιθασ-
σεύσουν τήν τεχνική, και ή κρίσις θά ά-
νήκη κάποτε στο παρελθόν.

Ή νεότης, όχι μόνο μάς άνησυχεί, άλ-
λά κυριολεκτικά μάς τρομάζει. Μάς πα-
ροξύνει συχνά και μάς έξοργίζει. Άς
έχωμε όμως ύπ' όψι μας ότι ή ιδική μας
κρίσις δέν ήμπορεί νά θαρύνη άπόλυτα,
διότι έχουμε άρκετούς δεσμούς με τις πε-
ριόδους πού ήδη επέρασαν. Ένω οί νέ-
οι αντίθετα, θρίσκονται στον πυρεττό
τῆς άναπτύξεως και του προβληματι-
σμού των. Είναι όμως πολύ πιθανόν, γ-
θά ξαναβροῦν τόν έαυτό τους πολύ γρή-
γορώτερα από ό,τι νομίζουν οί αὔστηροι
κριταί των. Υπάρχουν, έξ άλλου, σε όλα
τά πεδία, νέοι θαυμαστοί και αξιόλο-
γοι, πού με χαρά μας τούς χαιρετίζο-
με...

Όλα αυτά είναι δυνατά, και τó εύχο-
μαι δλόψυχα. Δέν άπελπίζομαι, έξ άλ-
λου, από τόν άνθρωπο. Μετά τήν τρι-
κυμία ή γαλήνη, μετά τῆ θροχή ό ήλιος.

Ό άνθρωπος, ώστόσο, δέν παύει νά
νοσταλγῆ μέσ' στην καρδιά του μιá ά-
πλότητα ζωῆς, δέν παύει νά νοιώθῆ τήν
ανάγκη μιáς έπαφῆς με τήν οὐσία, τήν
αλήθεια τῆς ζωῆς, δέν παύει νά θέλῆ νά
άναβαπτισθῆ σ' αυτήν, νά ζητῆ παρηγο-
ριά και στήριγμα.

Έμείς οί Ιατροί δέν πρέπει αυτά νά
τά άγνοοῦμε' τó χρέος μας είναι νά
βοηθήσωμε τήν ανθρωπότητα στην σκλη-
ρή και οδυνηρή πορεία της, και νά τήν
όδηγήσωμε σε μιá μεγαλύτερη ευτυχία.

PIERRE MOUNIER—KUHN

Καθηγητής τῆς Ίατρικῆς
του Πανεπιστημίου τῆς Lyon

ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΙΑΣ ΤΟΥ

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΒΗΜΑ: ΕΝΑ ΑΚΟΜΗ ΗΜΕΡΗΣΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Ένας μεγάλος ευεργέτης, από ένα μικρό στην έκτασι ελληνικό νησί του Αιγαίου, ο Σωτήριος Α. Έλληνας από τη Θάσο, μπροστά στο σταυροδρόμι της δευτέρας εκατονταετίας του Έλληνισμού της Αμερικής, έκαμε το πρώτο αποφασιστικό βήμα: Ένα νέο ημερήσιο ελληνικό σχολείο. Προσέθεσε ένα ακόμη πολύτιμο κρίκο στη χρυσή αλυσίδα των μεγάλων ευεργετών του Γένους. Με την γενναιοφρονη δωρεά του 75.000 δολλαρίων, ιδρύθηκε το «Ημερήσιον Έλληνικόν Σχολείον, Σωτήριος Α. Έλληνας, της Κοινότητος της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Μπροϋκλυν, Νέας Υόρκης».

Έκλεκτόν τέκνον της ελληνικής ορθοδόξου Έκκλησίας Αμερικής ο Σωτήριος Α. Έλληνας, προέβη στη γενναία αυτή δωρεά με αυστηρώς καθωρισμένο σκοπό: «Γιά ένα Ημερήσιο Έλληνικό Σχολείο». Έρμηνεύοντας τη γραμμή της Έλληνικής Αρχιεπισκοπής Αμερικής, ο κ. Σωτήριος Α. Έλληνας, πιστεύει, και μεταδίδει την πίστι του, πώς μονάχα με την ελληνική παιδεία θα επιτύχουμε την επιβίωσή μας και την προβολή της ελληνικής ορθοδόξου Έκκλησίας στην Αμερική. Το άλφα και το ωμέγα στην ιερή αυτή υπόθεσι είναι η ελληνορθόδοξη αγωγή και παιδεία. Βέβαια το ποσόν αυτό δέν είναι αρκετό για το νέο σχολείο. Αλλά η ιστορική Κοινότης της Κοιμήσεως, με επί κεφαλής τον άξιο ιερατικό της προϊστάμενο, τον θεολόγο αρχιμανδρίτη κ. Τίτον Σιλιγαρδάκη, θα αγωνισθή σκληρά για την συμπλήρωσι του

‘Η Έλληνική Παιδεία τὸ Α και τὸ Ω τῆς επιβιώσεώς μας ἐν Ἀμερικῇ.

ἔργου και τὴν κανονικὴ λειτουργία τοῦ σχολείου. Τὸ ἴδιο ἔκαμε προτέρου και ἄλλη μεγαλόνυμος κοινότης τοῦ Μπροϋκλυν, ἡ τὼν Ἀγίων Κωνσταντίνου και Ἐλένης, με ἐπί κεφαλῆς τὸν ἄξιο ιερατικόν της προϊστάμενο, τὸν ἐπίσης θεολόγον κ. Ἀλκιβιάδη Καλύθα, ὅταν ἕνας μεγάλος ευεργέτης, ὁ κ. Ἀργύριος Φάντης ἀνγειρε διὰ δωρεάς του τὸ νέο σχολικὸ κτίριο, πὸν ἡ Κοινότης πρὸς τιμὴν του ὠνόμασε: «Ἡμερήσιον Έλληνικόν Σχολείον Ἀργύριος Φάντης». Τὸ ἴδιο ἐπιδιώκει νὰ κάμη και ἡ Κοινότης της Ἀγίας Τριάδος, με τὸν ζηλωτὴ θεολόγο ιερατικὸ της προϊστάμενο κ. Βασίλειον Κεχαγιᾶ, ἀφοῦ ἔχη ἀνεγείρει ἤδη θαυμάσιο σχολικὸ κτίριο και ἐπιβλητικὴ, βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, ἐκκλησία (Σταυροειδῆ Βασιλικὴ μετὰ τρούλου).

ΙΕΡΟΙ ΝΑΟΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ

Ἡ αὔξησης τὼν Κοινοτήτων, ἡ διεύρυνσις τὼν παλαιῶν, ἡ ἴδρυσις νέων, ἡ ἀνεγερσις νέων ἐκκλησιῶν και ἐκπαιδευτικῶν κοινοτικῶν κέντρων και αἱ αὔξουσαι ἀνάγκαι τὼν χριστιανῶν μας, δημιουργοῦν πρόβλημα ἀριθμητικῆς ἀνεπαρκειᾶς τὼν ἱερέων. Οἱ γεροντότεροι περνοῦν στὴν τάξι τὼν ἀτομάχων, χωρὶς νὰ ἀντιμετωπίζουν οικονομικὰ προβλήματα. Πολλοί, ἀφοῦ ἐξεπλήρωσαν τὸν προορισμὸν των, κάμνουν τὸ μεγάλο ταξίδι, ὅταν τοὺς καλέσῃ ὁ Θεός. Αἱ μεγάλαι Κοινότητες ζητοῦν και δεύτερον ἱερέα, μερικαὶ δὲ και τρίτον. Βεβαίως καλοῦνται ἱερεῖς και ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἀγγλομαθεῖς κατὰ προτίμησιν. Αἱ λύσις τοῦ προβλήματος ἔγκειται στὴν ἀνάπτυξι της Θεολογικῆς

μας Σχολῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, πού πρέπει νά διπλασιάσῃ τοὺς φοιτητὰς καὶ τοὺς ἀποφοίτους της κληρικούς γιὰ νά μπορέσῃ νά ἀνταποκριθῆ πλήρως στὴν ἀποστολή της.

ΠΡΟΒΟΛΗ ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΣ

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς δὲν εἶναι μόνον ὁ θρησκευτικὸς ἡγέτης τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Εἶναι συγχρόνως καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς προέδρους τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν καὶ ἀντιπρόεδρος τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν Ἀμερικῆς. Μὲ τὰς ιδιότητας αὐτὰς ὁ Σεβασμιώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς κ.κ. Ἰάκωβος προβάλλει τὴν Ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξο Ἐκκλησία Ἀμερικῆς κατὰ τὸν καλλίτερον τρόπο. Ἐπὶ ὑψηλοῦ ἐπιπέδου. Μέχρι τοῦ Κογκρέσου καὶ τοῦ Λευκοῦ Οἴκου. Ὅταν ὁ Πρόεδρος τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν Ἀμερικῆς προσκαλῆ, ἢ δέχεται, τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας Ἀμερικῆς εἰς διαφόρους ἐπισήμους ἐκκαιρίας, τὸν ἀναγνωρίζει συγχρόνως καὶ ὡς ἔθνικὸν ἡγέτην τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀμερικῆς καὶ ὡς πρόεδρον καὶ γενικὸν ἀντιπρόσωπον ὅλων τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν Ἀμερικῆς, πού ἀντιπροσωπεύουν εἰς τὸ σύνολό τους 5 ἢ 6 ἑκατομμύρια Ἀμερικανῶν πολιτῶν, διαφόρων ἐθνικότητων. Εἶναι γεγονός, ὅτι ἡ Κεντρικὴ Μόνιμος Ἐπιτροπὴ Ὁρθόδοξων Κανονικῶν Ἱεραρχῶν Ἀμερικῆς ἔχει ἀποφασίσει ὁμοφώνως, ὅπως ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀμερικῆς εἰς ὅλας τὰς ἐπισήμους ἐπαφὰς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀρχόντων τῆς Χώρας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἢ προβολῆ καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἑλληνικῆς ὀρθόδοξου Ἐκκλησίας γίνεται ἐκ τῶν ἄνω.

ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΟΙΚ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀμερικῆς εἶναι τὸ στόμα καὶ ἡ φωνὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Μόνον ἀπὸ αὐτὴν εἶναι δυνατὸν νά ἀκουσθῆ, ὅταν πρέπει, καὶ ὅπου καὶ ὅπως πρέπει, ἡ φωνὴ τοῦ δεινῶς δοκιμαζομένου σελτοῦ

τῆς Ὁρθοδοξίας Κέντρου. Αἱ τελευταῖαι διαμαρτυρίαι τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, ὑπογραφεῖσαι ἀπὸ πλείστους ἐκκλησιαστικούς καὶ πολιτικούς ἡγέτας, ἀντήχησαν, κατὰ τρόπον ἐντονώτατον, μέχρι τοῦ Ἀμερικανικοῦ Κογκρέσου καὶ τοῦ Λευκοῦ Οἴκου.

Ἡ ἀδιάσπαστος ἐνότης τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀμερικῆς, ἡ ὁποία, δυστυχῶς, εἰς καιμίαν ἄλλην ἐθνικὴν ὀρθόδοξον δικαιοδοσίαν ἐν Ἀμερικῇ παρατηρεῖται, τῆς ἐπιτρέπει νά διαδροματίξῃ ἡγετικὸν ὄλον καὶ εἰς τὰς σχέσεις της μὲ τὰς λοιπὰς Ἐκκλησίας καὶ Ὁμολογίας. Μὲ τὰς Προτεσταντικὰς, εἰς τὰ μεγάλα παναμερικανικὰ καὶ παγκόσμια ἠθικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα. Μὲ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν, εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἐνότητος τῶν Ἐκκλησιῶν διάλογον, ὁ ὁποῖος θὰ ἀρχίσῃ μίαν πλέον θετικὴν φάσιν του, εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ἐντὸς ὀλίγου.

ΕΥΓΝΩΜΟΣΥΝΗ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΤΙΜΙΟΥΣ ΠΡΩΤΟΠΟΡΟΥΣ

Εἰς τὸν Ἅγιον Αὐγουστίνον τῆς Φλώριδας, ἡ Ἑλληνικὴ Ἀρχιεπισκοπὴ πρὶν ἀπὸ ὀλίγους μῆνες ἠγόρασε ἀντὶ 865.000 δολλαρίων τὸ ἱστορικὸν κτίριον Carela Minoika, ὅπου ἐκκλησιάζοντο οἱ πρῶτοι Ἕλληνες μετανάσται. Εἶχαν ἔλθῃ τὸ 1768 στὴ Νέα Σμύρνη τῆς Φλώριδας, καὶ λόγῳ τῆς ὑπεράνθρωπης μεταχειρίσεως τοῦ γαιοκτῆμονος Turnbull πού τοὺς ἔφερε, μετώκησαν τὸ 1777 στὸν Ἅγιο Αὐγουστίνον. Πολλὰ ἔχουν γραφῆ γιὰ τὴν λυπητρὴ αὐτὴ ἱστορία, πού ἄφησε τὸν Ἑλληνισμὸ τῆς Ἀμερικῆς ἑκατὸ χρόνια πίσω. Πέρασαν σχεδὸν διακόσια χρόνια ἀπὸ τὴν πρώτη αὐτὴ μετανάστευσι τῶν Ἑλλήνων στὴ Νέα Σμύρνη, τὸ 1768. Καὶ ὅμως μόνον πέρυσι ἐωρτάσαμε τὴν πρώτη ἑκατονταετία μας στὴν Ἀμερικὴ. Τὰ ἄλλα 100 προηγούμενα χρόνια ἔσθυσαν ἀνώφελα, ὅπως ἔσθυσαν αἱ ὑπάρξεις τῶν ἀδελφῶν μας ἐκείνων, πού ἀφομοιώθηκαν καὶ χάθηκαν, ὅπως ἔσθυσαν οἱ ἐπιγραφὰς τῶν ἑλληνικῶν τάφων στὸ νεκροταφεῖο τοῦ Ἁγίου Αὐγουστίνου, καὶ ὅπως ἔσθυσε καὶ ἡ τελευταία ἠγῶ τῆς ραγισμένης καμπάνας τοῦ

έλληνικού σχολείου του ήγέτη της ελληνικής ομάδας, του Γιάννη Γιαννόπουλου! 'Απέμεινε μονάχα κάτι πολύτιμο, απ' όλα αυτά: "Όλα έσβυσαν και χάθηκαν, γιατί έλειπε απ' την ελληνική ομάδα ο παππᾶς. "Έλειπε ή 'Ορθόδοξη 'Εκκλησία. Αυτό τὸ μάθημα έμεινε. "Αράγε τὸ έχουμε μάθει ἀρκετά καλά;... Οἱ ἀδελφοί μας τοῦ 'Αγίου Αὐγουστίνου προσεύχονταν κι' ἀγίαζαν τὴ ζωή τους μέσα σ' αὐτὸ τὸ κτίριο, πὸν τὸ σεβάσθηκε κι' αὐτὸς ὁ χρόνος, μέσα σὲ 200 χρόνια. Τὸ κτίριο αὐτὸ ἀγόρασε ή 'Αρχιεπισκοπή, με πίστωση τὴν εὐγνωμοσύνη τοῦ συγχρόνου 'Ελληνισμοῦ στοὺς πρωτοπόρους μετανάστες. "Αν ή εὐγνωμοσύνη αὐτὴ ἀποδειχθῆ ἰσχυρὸ κεφάλαιο, ή 'Αρχιεπισκοπή ἀσφαλῶς θὰ θελήσει νὰ ἀνακτήσει και τὸ ἱστορικὸν σχολεῖο τοῦ Γιαννόπουλου.

'Η Αἴγινα, ή 'Τδρα, αἱ Σπέτσαι, τὰ Ψαρά, τὰ Δωδεκάνησα, ἔχουν ἓνα μεγάλο μερίδιο στὴν τιμὴ πὸν θὰ ἀποδοθῆ, τὰ Θεοφάνεια τοῦ 1967 στὸν 'Αγνωστο 'Ελληνα Δύτη, με τὴν ἀνέγερσι τοῦ δόλοσωμου ἀνδριάντος του στὸν Τάροπον Σπρινξ τῆς Φλώριδας. 'Απὸ τὸ 1904 ἀρχίζει ή σπογγαλιεία ἀπὸ 'Ελληνες στὰ παράλια τῆς Φλώριδας και στὸν κόλπο τοῦ Μεξικοῦ. Τὸ ἑλληνικὸτατο Τάροπον Σπρινξ, ὅπου κι' ὁ δῆμαρχος ἀκόμη εἶναι 'Ελληνας, ἦταν και εἶναι ή ἔδρα τῆς σπογγαλιείας. Οἱ πρωτοπόροι 'Ελληνες σφουγγαράδες ἀγωνίσθηκαν σκληρά, γιὰ νὰ κερδίσουν τὴν ὑπόθεσι τῆς σπογγαλιείας, πλουτίζοντας κυρίως τοὺς ἐργοδότες τους. Μὰ οὔτε ὁ σκληρὸς ἀνταγωνισμὸς, οὔτε αἱ ὑποβρύχιες ἐπιθέσεις ἀπὸ κήτη και ἀπὸ ἀντιπάλους, οὔτε κι' αὐτὴ ή τρομερὴ ἀρρώστεια, ή παράλυσις τοῦ βυθοῦ, δὲν τοὺς ἐμπόδισαν ἀπὸ τὴν πρόδοδ τους. 'Ἦλθε ὁμως ὁ πολιτισμὸς με τὰ δῶρα του και ή χημεία με τὰ θαύματά της και τοὺς ἀφώπλισε: τὸ συνθετικὸ, λαστιχένιο, σφουγγάρι. Ποτέ δὲν θὰ φαντάζονταν οἱ ἀτρόμητοι δῦται τοῦ βυθοῦ, πὸς ἓνα τέτοιο πραγματάκι θὰ ἔφερε σὲ μαρασμὸ τὴν σπογγαλιεία. Σήμερα ἐλάχιστοι 'Ελληνες τοῦ Τάροπον Σπρινξ ζοῦν ἀπὸ τὴν σπογγαλιεία. Αὔριο, ἴσως νὰ μείνη μόνο ή ἱστορία και ή παρὰ-

δοσις: «Μιὰ φορὰ κι' ἓνα καιρό—θὰ λέγ ή γιαγιά στὰ ἐγγονάκια της—ἤρθαν σαράντα παλληκάρια ἀπὸ τὰ νησιὰ τῆς 'Ελλάδας. Καὶ βούταγαν στὰ βαθειὰ νερά, 30-40 ὄργυιες, κρατώντας στὰ χέρια τους, ἓνα βαρὸν μάρμαρο...». Τώρα ἓνας μαρμάρινος σταυρὸς ἴσως νὰ σκεπάζη τὸν τάφον μερικῶν ἀπὸ τοὺς ἀτρόμητους 'Ελληνες δῦτες. Γιὰ τοὺς ἄλλους, τοὺς ἀγνωστούς, θὰ ὑψωθῆ ὁ δόλοσωμος μαρμάρινος ἀνδριάς στὸ ἑλληνικὸτατο Τάροπον Σπρινξ. Στὴν ἐκκλησι τῆς 'Αρχιεπισκοπῆς, πρώτη ἀνταποκρίθηκε ή μεγάλη μας ὀργάνωσις «ΑΧΕΠΑ», γιὰ τὴν πραγματοποίησι τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ, τοῦ χρέους τιμῆς και μνήμης πρὸς τοὺς ἡρωϊκοὺς 'Ελληνας πρωτοπόρους σπογγαλιεῖς. Κι' ἂν σήμερα ή σπογγαλιεία ἀργοπεθαίνει, ὁμως οἱ σφουγγαράδες τοῦ Αἰγαίου ἄνοιξαν βαθειά, μέσα στὴ γῆ, τὰ θεμέλια τῆς ἐπιβιώσεως των: Δεκάδες 'Οργανώσεων φέρουν τὸ ὄνομα τῶν Δωδεκανήσων και τῶν ἄλλων νησιῶν τοῦ Αἰγαίου. Κι' ὄχι μονάχα τοῦ Αἰγαίου. Κάθε στεριά και θάλασσα τῆς 'Ελλάδας, κάθε πόλις και ἐργασία, ἔχει στὴν 'Αμερικὴ τὴν ὀργάνωσι τῆς. Κι' ὄλες μαζί: ὁμοσπονδίες, ὀργανώσεις, σωματεία, συγκλίνουν σὲ μιὰ ἀδιάσπαστη ἐνότητα, με κέντρο τὴν 'Εκκλησία.

ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

«Πὸς θὰ συγκρατηθῆ ή ἐνότης αὐτῆ; Τί μᾶς ἐπιφυλάσει τὸ μέλλον;... Πὸς θὰ ἐπιζήσωμεν ὡς 'Ελληνικὴ 'Ορθόδοξος 'Εκκλησία;... Πὸς θὰ αὐξηθῶμεν εἰς ἀριθμοὺς και εἰς ἑλληνικὸν ὀρθόδοξον βίωμα;... Πὸς θὰ δυνηθῶμεν νὰ διακρατήσωμεν τὰ φυλετικά, πολιτιστικά και θρησκευτικά μας γνωρίσματα;... Ποῖον ὀλον παίζει σήμερα ή ἑλληνοορθόδοξος παιδεία εἰς τὴν διαμόρφωσιν ἀληθινῆς πνευματικῆς προσωπικότητος μεταξὺ τῶν παιδιῶν μας;... Ποία εἶναι ή γραμμὴ πορείας μας ἔναντι τῶν μεγάλων κοινωνικῶν και ἠθικῶν προβλημάτων τῆς ἐποχῆς και τῆς χώρας μας, και τῆς μᾶς και τῆς ἄλλης, τῆς 'Ελλάδος και τῆς 'Αμερικῆς;... Αὐτὰ και ἄλλα προβλήματα και ἐρωτήματα θὰ ἀπασχολήσουν τὸ κληρικολαϊκὸν μας συνέδριον ἐφέ-

τος...» τονίζει ὁ Σεβασμιώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς κ. κ. Ἰάκωβος εἰς τὴν τελευταίαν ἐγκύκλιόν του πρὸς τὰς 500 περίπου Κοινότητες τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Βορείου καὶ Νοτίου Ἀμερικῆς. Καὶ συνεχίζει: «Ἡ ἐπιδιώξις μας ὅπως καταστῶμεν «Μεῖζων Ὁμολογία», δύναται νὰ ἀξιοποιηθῆ τότε μόνον, ὅταν ἔχωμεν τὸ θάρρος νὰ ἀντιμετωπίζωμεν τὰ μεῖζονα θέματα καὶ προβλήματά μας, τὴν θέλησιν νὰ καταβάλλωμεν μεῖζονα προσπάθειαν, καὶ τὴν πίστιν νὰ ἀναλαμβάνωμεν μεῖζονας εὐθύνους...».

Καὶ ἐφ' ὅσον τὰ προβλήματα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ποιμνίου της, τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀμερικῆς, εἰς τὴν βάσιν των εἶναι πνευματικά, «τὸ κύριον θέμα τῆς 18ης Γενικῆς Κληρικολαϊκῆς Συνελεύσεως, θὰ εἶναι»—τονίζει ὁ Σεβασμ. Ἀρχιεπίσκοπος—«ἡ μελέτη τῶν τρόπων ἐκείνων διὰ τῶν ὁποίων ἡ Ἐκκλησία, ἀπὸ τὸ περιθώριον τῆς ζωῆς μας, θὰ γίνῃ κέντρον αὐτῆς... Διὰ τῆς Παιδείας, καὶ μόνον ταύτης, θὰ κατορθώσωμεν νὰ διαμορφώσωμεν τὴν αὔξουσαν ζωτικότητα τῆς Ἐκκλησίας μας εἰς νέαν ζώην, καὶ διὰ τῆς Παιδείας καὶ μόνον θὰ δυνηθῶμεν νὰ διατηρήσωμεν τὴν γνησιότητα τῶν Ἑλληνορθοδόξων χαρακτηριστικῶν μας, ἐκείνων τὰ ὁποῖα θὰ συνθέτουν τὴν μορφὴν καὶ φουσιολογίαν τῆς Ὁμογενείας μας εἰς τὸ μέλλον».

Η ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΟΝΤΡΕΑΛΗΝ

Εἰς τὴν Κοινότητά μας τῆς Μοντρεάλης ἔλαχεν ἡ τιμὴ νὰ φιλοξενήσῃ τὴν ἱστορικὴν αὐτὴν Συνέλευσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀμερικῆς. Εἶναι ἡ πρώτη ποὺ συγκαλεῖται εἰς τὸν Καναδᾶν, πρῶτον «διὰ νὰ γίνῃ ἡ εἰσοδός μας εἰς τὴν Β' Ἐκατονταετίαν τῆς Ἐκκλησίας μας ἐκ μᾶς ἄλλης Ἐπικρατείας» καὶ δεύτερον «διὰ τὴν συνεχιζομένην ἄνοδον τῆς γείτονος Ἐπικρατείας τοῦ Καναδᾶ εἰς τὸ προσκόνιον τῆς ἱστορίας καὶ τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως». Τὴν συνεχιζομένην αὐτὴν ἄνοδον ἀκολουθεῖ καὶ ἡ πολυμελής καὶ φιλότιμος Ὁμογένεια, ἡ ὁποία συνεχῶς αὐξάνει ἀριθμητικῶς καὶ προάγεται ὡς Ἑλληνικὴ Ὀρ-

θόδοξος Ἐκκλησία. Εἰς τὴν Γενικὴν αὐτὴν Κληρικολαϊκὴν Συνέλευσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀμερικῆς, ἀποφάσεις ἐκ τῶν προτέρων εἰλημμένα δὲν ἔχουν θέσιν, καθὼς δὲν εἶχαν καὶ εἰς καμμίαν ἀπὸ τὰς προηγουμένας Συνελεύσεις. Θὰ ἀπογοητευθοῦν μόνον αὐτοί, οἱ ὁποῖοι, προχείρως συνήθως, μελετοῦν τὰ προβλήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀμερικῆς, χωρὶς νὰ τὸν γνωρίσουν, ἐκτὸς ἀπὸ μίαν δύο μεγάλας πόλεις τὸν ἀναλύουν, εὐρίσκουν τὴν νόσον, τὴν θεραπείαν καὶ τὸ σωτήριο φάρμακον. Ἐδῶ θὰ ἀναλυθοῦν βαθεῖα τὰ προβλήματα, εἰς κάθε των μορφῆν, θὰ ἀκουσθοῦν εἰς ἐλευθέραν συζήτησιν ὄλαι, καὶ αἱ πλέον ἀντίθετοι, γνώμαι, καὶ θὰ ληφθοῦν ἐλεύθεραι ἀποφάσεις, μετὰ βάσιν τὴν γνώμην τῆς πλειοψηφίας. Καὶ ἡ πλειοψηφία αὐτὴ εἶναι συνήθως εὐρυτάτη. Καὶ κατὰ ἄλλο ἀκόμη, ποὺ πρέπει νὰ προσεχθῆ: Τὴν πλειοψηφίαν ἀποτελοῦν κατὰ μέγα μέρος οἱ λαϊκοὶ ἀντιπρόσωποι τῶν Κοινοτήτων, οἱ ὁποῖοι εἶναι συνήθως διπλάσιοι τῶν κληρικῶν. Καὶ μετὰξὺ αὐτῶν πλειοψηφοῦν οἱ νέοι! Πλείστοι ἀπὸ αὐτοὺς ὑπῆρξαν μέλη καὶ στελέχη τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Νεολαίας, τῆς «Goya». Δύο γενεαὶ ἀλλάζουν τὴν σκντάλην. Οἱ ἀρχαιότεροι, ποὺ ἔτρεξαν δρόμον μετ' ἐμποδίων, τὴν παραδίδουν εἰς τοὺς νέους, ποὺ ἔχουν νὰ ἀντιμετωπίσουν ὄχι ὀλιγώτερα ἐμπόδια. Διότι, καθὼς προειδοποιεῖ ὁ ὑπεύθυνος ἡγέτης τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ὁμογενείας τῆς Ἀμερικῆς, «τὸ Συνέδριον τοῦτο σημειώνει ὄχι ἀπλῶς τὴν εἰσοδὸν μας εἰς τὴν Β' Ἐκατονταετίαν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ μίαν ἀποφασιστικὴν καμπὴν εἰς τὴν πορείαν μας πρὸς τὸ μέλλον». Ἡ πορεία αὐτὴ θὰ διαγραφῆ τὴν τελευταίαν ἑβδομάδα τοῦ Ἰουνίου εἰς τὴν Μοντρεάλην. Ἐκεῖ εἶναι ἐστραμμένα τὰ βλέμματα καὶ ἡ προσοχὴ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου Ἑλλήνων Ὀρθοδόξων.

ΒΑΣ. Γ. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΣΤΟΥΣ ΔΡΟΜΟΥΣ ΜΑΣ

Γεμίζει η καρδιά σου χαρά κι' ελπίδα, όταν διαβάσης τὰ ἐφετεινὰ γεγονότα τῆς «Πρόνοιας» τοῦ «Ἀποστόλου Παύλου» καὶ αἰσθάνεσαι ν' ἀναπνέης καθαρὸν ἄερα, νά! σὰν ἀπὸ τὰ καυσασέρια τῆς κεντρικῆς Ἀθήνας θρεθῆς στὴν κορυφή τοῦ πευκόφυτου λόφου. Καὶ παίρνεις δυνάμεις καὶ στερειώνεσαι στὴν Πίστη σου, γιατί θλέπεις καθαρὰ, πὼς στοὺς δρόμους μας κυκλοφορεῖ ὁ Χριστός, καθημερινὰ («πάσας τὰ ἡμέρας»), ὅπως μᾶς ἔχει ὑποσχεθῆ, ἐργαζόμενος γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων τοῦ 1966. Βέβαια θρίσκει καὶ κατάλληλους συνεργάτας, γιατί σ' αὐτὸ τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας εἶναι ἀπαραίτητη καὶ ἡ ἀνθρώπινη συνεργασία, ἀλλοιῶς ἡ ἀγάπη Του μένει ἀνενέργητη! Μυστήριο... ἀλλὰ εἶναι ἔτσι.

«Μέσα σὲ μιὰ ἐποχή, σὰν τὴ σημερινή, πού οἱ ἄνθρωποι «δὲν ἔχουν καιρὸ» ν' ἀπασχοληθοῦν μὲ πνευματικὰ θέματα... διάλεξε καὶ ἐμᾶς, καὶ μᾶς ἔκανε ἐργάτες τοῦ Πνεύματος, συνεργάτες Του στὸ ἔργον τῆς δικῆς του Πρόνοιας. Μὲ θαθεῖα συναισθήσει τῆς τιμῆς πού μᾶς ἔγινε, «μὲ καύχησιν ἐν Κυρίῳ», ἄς ἀφιερῶσωμε καὶ πάλι ἐφέτος τὸν ἑαυτὸν μας, τὶς δυνάμεις μας, τὶς σωματικὲς καὶ τὶς πνευματικὲς, τὸν καιρὸ μας, ὅ,τι μᾶς ἀνήκει, στὴν ὑπηρεσίᾳ τοῦ Θεοῦ τῆς Ἀγάπης».

Μ' αὐτὰ τὰ αἰσθήματα ξεκίνησαν οἱ «ἐργάτιδες τῆς Πρόνοιας» γιὰ τὴν περίοδο 1965-1966 καὶ εἶχαν πλούσιους γι' αὐτὸ καρπούς.

Ἀπλὲς καὶ ταπεινὲς γυναῖκες, μάνες καὶ νοικοκυρὲς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ἀκόμη, ξεκίνησαν γιὰ νὰ ἐπισκεφθοῦν τὴν Ἑλληνικὴ οἰκογένεια, ὄχι γιὰ νὰ τὴν ἐλέγξουν, σὰν ἀστυνόμοι τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὴν ὑπηρετήσουν μὲ ἀγάπη καὶ νὰ τὴν βοηθήσουν «εἰς τὴν πνευματικὴν τῆς ἀποκατάστασιν».

Συγκεκριμένα, ξεκίνησαν νὰ ἐπισκεφθοῦν τὶς οἰκογένειες:

α) τῶν παιδιῶν τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων (ὄσων Κατηχητικῶν Σχολείων οἱ Κατηχηταὶ καὶ οἱ Προϊστάμενοι τῶν Ναῶν, θέλου'ν τὴ συνεργασία τους) καὶ τῶν Χριστιανικῶν Μαθητικῶν Ὁμάδων (Χ.Μ.Ο.).

β) τῶν παιδιῶν πού φοιτοῦν στὶς Σχολὲς Μηχανικῶν «ὁ Ἀπόστολος Παῦλος» καὶ

γ) τῶν νέων καὶ νεανίδων τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐργαζομένης Νεολαίας (Χ.Ε.Ε.Ν.).

Ἄλλὰ αὐτὸς ὁ «μεγάλος ἄρρωστος», ἡ ἑλληνικὴ οἰκογένεια, δὲν θέλει μόνον καρδιά καὶ χέρια νὰ τὴν ὑπηρετήσης, θέλει καὶ γνώσι. Ἡ πνευματικὴ ἀφιέρωσις συμπορεύεται μὲ τὴν θεωρητικὴ θεμελίωσι. Γι' αὐτὸν τὸν σκοπὸ λειτούργησαν καὶ φέτος κανονικὰ τὰ μηνιαῖα φροντιστήρια γιὰ τὶς «Ἐντεταλμένες» καὶ βοηθοὺς στὴν Ἀθήνα. Καὶ οἱ ἑβδομαδιαῖοι ἐνοριακοὶ κύκλοι τὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα, μὲ θέματα, τὰ θέματα τῶν φροντιστηρίων. Ἐγιναν καὶ φέτος οἱ μηνιαῖες γενικὲς συγκεντρώσεις γιὰ ὅλα τὰ μέλη, τὰ ὁποῖα ἐκτὸς τοῦ ἐνοριακοῦ, παρηκολούθησαν καὶ τὸν Φιλικὸ Κύκλο γιὰ τὸν πνευματικὸ τους καταρτισμό.

Ἀπὸ τὰ θέματα τοῦ μηνιαίου φροντιστηρίου, μὲ ὑπεύθυνον τὸν ψυχίατρον κ. Ἄ. Ἀσιπῶτην, ξεχωριστὴ σημασίαν εἶχαν ἐκεῖνα, πού ἀπέβλεπαν εἰς τὴν ὀρθὴν διαπαιδαγώγησιν τῆς νεότητος.

Τὸ πρόβλημα τῶν δύο φύλων. «Πρέπει νὰ σπεύσωμε νὰ βοηθήσωμε τὴν μητέρα εἰς τὴν ὀρθὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ προβλήματος αὐτοῦ. Τὸ πρόβλημα εἶναι δύσκολο, διότι ἔχει σχέση μ' αὐτὸ τοῦτο τὸ θάθος τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ κόσμου τοῦ ἀνθρώπου».

Ἡ οἰκογένεια καὶ ἡ χριστιανικὴ ἀγωγή. «Ἡ ἀγωγή πρέπει πρῶτα ν' ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ψυχῆς... νὰ θρῆ τὸ παιδί ἀπάντησι εἰς τὸ ἐρώτημα τί θὰ κάμω ἐγὼ στὴ ζωὴ μου;»

Ὁ ἄρτιος ἄνθρωπος. Πῶς θὰ πρέπη νὰ εἶναι αὐτὸς ὁ ἄρτιος ἄνθρωπος;

«Ο Χρυσοστομικός διάλογος με μίαν κοινωτικήν εργάτιδα» συνέδεσε την εποχή μας, με την εποχή του Χρυσοστόμου, ενώ το θέμα «περισυλλογή» εξησφάλισε την σταθερότητα στην πνευματική πορεία των επισκεπτριών.

Μιά ιδιαίτερη εύλογία ήταν η τρίτη έκδοσις του 'Οδηγοῦ τῆς Ἐπισκεπτρίας.

Ἐλειτούργησαν ἀκόμη, ὁ κύκλος Νοσοκομείων καὶ ὁ κύκλος Φυλακῶν, τοῦ ὁποίου κάθε μέλος ἔχει τὴν εὐθύνη γιὰ ἓνα φιλικὸ κύκλο, μέσα στὴ φυλακὴ, γιὰ τὶς κρατούμενες.

Ἡ ἀποθήκη ἐλειτούργησεν ἐπίσης ἐντατικά, ὅπως ἐντατικά ἐλειτούργησαν καὶ τὰ κεντρικὰ γραφεῖα, εἰς τὸ κτίριον «Δάμαρις» Ἀκαδημίας 45.

Καὶ τώρα οἱ θημυνιές! Καίρὸς συγκομιδῆς. Ἄν εἶναι δυνατόν νὰ ἰδῆ κανεὶς τὴν ἔκτασιν καὶ τὸ βάθος τῶν πνευματικῶν γεγονότων, ἐδῶ στὴ γῆ!

Ἐχω μπροστά μου, ἓνα σωρὸ ἐκθέσεις καὶ περιστατικὰ τῶν κυριῶν, (καὶ εἶναι ἐλάχιστα ἀπ' ὅσα ἔχουν κάμει πραγματικά, γιὰτὶ οἱ κυρίες μας ἀποφεύγουν συστηματικὰ τὸ γράψιμο) καὶ ὁμολογῶ, ὅτι θρίσκομαι, ἡμέρες τώρα σὲ ἀμηχανία, τί νὰ γράψω καὶ τί ν' ἀφήσω... Ὅπωςδήποτε πρέπει, πολὺ σύντομα, νὰ γραφῆ ἓνα καινούργιο βιβλίον τῆς Προνοίας μετὰ τὰ γεγονότα τῆς.

Ἐπὶ τρεῖς μῆνες, γράφουν στὶς ἐκθέσεις τους, ἐξασφαλίσασαμε ὕπνον καὶ φαγητὸ σὲ ὄρφανὸ ἀπὸ ἐπαρχία, στὸν πατέρα (καρκινοπαθῆ) τῆς οἰκογενείας, μετὰ τρία ἀγοράκια, ἐτακτοποίησαμε καθυστερημένον βοήθημα τοῦ Ι.Κ.Α. Προσφέραμε ρουχισμό, κυρίως κουβέρτες καὶ σεντόνια καὶ ἀρκετὰ τρόφιμα στὴν οἰκογένεια. Μέλος τοῦ κύκλου σπουδάζει ἄπορο φοιτητὴ. Δι' ἀποπεράτωσιν ναοῦ προσφέραμε 3.700 δραχμῆς. Μέλος τοῦ κύκλου προσφέρει, ἐπὶ τρίμηνον, νοσηλείαν σὲ κοριτσάκι γιὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ὀράσεως, ἐξ αἰτίας στραβισμού ἐκ γενετῆς... Ἐμείναμε κοντὰ σὲ ἔρημον ἐτοιμοθάνατον τρία ἡμερόνυχτα, καὶ τοῦ προσφέραμε τὶς τελευταῖες ὑπηρεσίες... Ὑστερα ἀπὸ θερμὴ προσευχὴ, γράφει μιά συνεργάτις, ἔπεισα τὸ σύζυγόν

μου, νὰ δώσῃ 8.000 δραχ. γιὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ δωματίου μιᾶς ὄρφανῆς κόρης... Παρεσχέθησαν φάρμακα... τόσες... εἰσαγωγῆς ἀπόρων, σὲ νοσοκομεία... Τόσες... συμπιλοῦσεις ἀνδρογύνων... Τόσοι... ὠδηγήθησαν εἰς τὸ μυστήριον τῆς ἐξομολογήσεως κατόπιν ἀρκετῆς ἐπαφῆς καὶ ἐργασίας... Σὲ παράλυτη μητέρα κάναμε τὶς δουλειῆς τοῦ σπιτιοῦ... περιποιοῦμεθα τὰ παιδιὰ καὶ τοὺς ἐτοιμάζουμε φαγητὸ, τὴν πηγαίνουμε στὸν πνευματικὸν νὰ ἐξομολογηθῆ, καὶ ὁ σύζυγός τῆς συνεδέθη μετὰ φιλικὸν κύκλον ἀνδρῶν καὶ ἔγινε συνεργάτης... Φιλοξενήσαμε 20 ἡμέρας ἄπορον ἀσθενῆ... Φιλοξενήσαμε 3 μῆνες γερόντισσα ἀπὸ ἐπαρχία, χήρα καὶ ἄπορο... Δι' ἀποπεράτωσιν ναοῦ 5.000 δραχ. Κρατήσαμε ὅλον τὸ χρόνον στὸ σπίτι συνεργάτιδος τὰ παιδιὰ μιᾶς πτωχῆς χήρας, ποὺ ἀναγκάζοταν νὰ ἐργάζεται... Συνεργάτις μεταφέρει κορίτσια τῆς Ἐστίας κοριτσιοῦ «Φιλοθέη ἢ Ἀθηναία» εἰς τὸ σχολεῖον τους καὶ τὰ παραλαμβάνει κάθε μέρα. Ἡ βενζίνη τῆς στοιχίζει 600 δραχμῆς τὸ μῆνα».

Πραγματικά, κουράζεται κανεὶς νὰ διαβάσῃ.

«Χριστέ μου, ποῦ θὰ πᾶμε σήμερα;» ρωτοῦν οἱ κυρίες καὶ ξεκινοῦν.

Πόσα προβλήματα δὲν ἀντιμετώπισαν, μέσα στὶς χιλιάδες οἰκογένειες ποὺ ἐπεσκέφθησαν, ἀπὸ τὰ πολὺ μικρὰ, ὡς τὰ πολὺ μεγάλα.

Πόσα δὲν εἶχε κάθε μάνα νὰ τοὺς εἰπῆ!

«Τὰ νεογέννητα διδύμα εἶναι κρυωμένα. Πῶς νὰ μὴν κρυώσουν, ἀφοῦ τὰ ρουχαλάκια τους στὸ χάρτινον κουτὶ μαζεύουν ὑγρασία;

«Ἄν εἶχα μιά ντουλάπα νὰ τοὺς τὰ ἔβαζα!» λέει σὰν σὲ μόνολογον ἢ μητέρα καὶ ἢ κυρία φεύγοντας προχωροῦσε σκεπτικῆ:

«Ἐχει τόσες ἀνάγκες αὐτὴ ἢ οἰκογένεια, ἀλλὰ καὶ ἡ ντουλάπα εἶναι ἀπαραιτητὴ! Τί νὰ κάμω;»

Μιά φίλη τῆς ὅμως τὴν διακόπτει... «Ξέρεις μετακομίζομε αὐτὴ τὴν ἐβδομάδα στὸ καινούργιον διαμέρισμα. Ἐδῶσα ὅσα ἔπιπλα δὲν μετὰ βόλευαν καὶ μοῦ μένει μιά ντουλάπα. Εἶναι πολὺ καλὴ, μήπως ξέρῃς κανένα νὰ τὴ δώσω;...»

Και δὲν ἦταν τόσο τὰ οικονομικά, ὅσο τὰ ἠθικά προβλήματα, πού τις ἔβασαν σέ ἱερὴ ἀγωνία τὰ ὁποῖα δὲν μποροῦν νὰ λυθοῦν, παρὰ μόνο μὲ τὴν εἰδικὴ κατάρτιση καὶ μελέτη καί, κυρίως, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ.

Μήπως ἓνα τέτοιο πρόβλημα ἀπασχολοῦσε τὴν κ. Τ., ὅταν μπήκε στὴν ἐκκλησία γιὰ νὰ προσευχηθῆ; Ποιὸς ξέρει! δὲν τὸ γράφει στὸ δελτίο... «Ἐμπήκα, γράφει, σὲ μιὰ κεντρικὴ ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν γιὰ νὰ προσκυνήσω. Κι' ἐκεῖ, σὲ μιὰ γωνιά, εἶδα μιὰ νέα, καλοβαλμένη γυναίκα, γονατιστὴ νὰ προσεύχεται κλαίγοντας. Τὴν πλησίασα μὲ καλωσύνη νὰ τὴν παρηγορήσω. Τὴν εἶδα νὰ συνταράσσεται ἀπὸ λυγμούς, ἐνῶ ἡ καρδιά της ἀνοίγε καὶ ἄφηνε τὸν πόνο της νὰ ξεχειλίση. Τὸ μεγαλύτερο ἀγόρι της, σὰν ἔφθασε στὰ 14 χρόνια, ἄλλαξε διαγωγή. Δὲν ἤθελε τὰ γράμματα, καθημερινῶς δημιουργοῦσε σκηνές καὶ γιὰ νὰ δοθῆ μιὰ λύση, ἀπεφάσισαν νὰ τοῦ βγάλουν ναυτικὸ φυλλάδιο καὶ νὰ ταξιδεύη. Ἐπὶ 4 χρόνια ἔταξιδευε κανονικά. Ἔστειλε, μάλιστα, καὶ στὸ σπίτι, ἀλλὰ σὰν ἔμπλεξε μὲ μιὰ παρέα καὶ βγήκε κρυφὰ στὴν Ἀμερικὴ, τὸν συνέλαβαν καὶ τὸν ἀπήλασαν. Ἐφθασε στὸ λιμάνι τοῦ Πειραιῶς, χωρὶς λεπτὰ, χωρὶς δουλειά. Στὸ σπίτι του, δὲν τολμοῦσε, νὰ παρουσιασθῆ, γιὰτὶ ὁ πατέρας του δὲν θὰ τὸν δεχόταν. Γύριζε πεινασμένους καὶ τὰ θράδουα κοιμόταν στὰ παγκάκια. Τὸν ἐπλησίασε μιὰ παρέα διαρρηκτῶν τὴ νύχτα... «Διαβάζοντας, τυχαίως», ἡ μητέρα ἐφημερίδα βλέπει ἓνα ὄνομα, πού τὴν κάνει νὰ τιναχθῆ... Τρέχει στὴν ἀσφάλεια καὶ τὴν στέλνουν στὴ φυλακὴ... ὅπου ἀναγνωρίζει τὸ παιδί της! Ἐπιστρέφοντας μπήκε στὴν ἐκκλησία, ὅπου τὴν συνήντησε ἡ ἐπισκέπτρια.

Ψυχὴ μὲ ψυχὴ , μίλησαν οἱ δυὸ γυναῖκες. Ἡ μίαν κατὰλαβε πὼς ὁ Θεός, πρὶν προφθᾶση νὰ σηκωθῆ ἀπὸ τὴν προσευχὴ, τῆς ἔστειλε ἄ ν θ ρ ω π ο γιὰ νὰ μοιρασθῆ τὴν δοκιμασία της. Ἡ κ. Τ. κινητοποιεῖ καὶ ἄλλα μέλη τοῦ κύκλου της καὶ ἡ συμπαράστασις εἶναι δυνατώτερη. Μιὰ μάλιστα συνεργάτις εἶχε περάσει ἀπὸ τὴν ἴδια θλίψη καὶ τῆς δίνει ἐλπίδα. «Ποιὸς ξέρει, ἂν ὁ

Χριστός, δὲν ἐπέτρεψε αὐτὸ τὸ γλύστρημα, γιὰ νὰ σώση τὸ παιδί ἀπὸ μεγαλύτερο γκρεμό;...»

Ἐπισκέπτονται τὸ παιδί στὴ φυλακὴ καὶ κινητοποιοῦν τὴν ἀγάπην τῶν δεσμοφυλάκων. Ὁ ἀρχιφύλαξ εἶπε τὰ καλύτερα λόγια γιὰ τὸν νεαρό. Βλέπουν καὶ τὸ Διευθυντὴ, προσφέρουν χριστιανικὰ ἔντυπα, γλυκὰ καὶ φρούτα. Παίρνουν τὴ μητέρα στὸ φιλικὸ τους κύκλο καὶ τοὺς ἀνοίγει κι' ἐκείνη πιὸ πολὺ τὴν καρδιά της.

«Ὁ ἄνδρας μου εἶναι πολὺ πληγωμένος, δὲν θέλει οὔτε νὰ τὸν δεῖ, οὔτε νὰ τὸν ξέρη, γιὰτὶ στιγμάτισε τὴν οἰκογένεια».

Καὶ οἱ κυρίες τὴν συμβουλεύουν:

«Σὲ τέτοιες περιστάσεις, οἱ ἄνδρες ὑποφέρουν περισσότερο. Φερθῆτε του μὲ πιὸ πολλὴ ἀγάπη καὶ ὑπομονή».

Ἡ ἡμέρα τῆς δίκης ὀρίζεται καὶ ὁ πατέρας δὲν θέλει νὰ θάλῃ δικηγόρο. Οἱ κυρίες ἐπικοινωνοῦν μὲ τὸ νομικὸ τμήμα τῆς Προνοίας.

Στὸ δικαστήριον ἓνας συνένοχος, γιὸς γυναίκα τοῦ λιμανιοῦ, ὁμολογεῖ, «ὅτι οἱ ἄλλοι τὸν πῆραν στὸ λαμό τους καὶ δὲν εἶναι κλέφτης». «Ὅλοι δικάζονται 1 χρόνο καὶ 8 μῆνες καὶ ὁ δικός μας 4. Κάνουν ἔφεισι καὶ τὸν ἄφησαν ἐλεύθερο. Ἀλλὰ στὸ σπίτι ἡ ζωὴ του γίνεται ἀφόρητη ἀπὸ τὸν πατέρα. «Μητέρα», τῆς λέει ὕστερα ἀπὸ ἓνα ἐπεισόδιο, «ἐδῶ δὲν ἔχω θέσι. Ἡ φυλακὴ δὲν εἶναι γιὰ μένα. Θ' αὐτοκτονήσω...». Ἡ μητέρα ὁμως θρῖσκει δουλειὰ καὶ τὸ παιδί ἐργάζεται. Ἡ ἡμέρα τοῦ Ἐφετείου πλησιαζει. Ὁ πατέρας θάζει δικηγόρο. Οἱ κυρίες ἐπικοινωνοῦν μὲ τὸ νομικὸ τμήμα τῆς Προνοίας, μήπως ὑπάρχει κανένας τρόπος νὰ βοηθηθῆ τὸ παιδί ἀκόμη περισσότερο... «Ἐτοιμαζόμουν», συνεχίζει στὸ ἴδιο δελτίο ἡ ἐπισκέπτρια, νὰ πάω στὸ πάρκο, γιὰ νὰ παραλάβω τὰ παιδιὰ μιᾶς νεαρῆς μητέρας, γιὰ νὰ παρακολοθηθῆ ἐκείνη τὸν Κύκλο της, ὅταν ἀπὸ τὸ νομικὸ τμήμα μοῦ ἀπαντοῦν, ὅτι πρέπει νὰ πάω μόνη μου στὸ δικαστήριον καὶ νὰ καταθέσω ὅ,τι ξέρω γιὰ τὴν ὑπόθεσι. Μά, θὰ προφθᾶσω;» Ἄν πάρετε ἓνα ταξί,... τώρα δικάζεται τὸ νούμερο 5, ἐμεῖς ἔχομε νούμερο 9». «Ὡσπου νὰ τηλεφωνήσω σὲ ἄλλη ἀδελφὴ νὰ

πάη στο πάρκο, καθυστέρησα. "Εβγαίνουν όλοι από την αίθουσα, όtan άσθμαίνουσα, άνέβαινα τὰ τελευταία σκαλοπάτια του 'Εφετείου. 'Η μητέρα με συνιστᾷ στὸν σύζυγο καὶ στὸν δικηγόρο, χωρὶς νὰ μπορῆ νὰ χαμογελάσῃ.

«'Αν ἐρχόσασταν λίγο πιὸ πρὶν, ἴσως κά-
τι νὰ γινόταν, τώρα ὅλα ἔχουν τελειώσει
καὶ περιμένουμε τὴν ἀπόφασι».

Οἱ δικασταὶ ἔχουν ἀποσυρθῆ στὴν αἴ-
θουσα τῶν ἀποφάσεων. 'Ο δικηγόρος ἦ-
ταν ἀπογοητευμένος. «'Ο νεαρός δὲν εἶπε
αὐτὰ πού του εἶπα νὰ πῆ. 'Οπωσδήποτε ἡ
ποινὴ θὰ εἶναι μεγάλη».

'Ο πατέρας βρῖσκει ἀφορμὴ καὶ κατα-
κεραυνώνει τὸ γιό. Σὲ μιὰ δειλὴ ὑπερά-
σπισι τῆς μητέρας, ὁ πατέρας καταφέρεται
ἐναντίον της.

Τότε, προσεύχομαι νοερά καὶ ἀπευθύ-
νομαι στὸν πατέρα. Τώρα τοῦ λέω κ. Π.
ὅ,τι ἔγινε, ἔγινε, ἄς δοῦμε τί μπορούμε
νὰ κάνουμε, ἀπὸ δῶ καὶ πέρα. Μήπως
φταίμε κι' ἐμεῖς γιὰ τὴν νάρθου ἔτσι τὰ πρά-
γματα; Τὰ θέματα, τὰ σχετικὰ μὲ τὴν
ὀρθὴν διαπαιδαγώγησι τῆς νεότητος, μὲ
βοήθησαν νὰ πῶ στὸν πατέρα, πράγματα,
πού τὰ ἄκουγε μὲ πολλὴ προσοχή. Καὶ στὸ
τέλος συνεφώνησε ἀπόλυτα.

'Η ἀγωνία, ὅμως, γιὰ τὴν ἀπόφασι κυ-
ριαρχοῦσε σὲ ὅλους μας... Τί νὰ κάμω,
Χριστέ μου, σκεπτόμουν... καὶ πῆγα ἔξω
ἀπὸ τὴν πόρτα τῆς αἰθούσης τῶν δικαστῶν.
«Τί ζητᾷ ἡ κυρία;» μὲ ρωτᾷ ἕνας δικαστής,
«πού τυχαίως», βγήκε ἀπὸ τὴν αἴθουσα.
«Ποῦ βρῆκα αὐτὴ τὴν ἐτοιμότητα καὶ τὸν
ἀπῆντησα τόσο καλὰ καὶ τόσο σύντομα;»
«Καλὰ κυρία μου», μ' ἀπάντησε, «εὐχαρι-
στῶ, θὰ τὸ διαβιθᾷσω καὶ στοὺς ἄλλους
δικαστάς».

Σὲ λίγο οἱ δικασταὶ θγαίνουν καὶ ἀπαγ-
γέλλουν τὴν ἀπόφασι.

'Η ποινὴ εἶναι ἡ ἴδια, μὲ τρία χρόνια
ἀναστολή, τονίζει ὁ Πρόεδρος, στὸν ὁποῖ-
ον «τυχαίως» εἶχε μιλήσει ἡ κυρία, καὶ
τὴν κυττάζει ἱκανοποιημένος. "Ετσι ἄρχισε
καινούργια ζωὴ γιὰ τὴν οἰκογένεια.

★ ★ ★

Μία Θ. λειτουργία στὸ ἐξωκκλήσι, συν-
δυσασμένη μὲ μικρὴ ἐκδρομὴ καὶ φαγητό,
εἶναι ὅ,τι ὠραιότερο μποροῦν ν' ἀπολαύ-
σουν οἱ κυρίες τῆς Προνοίας στὴ ζωὴ τους,
γιατί ἐκεῖ οἱ περισσότερες θὰ κοινωνή-
σουν. «'Ο τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πί-
νων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει καὶ ἐν
αὐτῷ». 'Απὸ κεὶ πηγάζει ὅλη τους ἡ δύνα-
μι, ὅλη τους ἡ ἀγάπη. Καὶ τέτοιες λειτουρ-
γίες, ὅπως γράφουν στὰ δελτία τους, ἔ-
γιναν ἐφέτος πάρα πολλές. Καὶ ἂν τοῦ
χρόνου γίνουν περισσότερες, ἀκόμη κα-
λύτερα θὰ πάη τὸ ἔργο μας. 'Αλλὰ δὲν
πρόκειται γι' αὐτό. Εἶναι οἱ ἐξορμήσεις
στὰ 'Ιδρύματα, τὰ "Ασυλα τοῦ πόνου, τὰ
Νοσοκομεῖα, πού τὰ λέμε, κάπως, εὐκολώ-
τερη δουλειὰ καὶ ψυχαγωγικώτερη.

Μὲ τραγούδια χριστιανικά, σὲ μιὰ ἀ-
τιμόσφαιρα ζηλευτῆς ἀγάπης, ἐτοιμάζονται
συνήθως τὰ δέματα καὶ τὰ γλυκίσματα γιὰ
τοὺς ἀρρώστους, γιὰ τὰ ὀρφανά, γιὰ τὰ
τυφλά, τὰ γηροκομεῖα, τοὺς ἀναπήρους.

Τὸ σπῆτι τῆς Στοργῆς, τὸ Κωστοπού-
λειον, ἡ 'Αγία Σκέπη, οἶκοι Τυφλῶν, Ψυ-
χιατρεῖα, δέχονται τέτοιες ἐπισκέψεις. Σὲ
πολλὰ δελτία καταφαίνεται, ὅτι οἱ ἐνορι-
σκοὶ κύκλοι, ὑστέρησαν σὲ ἐπισκέψεις πρὸς
τὴν οἰκογένεια, ἐνῶ ἀνέπτυξαν περισσό-
τερο τὶς ἐξορμήσεις.

Στὶς ἔκτακτες δοκιμασίες τοῦ λαοῦ
μας, ἔδωσαν τὸ παρὼν. Τί ἦταν αὐτὰ τὰ
δέματα τῶν σεισμοπλήκτων! 1.000 καὶ πλε-
ον κῶτῖα ἀγάπης μὲ αὐτοπρόσωπη ἐπί-
σκέψη, πού τὰ συνώδευαν καὶ χιλιάδες
εὐχές... Κάθε δέμα εἶχε ἐτοιμασθῆ γιὰ
κάθε οἰκογένεια, σύμφωνα μὲ τὰ μέ-
λη της καὶ μὲ τὶς εἰδικές ἀνάγκες της.
Τὰ παιδικὰ παπούτσια κατακαίνουργα ἀ-
παραίτητως καὶ καραμέλλες καὶ κουκλες
γιὰ τὰ κοριτσάκια.

'Εκτὸς ἀπὸ τὰ «ἰδιαιτέρα τοῦ κάθε κύ-
κλου» ἐστείλαμε 1.000 δραχμές, σ' ἕνα
μικρὸ σεισμόπληκτο χωριὸ τῆς Εὐρυτανί-
ας...

Τὰ δέματα ρουχισμοῦ καὶ ὑποδήσεως
πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν ὀρεινῶν χωριῶν
μας, συνεχίσθησαν ἐντατικὰ, ἀλλὰ εἶναι
πιὰ γιὰ τὸν παπποῦ, τὴ γιαγιά καὶ τὰ
παιδιά τῶν 12 ἐτῶν καὶ κάτω... Τὰ νειᾶτα

μᾶς ἔφυγαν... Ξενιτεύθηκαν. Οἱ γονεῖς τῶν παιδιῶν δουλεύουν πιά πολύ μακρὰ... δὲν τοὺς πρόλαβε ἡ πατρίδα νὰ τοὺς δώσῃ δουλειά... "Ἐφυγαν καὶ οἱ νέες μητέρες... γιατί πρέπει νὰ γυρίσουν κάποτε μετὸν πατέρα μαζί, προτοῦ τυχὸν δημιουργηθῇ καινούργια οἰκογένεια ἐκεῖ.

Τὸ χριστιανικὸ ἔντυπο ἐκυκλοφόρησε καὶ φέτος πλοῦσια μετὸς κόπους τῶν κυριῶν. Τὰ σχετικὰ γεγονότα εἶναι σπουδαῖα, ἀλλὰ ὁ χῶρος δὲν ἐπιτρέπει νὰ γραφοῦν.

★ ★ ★

"Ἐνα βιβλίον, θὰ μπορούσε νὰ γραφῆ, μόνο ἀπὸ τὰ περιστατικὰ τοῦ «Κύκλου Φυλακῶν» καὶ τοῦ «Κύκλου Νοσοκομείων».

"Ἐνα δεῖγμα μεταφέρουμε ἐδῶ.

"Ἀπεπειράθη ν' αὐτοκτονήσῃ κι' ἔβαλε βενζίνη στὰ ρούχα της ἡ Α. Κ. καὶ θὰ καίγοταν ὀλόκληρη, ἂν δὲν τὴν ἐπρολάβαινε ἕνα Ι. Χ. πού πέρασε «τυχαίως», ἀπὸ τὸ ἔρημικὸ τοπεῖο. Τὴν πῆγαν στὸ Νοσοκομεῖο.

Σ' αὐτὸ τὸ χάλι τὴ γνώρισαν οἱ κυρίες «τοῦ Κύκλου Νοσοκομείων». Ἄναζητοῦν νὰ γνωρίσουν κανένα δικὸ της, ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἐμφανίζεται. Γίνονται αὐτὲς οἱ δικοὶ της. Τὴν παρακολουθοῦν μετὸ στοργὴ καὶ κάνουν ὅ,τι μποροῦν, γιὰ νὰ τὴν ἀνακουφίσουν. Εἶναι μόλις 19 ἐτῶν κοπέλλα. Ἐκεῖνὴ αἰσθάνεται τὴν ἀγάπη τους, ἀλλὰ δὲν θέλει νὰ μιλήσῃ... δὲν θέλει νὰ γυρίσῃ στὴ ζωὴ, ποὺ τὴν γέμισε ἀηδία καὶ πόνο.

Θέλουν νὰ τὴν χαϊδέψουν, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει μέτωπο, δὲν ὑπάρχουν χέρια, ὅλα εἶναι τυλιγμένα μετὸ ἐπιδέσμοις. Μῆνες κρατᾶει ἡ θεραπεία της...

Στὸ διάστημα αὐτὸ ἡ ἀγάπη λιώνει τὰ παγόβουνα τῆς ἀπελπισίας. «Ὅχι! δὲν θὰ κάμω πιά ἄλλη ἀπόπειρα... ἀλλὰ ποῦ θὰ πάω, ὅταν θγῶ ἀπὸ ἐδῶ; Δὲν θέλει ὁ ἀδελφός μου νὰ με ζέρῃ, ἐπειδὴ εἶχα πάρει τὸν κακὸ δρόμο καὶ ἡ ἀδελφή μου εἶναι πολὺ μικρὴ καὶ ἄρρωστη, στὸ Νοσοκομεῖο».

Οἱ κυρίες πλαταίνουν τὴν ἀγάπη τους. Κατορθώνουν νὰ θροῦν τὴ μικρὴ στὸ ἄλλο νοσοκομεῖο καὶ γερὴ πλέον νὰ τὴν φιλοξενήσουν στὸ σπῆτι τους.

Ταξιδεύουν καὶ βρίσκουν τὸν ἀδελφὸ, ποὺ εἶναι στρατιώτης. Τὰ χάνει τὸ παλληκάρι, ποὺ εἶναι ὁ μόνος προστάτης τῶν ἀδελφῶν του μετὰ ἀπὸ τὸν θάνατο τῶν γονέων του, ἀπ' τὴν ἐκδήλωσι τέτοιας ἀγάπης.

«Ὡστε ἕνα χρόνο μένετε κοντὰ στὴν ἀδελφή μου; Καὶ πήρατε τὴν ἄλλη στὸ σπῆτι σας...; Ἄπὸ τότε ποῦ χάσαμε τὴ μάνα μας, ἔχομε νὰ ἰδοῦμε ἀγάπη! Ἄφοῦ τὸ λέτε, ἐσεῖς, πὼς θὰ γίνῃ καλὴ, τὸ πιστεῶ κι' ἐγὼ καὶ θὰ τὴν βοηθήσω. Τώρα ποῦ ἀποστρατεύομαι θὰ τις πάρω μαζί μου τις ἀδελφές μου...».

Σ' ἕνα δωμάτιο καὶ κουζίνα, ζοῦν εὐτυχισμένα τὰ τρία ἀδελφία. Οἱ δύο ἐργάζονται καὶ ἡ καμμένη ἀδελφὴ ἔχει ὅλη τὴν εὐθύνη τοῦ σπιτιοῦ. Μετὰ τὰ παραμορφωμένα χεράκια της καταφέρνει ὅλες τις δουλειές...

Καὶ μεῖς, προσθέτουν οἱ κυρίες, «εἴμαστε πολὺ κοντὰ τους... ἡ ἀγάπη τῆς μάνας τους δὲν θὰ σταματοῦσε καὶ ἡ δικὴ μας δὲν πρέπει νὰ σταματήσῃ».

★ ★ ★

Καὶ ἕνα ἀπὸ τὰ περιστατικὰ ποὺ δεῖχνουν τὴν εὐλογημένη συνεργασία Ἀθηνῶν μετὸς κύκλους Προνοίας Θεσσαλονίκης καὶ ἐπαρχιῶν.

Ἡ ἐπιστολὴ ἔρχεται ἀπὸ μιὰ ἀκριτικὴ πόλι τῆς πατρίδος μας.

Ὁ Δ. Γ. ἄπορος οἰκογενειάρχης, πατέρας τριῶν ἀνηλίκων παιδιῶν, ἀνάπηρος τοῦ συμμοριτοπολέμου, μετὰ πόδια γεμάτα μετατραυματικὰ συρίγγια, ποὺ πρέπει σύντομα νὰ τὰ κόψουν... Μετὰ φορεῖο ἔχει ξανάρθει στὴν Ἀθήνα νὰ ἐξετασθῇ ἀπὸ στρατιωτικούς γιαιτροὺς, μήπως θγάλλῃ καμμιὰ μικροσύνταξι, ἀλλὰ δὲν εἶχε χρήματα νὰ παραμείνῃ καὶ ἐπέστρεψε χωρὶς νὰ συμπληρωθῇ ὁ φάκελλός του.

«Σὰς παρακαλοῦμε, παρακολουθήστε τὴν ὑπόθεσί του, γιατί σὲ λίγες μέρες λήγει καὶ ἡ τελευταία προθεσμία ὑποβολῆς τῶν δικαιολογητικῶν...».

...«Στὸ στρατιωτικὸ νοσοκομεῖο», γράφουν οἱ συνεργάτιδες τῶν Ἀθηνῶν, «μᾶς ἐξυπηρέτησαν μετὰ πολλὴ κατανόησι. Μάλι-

στα στά μάτια του προϊσταμένου αξιωματικού διαβάσαμε την συγκίνησή του, όταν του είπαμε, ότι μάς είναι τελειώς άγνωστος ο άνάπηρος. Ἀπό τὴν ἔρευνα πού ἔγινε διεπιστώθη, ὅτι ἦταν ἀπαραίτητη ἡ αὐτοπρόσωπη παρουσία τοῦ ἀσθενοῦς».

«Πρέπει ὅπωςδὴποτε νὰ ξανάρθη, καὶ θὰ τὸν ἀναλάβει τὸ Νοσοκομεῖο, ὥσπου νὰ τελειώσουν οἱ ἐξετάσεις του».

«Γεμάτες χαρά, κάνουμε ἕνα ἐπεῖγον τηλεφώνημα γιὰ τὰ εὐχάριστα νέα, καὶ γράφουμε σὲ γράμμα τὶς λεπτομέρειες. Ἀλλὰ ἡ κατάσταση τοῦ Δ. Γ. χειροτερεύει καὶ μεταφέρεται στὸ Νοσοκομεῖο Θεσσαλονίκης. Οἱ συνεργάτιδες τῆς Θεσσαλονίκης μάς πληροφοροῦν τηλεφωνικῶς, ὅτι στερεῖται πιστοποιητικῆς α' κατηγορίας, ἐπειδὴ ἔχει μιὰ μικροσύνταξι τοῦ Τ.Ε.Β.Ε. Νέα τρεχάματα, νέες ἱκεσίες.

«... θὰ τὸν κρατήσουν καὶ μὲ τὸ Τ.Ε. Β. Ε...», τοὺς ἐνημερώνουμε τηλεφωνικῶς καὶ τὸ ἐπόμενο πρωὶ παίρνομε ἕνα θιαστικὸ τηλεφώνημα.

Ἐκείνη καὶ ἡ κ. Γ. περιμένουν στὸ σταθμὸ ἀσθενοφόρο, γιὰ μεταφορά.

Σὲ λίγη ὥρα, μὲ ἀσθενοφόρο ὁ ἄρρωστος μάς φθάνει στὸν προορισμὸ του. Μὲ τὶς ἐνέργειές μας, οἱ ἐξετάσεις τελειώνουν αὐθημερόν... Τὸ ἀπόγευμα πήγαμε νὰ τὸν ἐπισκεφθοῦμε, ἀλλὰ τὰ γραφεῖα ἦταν κλειστά καὶ δὲν μπορέσαμε νὰ πληροφορηθοῦμε, πού μετεφέρθη γιὰ διενυκτέρευσι... Τρέξαμε παντοῦ, ἀλλὰ μάταια. Σκεφθήκαμε μὴπως ἔφυγαν αὐθημερόν καὶ φθάσαμε, ὑπὸ ραγδαίαν βροχήν, στὰ Πρακτορεῖα Β. Ἑλλάδος καὶ στὸ σταθμὸ τῶν Σ.Ε.Κ. ψάχνοντας τὶς καταστάσεις τῶν ἐπιβατῶν, μὴπως ἀνακαλύψουμε τὸ ὄνομά του. Πουθενά ὅμως τὰ ἴχνη του. Κι' ἔτσι παρ' ὅλες τὶς ἐπιτυχημένες μας ἐνέργειες, εἶχαμε κάποια λύπη στὴν καρδιά, πού δὲν μπορέσαμε νὰ γνωρίσουμε τὸν ἀγνωστο προστατευόμενό μας...

Τὴν ἐπομένη, πρωτὶ-πρωτὶ, παίρνομε ἕνα τηλεφώνημα, γεμάτο χαρὰ κι' εὐχαριστίες ἀπὸ τὸ ζεῦγος Δ. Γ. καὶ μάς πληροφοροῦν ὅτι βρίσκονται στὸ ἀναρρωτήριο ἀναπήρων καὶ ὅτι θὰ ἔφευγαν στὰς 3 τὸ ἀπόγευμα, γιὰ τὴν ἀκριτικὴ πόλι τους.

Δρόμο πάλι ἐμεῖς, γιὰ τὸ ἀναρρωτήριο... Δὲν περιγράφεται ἡ συγκίνησι καὶ ἡ χαρὰ πού νοιώσαμε, ὅταν ἀντικρύσαμε οἱ μὲν, τοὺς δέ...

Δάκρυα κυλοῦσαν ἀπὸ τὰ μάτια ὄλων... Ὁ κ. Δ. Γ. χλωμός, παράλυτος, μὲ ἀσπρισμένα πρόωρα τὰ μαλλιά καὶ πρόσωπο ἰσχνὸ ἀπὸ τὸν πόνο καὶ τὴν ἀρρώστεια, τυλιγμένος στὴν κουβέρτα, μὲ μιὰν ἀπεραντὴ γλυκύτητα καὶ καρτερία, ζωγραφισμένη στὴ μορφή, μάς ψιθύριζε τὰ ὠραιότερα λόγια εὐγνωμοσύνης...

Μείναμε ἀρκετὴ ὥρα κοντὰ τους. Αὐτὴ τὴν ὥρα ὅμως, δὲν θὰ τὴν ξεχάσουμε ποτέ. Ἦταν σὰν νὰ γνωρίζομαστε χρόνια. Τοὺς δώσαμε κουράγιο καὶ δύναμη καὶ μαζί μὲ τὴν ὑλικὴ μας βοήθεια, σὰν τελευταῖο, ἦταν ἡ ἐξασφάλισις πάλι τοῦ ἀσθενοφόρου, ὥστε νὰ μεταφερθῆ ἄνετα, γιὰ τὴν ἀναχώρησι στὸ σταθμὸ.

Ἐφυγε ὁ κ. Δ. Γ. μὰς ἄφησε στὴν καρδιά, τὴν πιὸ θαθεῖα ἱκανοποίησι καὶ χαρὰ! Ἐκείνη πού γεννάει ἡ ἐκπλήρωσις κάθε ἱεροῦ χρέους...».

Καὶ ἀπὸ τὰ γεγονότα τοῦ Κύκλου Φυλακῶν, δὲν θὰ πρέπη νὰ παραλείψωμε νὰ ἐμφανίσωμε κάτι.

Ἀκοῦστε πόση χαρὰ πήρε ὁ κ. Χ, πολιτικὸς μηχανικός, πού θέλησε νὰ κάμη ἕνα καλὸ στίς γιορτὲς τοῦ πάσχα.

«Τὸν πήρα καὶ πήγαμε μαζί», γράφει μιὰ ἀπὸ τὶς κυρίες, πού ἐπισκέπτονται τὶς φυλακές, «στὸ ἀρτοποιεῖο τῶν φυλακῶν Ἀθέρωφ (Λεωφ. Ἀλεξάνδρας), ἐκεῖ ἐργάζονται φυλακισμένοι πού δὲν εἶναι γιὰ φυλακὴ, πού ἕνα ἀτύχημα τροχαίας, μιὰ καθυστέρησις Ι.Κ.Α., ἕνα χρέος πρὸς τὸ Δημόσιον, μιὰ ἀγορανομικὴ παρὰβάσις ἢ κάποια μεγαλύτερη αἰτία, κρατεῖ δέσμιον τὸν ἔνοχο, μακριὰ ἀπὸ τὴ δουλειά του καὶ τὶς ὑποχρεώσεις του, γιὰτὶ δὲν μπορεῖ νὰ πληρώσῃ.

Ζητήσαμε ἀπὸ τὰ γραφεῖα, νὰ μάς ὑποδείξουν κάποιον, πού θὰ ἔπρεπε ν' ἀποφυλακισθῆ καὶ δὲν μπορούσε νὰ πληρώσῃ.

Ἦταν ἕνας νέος, ψηλός, καστανός, μὲ γλυκὸ πρόσωπο, νεαρός σύζυγος καὶ πατέρας.

Δὲν μάς περίμενε, οὔτε φανταζόταν, ὅτι

μπορούσαν να τον σκέπτονται άνθρωποι, που δεν τους είχε ιδεί ποτέ!

“Όταν τον φώναξε ο Διευθυντής, ήρθε φοβισμένος. “Όταν του είπε, τί τον ήθελε, κύτταξε κατάματα τον Διευθυντή να θεβαιωθεί, γι’ αυτό που άκουγε, έπειτα θγήκε* θιαστικά..., προχώρησε λίγο και άρχισε να πηδάει, σαν μικρό παιδί, να χτυπάει τα χέρια του από χαρά και να τρέχει στους συγκρατούμενους του, να τους τo αναγγείλι. “Έπειτα σταμάτησε, σαν κάτι να θυμήθηκε, και γύρισε τρέχοντας σέ μάς. “Αρπάξε τα χέρια του μηχανικού να τά φιλήσει, αλλά ο κ. Χ. τραθήχηκε. Κυτάχηκαν και οί δυο και γέμισαν τά μάτια τους δάκρυα. Δέν είπε ούτε ο ένας, ούτε ο άλλος τίποτε, έτσι χώρισαν. Δέν ήταν μικρό πράγμα, να κάνης Πάσχα μέ τή γυναίκα σου και τά παιδιά σου, χωρίς να τo περιμένης.

Κι’ ο κ. Χ. επέστρεφε συγκινημένος κι’ αμίλητος. Μόνο όταν χώρισαν και μέ τήν κυρία, τής είπε: «Δέν φανταζόμουνα, ότι μπορούσα μέ τo τίποτα (780 δραχμές χρειάσθηκε να πληρώση), να δώσω τόση χαρά. Μή μέ ξεχνάτε σέ τέτοιες περιπτώσεις...».

‘Αλλά ή κυρία είναι πολύ διακριτική, όταν πρόκειται να κινητοποιήση άλλον για να πληρώση.

‘Υπάρχουν όμως και μεγαλύτερες χαρές, για όσους δίνουν περισσότερα «στους δε φυλακή»... άγνωστες στον περισσότερο χριστιανικό κόσμο.

«Δέν περίμενα», γράφει ένα δελτίο, «να έπαιρνα τόση χαρά φέτος, από τήν εργασία μου, στις φυλακές!... “Έκαμα στο σπίτι μου «τραπέζι» στις βαρυποινίτισσες, που πήραν χάρι και αποφυλακίσθησαν. Είκοσι χρόνια τις επισκεπτόμεθα στη φυλακή!»

Κάτι, ή μάλλον, Κάποιος “Άλλος, μπήκε στο σπίτι μας μέ τόν έρχομό τους. Μιά χαρά, που δέν μπορούμε, ούτε έγω ούτε ο σύζυγός μου, να τήν περιγράψωμε...

Μιά μόλις θγήκε, πήγε στη Ζωοδόχο Πηγή, στην όδον ‘Ακαδημίας και παρηκολούθησε τήν όλονυκτία κλαίγοντας... άλλη έσκυβε, χαίδευε τo χορτάρι και φιλούσε τo

χώμα. Πόσα δέν έχουν να πούν, για τις πρώτες έντυπώσεις μέ τόν «έπάνω κόσμο!»

“Αχ αυτό τo χριστιανικό σπίτι, ή στέγη τής αποφυλακίζομένης, ούτε φέτος έγινε...

Μάς τo τάξατε, όταν είμαστε μέσα στη Φυλακή και τo περιμένομε. Γιατί δέν τo αποφασίζετε; ‘Εμείς δουλεύομε κι’ έχομε τά μέσα να ζήσωμε, αλλά ζητάμε ζεστασιά. “Όταν κανεις θγαίνη από τή φυλακή, χωρίς να έχη που να πάη, τoυ έρχεται τρέλλα. Τoυλάχιστον μέσα στη φυλακή έχη κάποιον να είπη τόν πόνον του.

Ξεφυλλίζοντας τo δελτίο τών περιστατικών από τή φυλακή σταματούμε:

10 ‘Απριλίου 1966... μιá θλιβερή επέτειος, ή θανατική έκτέλεσις τής Αί. Δ. που έπί τρία χρόνια, μετά τήν καταδίκη της, παρηκολούθησε τόν κύκλο μας στις Φυλακές ‘Αθέρωφ και ζήσαμε κοντά της, μαζί μέ τo προσωπικό τών Φυλακών, τo τελευταίο της ημερώνμα... Σ τήν άγκαλιά μας ή μελλοθάνατη άκούμπησε τήν ταραχή και τήν άγωνία τής έκτελέσεώς της, που τήν συνεκλόνηζαν..., αλλά που δέχηκε, καρτερικά...

«Δέν θα ξεχάσω τήν άγάπη σας», έλεγε..., «στείλε αυτό τo γράμμα στη Στέλλα, στο δισάρφανο παιδί μου... και θυμηθήτε τo...».

Και σ τήν επέτειο, περισσότερο ή Στέλλα, τo καλό παιδί, δέχεται μέ άνέκφραστη συγκίνηση τόν άνθρωπο τoυ Χριστού, στη μακρινή παιδόπολι, μέ τά δώρα τής άγάπης. ‘Εκείνων που «άγαπούσαν τή μαμά...».

★ ★ ★

Και οί εργάται Του, πάντοτε σ τήν ύπηρεσία Του, τόν άφίνουν να προπορεύεται και να τους δείχνει τις άνάγκες τoυ λαού.

«Πόσο θέλω να σέ βλέπω, μου είπε, ή άρρωση μητέρα, μιá μέρα που τήν κρατούσα για να κάνη μερικά θήματα μέσα στο δωμάτιο, πολύ μέ τονώνει ή συντροφιά σου. Είμαι όμως άπελπισμένη, τόσοι γιατροί, τόσα φάρμακα και καμμιά θελτίωσι. Τότε θρήκα τήν εύκαιρία να τής πω αυτό, που τόσον καιρό έβλεπα ότι τής έλειπε. «‘Η χριστιανική ζωή και ή συμμετοχή της σ τήν Θεία Κοινωνία». Δέν τo θέλησε! «‘Αργότερα», μου είπε, άποφεύγον-

τας τῆ συζήτησι. «Ὅταν γίνω καλά, θά πάω μόνη μου σέ μιὰ ἐκκλησία νά κοιωνήσω».

Ἡ κατάσταση δυστυχῶς χειροτέρευσε καί τῆ μετέφεραν σέ ἰδιωτικὴ κλινικὴ. Ἄπο κάποιο τύχαῖο κτύπημα στό πόδι, παρουσιάσθη γάγγραινα. Στό συμβούλιο πού ἔγινε ἀπεφασίσθη νά κοπῆ τὸ πόδι λίγο πιὸ κάτω ἀπὸ τὸ γόνατο.

Ὁ σύζυγος ὅμως μοῦ ἐξεμυστηρεύθη μὲ δάκρυα, ὅτι ἡ κατάστασις τῆς ἦταν τραγικὴ. Ὁ καθηγητὴς εἶπε, ὅτι ἡ ἐπέμβασις θά γίνῃ μᾶλλον γιὰ εὐθανασία, γιατί δὲν ὑπάρχει ἐλπίς σωτηρίας οὔτε ἕνα τοῖς χιλίοις.

Τόσο ἀναστατώθηκα πού ὅλη νύκτα μιὰ ἀγωνία κυριαρχοῦσε μέσα μου.

«Βέβαια τὸ θάνατο κανεὶς δὲν θά τὸν ἀποφύγῃ, ἀλλὰ πῶς θά παρουσιασθῆς μπροστὰ στό Χριστό, ἂν δὲν ἔχῃς ἀπὸ ἐδῶ τακτοποιηθῆ μαζί Του; Δωρεάν προσφέρεται ἡ Σωτηρία ὕστερα ἀπὸ τὴν Σταύρωσί Του. Καί ὅμως... Μιὰ ψυχὴ φεύγει ἀπ' τὸν κόσμο αὐτό...

«Κύριε, φώτισέ με, τί νά κάνω... Κύριε, βοήθησέ με».

Ὅταν ξημέρωσε, ἔκανα ὅσο γινόταν πιὸ γρήγορα τὸ σπῆτι καί τὸ φαγητό καί τὸ πρῶτὸ θρῆσκόμενον κοντὰ στὴν ἄρρωστη. Βυθισμένῃ σέ λήθαργο ἀπὸ τίς ἐνέσεις καί τὰ παυσίπονα δὲν μὲ ἀντελήφθη.

Τὸ σαλόνι ἦταν γεμάτο ἀπὸ συγγενεῖς, ἀδέλφια πού ἔφθασαν ἐσπευσμένως ἀπὸ τὸ ἐξωτερικό, οἱ νύφες, ὁ σύζυγος, ὁ γιός, ὅλοι γεμάτη ἀγωνία. Σέ μιὰ στιγμὴ παίρνω θάρρος καί τοὺς λέω.

«Ἄφου ὅλοι ἐδῶ στῆ γῆ δείχνουν τόση ἀδυναμία, δὲν ζητοῦμε τὴ βοήθεια τοῦ Παντοδυνάμου;» Ὁ σύζυγος ὅμως μοῦ ἀπήντησε ἀπότομα:

«Σᾶς παρακαλῶ κ. Τ. ἀφίστε τα αὐτά! Ἄλλωστε θά τὴν τρομάξωμε ἂν τῆς ποῦμε νά μεταλάβῃ. Δὲν ξέρει τίποτε γιὰ τὴν κατάστασί τῆς καί θά καταλάβῃ πῶς θά πεθάνῃ».

Ἡ ὁμήγυρις τῶν συγγενῶν καί φίλων συνεφώνησε ἀπόλυτα. «Ἐμεινα μόνη, σ' αὐτὴ τὴν χλευαστικὴ ὑποδοχή, σ' αὐτὴ τὴν παγερὴ ἀτμόσφαιρα... Ἄλλὰ δὲν ἤμουν μό-

νη... Ὁ Χριστὸς ἦταν παρὼν καί μὲ δυνάμωσε: Τότε μήπως θά μπορούσε νά γίνῃ κάτι ἄλλο; μιὰ παράκλησις, ἕνας ἀγιασμός κοντὰ στὴν ἄρρωστη; Κυττάχτηκαν ὅλοι... καί ὁ σύζυγος: «Αὐτὸ ναί, ἔκαμε μὲ συγκατάθεση, ἔχετε κανένα καλὸ παπᾶ;»

«Τί ἄλλο ἤθελα; τοὺς ὑποσχέθηκα πῶς τὴν ἐπομένη θά θρῆσκόταν κοντὰ τους. Εἶχα ὑπ' ὄψει μου ἕνα καλὸ πνευματικὸ σ' ἕνα προόστειο, ἀλλὰ εἶχα πολὺ καιρὸ νά τὸν ἰδῶ. Ἐδόξασα τὸν Θεόν, ὅταν φθάνοντας στό προάστειο τὸν βρήκα ἐμπρός μου.

Δὲν εἶμαι πιὰ σ' αὐτὴ τὴν ἐνορία, γιατί φεύγω γιὰ τὸ ἐξωτερικό. «Τυχαιῶς» μὲ βρήκατε... μοῦ εἶπε, μόλις τοῦ ἐξήγησα τὴν περίπτωσι... ἀλλὰ μὴν ἀνησυχῆτε, αὐριο στίς 12 τὸ μεσημέρι θά φθάσω. Ἡ καρδιά μου γέμισε χαρὰ καί ὀλοκληρώθηκε, ὅταν ὁ ἱερεὺς τὴν ἐξομολόγησε πρὶν ἀπὸ τὴν παράκλησι πού ἔγινε μὲ κατάνυξι καί τὴν παρηκολούθησαν ὅλοι.

«Μὰ τί παπᾶς ἦταν αὐτός;» ἔλεγαν καί ξανάλεγαν, «ἴδιος ὁ Χριστός!»

Ἡρεμῆ, μὲ γάληνη ἀπέραντη, ἡ ἄρρωστη περιμένει νά ξημερώσῃ, γιὰ νά πάρῃ μὲ λαχτάρια μέσα τῆς τὸ Σῶμα καί τὸ Αἷμα τοῦ Ἰησοῦ. (Δὲν φοβάται πῶς θά πεθάνῃ, ἀφοῦ καί ὁ ἱερεὺς πού κοινωνεῖ συχνὰ εἶναι τόσο ὑγιής). Αὐριο στίς 9.30' τὸ πρῶτ!

Οἱ δικοὶ τῆς εἶναι κατασυγκινημένοι καί ἀδημονοῦν. 9.15' μοῦ τηλεφωνοῦν. «Εἴμεθα ἔτοιμοι καί περιμένουμε, λέτε νά μὴν ἔλθῃ ὁ ἱερεὺς;»

9.25' ἄλλο τηλεφώνημα «ἀνυπομονοῦμε... ἀκόμα νά φανῇ... καί ξέρετε, θά κοιωνήσω κι' ἐγώ, λέγει ὁ σύζυγος, τὸ θέλω τόσο πολὺ!!»

«ὦ! Χριστέ μου, πόσο σέ ἀναζητᾷ ἡ καρδιά μας, ὅταν τὴν ἀφίσωμε νά μιλήσῃ!

«Ἐσεῖς» τοῦ εἶπα, «εἴσαστε γερός, θά ἐτοιμασθῆτε καί θά κοινωνήσετε στὴν Ἐκκλησία».

Στίς 9.30' ἡ ἀσθενὴς ἐκοινώνησε τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων.

Ἀπὸ τὴ ὥρα ἐκείνη κάτι ἄλλαξε στό δωμάτιο αὐτὸ τῆς Κλινικῆς. Ἀπὸ τὴν ἄρρω-

στη, ὡς τὰ γύρω πρόσωπα, ἀκόμη καὶ στοὺς γιατροὺς καὶ στὶς ἀδελφές! Μιὰ γαλήνη ἀπλώθηκε παντοῦ κι' ἔδιωξε μακριὰ τὴ φοβερὴ ἀγωνία...

Βλέπουν τὶς ἐξετάσεις, πού ἔγιναν τὴν ἐπομένῃ οἱ γιατροὶ καὶ ἀποροῦν! Ἡ οὐρία, τὸ σάκχαρο, ἡ χοληστερίνη πού ἦταν ὑψωμένα παρουσιάζονται τώρα φυσιολογικά...

Ἡ κατάστασις εἶναι θελιωμένη καὶ ἡ μητέρα στὸ σπίτι πιά ἐτοιμάζεται νὰ κἀνῃ Χριστοῦγεννα μὲ τοὺς δικούς της. Τὴν παραμονὴ γίνεται εὐχέλαιο.

Μὲ τί εὐλόγια παρακολουθοῦν ὅλοι τὶς ὑπέροχες εὐχὲς τοῦ Θεοῦ Μυστηρίου. Τὴν ἐπομένῃ κοινωνοῦν πατέρας καὶ γιὸς καὶ μὲ συγκίνησι ἀποχαιρετοῦν τὸν Ἱερέα πού σὲ λίγο ἐγκαταλείπει τὴν Ἑλλάδα.

Λίγες μέρες περνοῦν ἀκόμα... ξημερώνουν τὰ Θεοφάνεια... Ξαφνικά ἡ ἄρρωστη παρουσιάζει μιὰ ἀλλαγὴ, δὲν αἰσθάνεται καλὰ... Μιὰ δύσπνοια, μιὰ ἀρρυθμία τὴν κα-

ταλαμβάνει. Πρῶτῃ πρῶτῃ ἡ Φωτεινὴ, τὴν ἡμέρα τῆς γιορτῆς της, ἀφίνει τὸν κόσμον αὐτὸν γιὰ τὸ μεγάλο ταξίδι. Εἶναι ἔτοιμη καὶ εἶναι ἔτοιμοι καὶ οἱ δικοὶ της γιὰ νὰ δεχθοῦν τὸ μεγάλο γεγονός... «Ὁ παππᾶς... Κάποιος σὰν τὸν παπᾶ ἔρχεται. Ἄνοιξτε. Ἄνοιξτε νὰ περάση...».

Αὐτὲς ἦταν οἱ τελευταῖες τῆς λέξεις...

★ ★ ★

Στὸ δρόμο μας κυκλοφορεῖ ὁ Χριστός... καὶ κάνει συνεργάτας Του τοὺς πιστοὺς Του... ἡ ἀγάπη Του, ὅμως μένει ἀνενέργητη, ὅταν οἱ πιστοί, δὲν προσφέρωνται σὲ συνεργασία... ὅταν δὲν δίδουν τὸ «παρῶν» στὴν κλῆσι μὲ τὰ καθημερινὰ μικρὰ καὶ μεγάλα γεγονότα!..

Μποροῦν τοῦλάχιστον οἱ πιστὲς γυναῖκες νὰ δίδουν αὐτὸ τὸ «παρῶν»;

Η ΠΡΟΝΟΙΑ ΤΟΥ «ΑΠΟΣΤ. ΠΑΥΛΟΥ»

Ὁ ἄνθρωπος τῆς Βίβλου εἶναι ἕνας ἄνθρωπος πού ζητεῖ τὴν ἀλήθεια καὶ τοῦ δίδεται αὐτὴ μὲ τὸ δῶρο τῆς ὑπερφυσικῆς γνώσεως πού τὸ χαρακτηρίζομε μὲ τὸν γενικὸν ὄρο προφητισμός.

Εἶναι ἕνας ἄνθρωπος πού ζητεῖ ἀληθινὴ δύναμι καὶ τὴν οὐσιαστικὴν κατάκτησι τῆς φύσεως. Ἔτσι, συμμετέχει στὴ βασιλικὴ ιδιότητα καὶ στὴν ἐλευθερία τοῦ Θεοῦ.

Εἶναι ἕνας ἄνθρωπος πού ζητεῖ τὴν δικαιοσύνη, τὴν ἀδελφосύνη, τὴν εἰρήνη, τὴν κοινωνία, καὶ τὴν θρῖσκει στὴν ὁδὸ τῆς ἀγιότητος καὶ τῆς προσφορᾶς.

Αὐτὲς οἱ τρεῖς ἀξίες τοῦ προφητισμοῦ, τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος καὶ τῆς ἱερωσύνης ἢ ἀγιοσύνης ἀνήκουν στὸν μεσσιανισμό τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ.

Y. Congar

Ο ΚΥΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΑΛΗΘΕΙΑ

Ἡ ἐποχή μας χαρακτηρίζεται ὡς ἐπισημονική καὶ ὀρθολογική. Ἡ νεώτερη σκέψη τὴν ἐλευθέρωσε ἀπὸ πολλὰς κληρονομημένες φαντασιοκοπίες, ψευδοϊδεολογίες, προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες. Ἡ τοῦλάχιστο νομίζει πὼς τὴν ἐλευθέρωσε. Διότι ἡ ἀπόλυτη πίστη στὴν ἐπιστήμη, ἡ ἀρράγιση ἐμμονὴ στὴν ἰδεολογία ἐνὸς πολιτικοῦ κόμματος, ἢ ἡ ἀμετάθετη ἐμπιστοσύνη πρὸς τὸν τεχνικὸ τρόπο ζωῆς, πέρα ἀπὸ ἓνα ὄριο, καταντᾶνε νὰ γίνουιν νέες προλήψεις. Ἄλλωστε, ὁ ἀλόγιστος φανατισμὸς δὲν ἔλειψε ἀπὸ τὰ χρόνια μας. Ὑπάρχει, θεθαίως, καὶ ὁ φανατισμὸς τῆς πνευματικῆς ἀλήθειας. Ὁ Παῦλος ἦταν ἓνας τέτοιος φανατικὸς. Αὐτὸς ὁ φανατισμὸς, ὡστόσο, μεταμορφώνει ποιοτικὰ τὸν ἄνθρωπο. Ἐνῶ ὁ φανατισμὸς τῆς δεισιδαιμονίας ἐκβαρβάρωνει τὸν ἄνθρωπο. Νὰ ἔνα κριτήριον γιὰ τὴν ἀξιολόγηση τοῦ πάθους.

Τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι ἀπλό. Εἶναι περίπλοκο. Καὶ τίθεται ἔτσι: Πότε πιστεύομε στὴν ἀλήθεια καὶ πότε στὸ ψέμμα;—δηλαδή, πότε εἴμαστε ἀληθινοί; Καὶ δεύτερον: πότε τὸ πάθος μας εἶναι πνευματικὸ καὶ πότε δεισιδαίμον; —δηλαδή πότε εἴμαστε αὐθεντικοί; (1).

Ἡ παλαιὰ ἀγωγή εἶχε φορτωθεῖ μὲ ἓνα

1. Πρέπει νὰ σημειώσωμε πὼς τὰ ἐρωτήματα ἐγκλείουν ἓνα θανάσιμο κίνδυνον. Ὑποκλείπουν τὴν προσοχὴ τοῦ ἐρωτωμένου καὶ τὴν κατευθύνουν πρὸς τὴν ἀπάντηση. Δὲν σκέφτεται ὁ ἐρωτώμενος ἂν ἐτέθη καλῶς τὸ πρόβλημα, ἀλλὰ στοχάζεται τὴ λύση πού πρέπει νὰ δώσει στὸ τίθεμενον πρόβλημα. Κι' ἂν τὸ πρόβλημα εἶναι ψευδές, ψευδὴς θὰ εἶναι καὶ ἡ ὁποιαδήποτε λύση του. Πολλὰ ἀπὸ τὰ περιβόητα ἀναπάντητα ἐρωτήματα, πού θέτει ἡ φιλοσοφία, φαίνεται πὼς εἶναι ἀπλῶς ψευδοπροβλήματα. Ἡ, εἶναι ὀρθὰ ἐρωτήματα, τὰ ὁποία μεταφέρονται ἐσφαλμένως σὲ ἀλλότριον ἐπίπεδο. Π. χ. ἓνα διαβάτη μπορούμε νὰ τὸν ρωτήσουμε, ἀπὸ πού ἔρχεται, ποῖος εἶναι καὶ γιὰ πού πάει. Αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα γι' αὐτὴ τὴν περίπτωσιν ἰσχύ-

σωρὸ ἀπὸ κοινωνικὰ κυρωμένες ὑποκρίσεις. Ἦταν τὰ «κατὰ συνθήκην ψεύδη». Οἱ σύγχρονοι ἄνθρωποι τὰ ἀπορρίπτουν. Καὶ κάνουν καλά. Ἀφήνουν τὸν καθαρὸν ἀέρα καὶ τὸν ἥλιο νὰ ἀπολυμάνει τὰ μουχλιασμένα δωμάτια τῆς κοινωνικῆς συνείδησης. Ὅλα στὸ φῶς. Οἱ θετικὲς ἐπιστήμες, ἡ κοινωνιολογία, ἡ ψυχανάλυση, αὐτὸ κάνουν. Ρίχνουν ἄπειρο φῶς καὶ φωτίζουν τὶς συνειδήσεις. Αὐτὲς εἶναι οἱ αἰσιόδοξες τάσεις τῆς ἐποχῆς μας. Πάντως ἡ ἄκρατη αἰσιοδοξία προκαλεῖ τὸν σκεπτικισμό.

Μήπως καὶ στὴν ἐποχή μας τὸ ἓνα ψέμμα τὸ ἀντικαθιστοῦμε μ' ἓνα καινούργιο ψέμμα; Οἱ φαριδιὲς πύλες ὀδηγοῦν στὴν ἀπώλεια. Καὶ ἡ στενὴ πύλη εἶναι δυσχερὴς. Ἡ δυσχέρεια, ὡστόσο, ἀποτελεῖ ὄρον προκοπῆς τῆς ζωῆς. Νά, πού ἔλλοχεύει ὁ κίνδυνος: Ἡ κοινωνικὴ ὑποκρισία σωρεύτηκε γύρω ἀπὸ ἓνα κόκκο ἀλήθειας. Ἄν, ἀπορρίπτοντας τὴ σκουριά τῆς ὑποκρισίας, ἀπορρίπτουμε καὶ τὸν κόκκο τῆς ἀλήθειας, εἴμαστε σοφοὶ στὴν πρώτη περίπτωσιν καὶ ἄσοφοι στὴ δεύτερη. Καὶ ἡ ἀλήθεια στὸν κόσμον μας μόνο μὲ τὴν μορφὴ κόκκου κυκλοφορεῖ. Ἔστω καὶ σινάπεως.

Κατὰ τὴν Παλαιὰ Διαθήκην, ὁ Θεὸς εἶδε τὴ γύμνασιν τῶν διωγμένων πρωτοπλάστων καὶ τοὺς ἔντυσε. Ὅχι γιὰτὶ κρύωναν, ἀλλὰ γιὰτὶ ἐντρέποντο. Κι' ἐν τούτοις τὸ μόνο πρᾶγμα πού ἔφεραν ἀπὸ τὸν παράδεισον εἰς τὴν γῆν, ἦταν τὸ σῶμα τους. Κι' ἀκριβῶς γι' αὐτὸ ἐντρέποντο.

οὖν καὶ ἐπιδέχονται ἐγκυρὴ ἀπάντησιν. Ἄμα ὅμως τὰ μεταφέρουμε στὸ ἐπίπεδον τοῦ νοήματος τῆς ζωῆς (ἀπὸ πού ἐρχόμαστε, ποιοὶ εἴμαστε, πού πάμε;) αἰφνιδίως μετατρέπονται σὲ ἀναπάντητα. Ὁ διαβάτης κινεῖται στὸ χρόνο. Τὸ νόημα τῆς ζωῆς εἶναι ἀξία καὶ μετέχει τῆς αἰωνιότητος. Καὶ ἡ αἰωνιότης δὲν προκύπτει ἀπὸ τὴν εἰς τὸν ἄπειρον ἐπιμήκυνσιν τοῦ χρόνου. Εἶναι ἄλλης τάξεως ποιότητος. Ἄρα, μεταφέροντας τὸ ἐρώτημα ἀπὸ τὸ ἐπίπεδον τοῦ χρόνου στὸ ἐπίπεδον τῆς αἰωνιότητος, τὸ ἀχρηστεύομε.

Ἡ γῆ, δηλαδή ὁ ἐγκόσμιος χῶρος, εἶναι ὁ τόπος τῶν ἀντικειμένων. Ψυχρός, μονοδιάστατος καὶ ἄβαθος. Ὁ ἄνθρωπος ρίχτηκε στὸν κόσμο τῶν ἀντικειμένων μ' ἓνα σῶμα—ἀντικείμενο, πού ἔχει ὅμως τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ φέρει μέσα του τὴν μνήμη τοῦ παραδείσου. "Ἐνα σῶμα—ἀντικείμενο, λοιπόν. Ὡστόσο θερμό, μὲ μιὰ ψυχὴ ἀπειροδιάστατη καὶ θαθεῖα. Ἐπρεπε νὰ καλύψει αὐτὸ τὸ σῶμα—ἀντικείμενο γιὰ νὰ διασώσει τὸ θάθος τῆς ὑποκειμενικότητάς του. Ὁλη ἡ φροντίδα γιὰ τὸ ντύσιμο εἶναι μέριμνα ἔκφρασης τοῦ ἐσωτερικοῦ πλούτου: μιὰ πρόκληση κατὰ τῆς ἐγκόσμιας ἀντικειμενικοποίησης—δηλαδή τῆς ἔκπτωσης. Καὶ ἡ ἔνταση αὐτῆς τῆς μέριμνας εἶναι σχεδὸν ἡ ἴδια στὸν πρωτόγονο καὶ στὸν σύγχρονο πολιτισμένο. Γιατί τὸ νὰ ἐκπέσεις στὴ μορφὴ τοῦ ἀντικειμένου, σημαίνει νὰ πεθάνεις σὰν ὑποκείμενο—σὰν ἄνθρωπος—σημαίνει νὰ χάσεις τὴ μνήμη τοῦ παραδείσου—δηλαδή ἐκείνου τοῦ δυσπρόσιτου θάθους πού συνθέτει τὴν οὐσία τοῦ ἀνθρώπου· τοῦ θάθους πού τὸ διασχίζουν οἱ ἀτραποὶ τοῦ Θεοῦ.

Μιὰ ἄλλη μορφὴ ἀντικειμενικοποίησης τῆς ἐσωτερικότητος εἶναι καὶ ὁ λόγος. Καὶ τὸ «ντύσιμο» τῆς ὑποκειμενικότητος γίνεται ἐν προκειμένῳ μὲ τὴν ἀποσιώπηση τῶν λέξεων ἢ τὴν ὑποκατάστασή τους μὲ παράλληλες ἐκφράσεις. Κι' ἐδῶ εἶναι πού σωρεύτηκε πολλὴ ὑποκρισία. Ὡστόσο, ὁ κόκκος τῆς ἀλήθειας θρίσκειται στὴν προσπάθεια διάσωσης τοῦ ἀνθρώπινου θάθους· στὴ μέριμνα διαφύλαξης τῶν μυστικῶν πηγῶν τῆς ὑπάρξεώς του.

Διότι τὸ ἠθικό—ἀνῆθικο, ἱερό—θέηλο εἶναι σαφές ἐξωτερικά, ὄχι ὅμως καὶ ἐσωτερικά. Οἱ ἐσχατιές τοῦ ἀνθρώπινου θάθους κείνται πέραν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Ἄλλωστε οἱ διαχωρισμοὶ αὐτοὶ γίνονται θάσει κανόνων. Μὲ τούς κανόνες κανεὶς κρίνει. Καὶ ὁ κόσμος δὲν τελεῖ ὑπόδικος γιὰ τὴν τελικὴ κρίση. Ἄλλὰ ὑποφέρει τὴν ἐγκοσμιοποίητά του καὶ περιμένει νὰ σωθῆ. "Ὅποιος βλέπει τίς ἐπιφάνειες, κρίνει. Αὐτὸς πού βλέπει τὸ θάθος, προσπαθεῖ νὰ σώσει. Τὸ θάθος τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἀντικειμενικοποιεῖται παρὰ μόνο μὲ συνεχεῖς «ἀποξενώσεις»· δηλαδή, ἐν

τέλει, δὲν γίνεται φανερό, μένει «μυστικό». Ἐχει πάρα πολὺ σημασία πού ἡ τελευταία αὐτὴ λέξη χρησιμοποιήθηκε στὴν ἔκφραση τῆς θρησκευτικῆς ἐμπειρίας: μύστης, μυστικός, μυστήριο, μυστικισμός.

Θὰ ἀναφερθοῦμε σὲ ἓνα παράδειγμα(2). Ὁ δάσκαλος ρωτᾷ ἓνα μαθητὴ μπροστὰ στὴν τάξη ἂν εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ πατέρας του γυρνᾷ συχνὰ στὸ σπίτι τους μεθυσμένος. Εἶναι ἀλήθεια· ἀλλὰ τὸ παιδί τὸ ἀρνεῖται. Ἡ οἰκογένεια ἔχει τὰ μυστικά της καὶ ἐπιβάλλεται νὰ τηρηθοῦν. Ποῖος πρέπει νὰ κατηγορηθῆ: τὸ παιδί γιὰ τὸ ψέμμα του ἢ ὁ δάσκαλος γιὰ τὸν κυνισμό του; Θυμώσατε ἓναν ὄρισμὸ τοῦ Oscar Wilde γιὰ τὸν κυνικό. «Κυνικός εἶναι—λέγει—ὁ ἄνθρωπος πού γνωρίζει τὴν τιμὴ τοῦ καθενὸς καὶ τὴν ἀξία κανενός». Ἡ τιμὴ διαμορφώνεται στὴν ἀγορὰ, στὸ χῶρο τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζήτησης. Ἐνῶ ἡ ἀξία γεννιέται μέσα στὸ χῶρο τῶν πνευματικῶν πραγματοποιήσεων, μέσα στὸ θάθος τῆς ὑπάρξεως. Ἐνας μεθυσμένος στὴν ἀγορὰ ἀποτιμᾶται σὲ τιμὴ ἐξευτελιστική. Γιὰ τὸ παιδί, ὅμως, ὁ μεθυσμένος πατέρας συνθέτει ἓναν κόσμο ἐσωτερικῶν στιγμῶν προσωπικοῦ δράματος. Ἡ προσήλωση, ὁ εὐτελισμὸς τοῦ ἀγαπημένου, οἱ ἀπογοητεύσεις καὶ οἱ κρυφές χαρὲς ὀροθετοῦν ἓνα μυστικὸ χῶρο ὀδύνης, πού ἀγιάζει τὸν μάρτυρα. Ὁλος αὐτὸς ὁ κύκλος τῶν ἐσωτερικῶν μυστικῶν ἐμπειριῶν δὲν μεταφέρεται στὴν ἀγορὰ. Ἡ ἀγορὰ βλέπει ἀπλῶς ἓνα μεθυσμένο ἀπὸ «ἔξω» καὶ τὸν περιγελά. Ποῖος ὅμως ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ περιγελάσει τὸν μυστικὸ χῶρο τοῦ παιδιοῦ; Καὶ ποιά ἡ δικαίωση τῶν «ἀληθειῶν» τῆς ἀγορᾶς πού σκυλεύουν τίς ἀξίες;

"Ἐνα ἄλλο πρόσφορο θέμα εἶναι τὸ σεξουαλικό. Ἀποτελεῖ τὸ μυστικὸ κέντρο τῆς ζωῆς. Μὲ τὴ φορὰ τῆς ἐρωτικῆς μέθης ἀποσπᾷ τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὰ μύχια

2. Βλ. Dietrich Bonhoeffer: Ethics σ. 367 ἐκδ. Fontana. Τὸ κεφάλαιο πού ἀναφέρεται στὸ θέμα πού μᾶς ἀποσχολεῖ ὁ D. B. δὲν πρόλαθε νὰ τὸ τελειώσει. Τὸ 1945 τὸν ἐξετέλεσαν οἱ ναζιστές. Οἱ γραμμὲς αὐτὲς ἀφιερώνονται στὴ μνήμη τοῦ ὑπερήφανου διανοητῆ.

Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟΝ

Αί διαπραγματεύσεις μεταξύ τῶν τεσσάρων μεγάλων βιομηχανῶν αὐτοκινήτων καὶ τῆς Ἑνώσεως τῶν ἐργατῶν Αὐτοκινήτων (United Automobile Workers) ἄρχισαν μὲ τὴν διαθεβαίωσιν καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη ὅτι μποροῦν νὰ καταλήξουν εἰς συμφωνίαν χωρὶς βοήθειαν ἢ ἐπέμβασιν τῆς κυβερνήσεως. Ἐφ' ὅσον αἱ πωλήσεις ἔχουν ἀνέλθει καὶ ἔχει ἐπιτευχθῆ οἰκονομία ὡς ἀποτέλεσμα τῆς μειώσεως τῶν φόρων, εἶναι φανερόν ὅτι καὶ τὰ δύο μέρη ἐνδιαφέρονται ὥστε αὐταὶ αἱ διαθεβαίωσεις νὰ πραγματοποιηθοῦν. Ἀλλὰ ἡ Ἑνωσις Ἐργατῶν Αὐτοκινήτων εἰσήγαγε μερικὸς νέους παράγοντας εἰς τὰς συζητήσεις, οἱ ὅποιοι ἀξίζει νὰ προσεχθοῦν τόσον ἀπὸ τὸ κοινὸν ὅσον καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη, πού διεξάγουν τὰς διαπραγματεύσεις. Βασικῶς, ἀσχολοῦνται μὲ τὸν ἐξανθρωπισμὸν τῆς τεχνολογίας.

Εἰς τὴν παλαιὰν ταινίαν Modern Times ὁ Charlie Chaplin, ὁ μικρὸς μηχανικός, κάθε μέρα καθόταν καὶ ἔστριβε ἕνα σίδερο καθὼς ἡ μία μηχανὴ μετὰ τὴν ἄλλην περνοῦσαν ἐμπρὸς του. Τελικῶς, ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἀνίας καὶ τῆς μονοτονίας ὑπῆρξε νὰ τρελλαθῆ καὶ νὰ θγῆ εἰς τὸν δρόμον ὅπου προσεπάθει νὰ κάμη εἰς τοὺς διαβάτας τὸ ἴδιο στρίψιμο τὸ ὅποιον ἔκαμε εἰς τὸ σίδερο. Εἰς τὰς διαπραγματεύσεις ἕνα ἀπὸ τὰ κύρια θέματα εἶναι ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ ἐργάτου ἀπὸ τὴν μονοτονίαν τῆς ἰδίας ἐργασίας, ὅπου τὰ τεμάχια περνοῦν ἐμπρὸς του εἰς τὴν σειράν. Ἡ Ἑνωσις ἀναγνωρίζει ὅτι διὰ νὰ ὑπάρχη ἐπάρκεια καὶ ἰκανότης τῶν ἐργατῶν πρέπει νὰ διατηρηθῆ αὐτὴ ἡ «σειρά», ἀλλὰ ἐπιμένει ὅτι πρὸς χάριν τῆς ἀνθρωπότητος αἱ πιέσεις αὐτῆς πρέπει νὰ μειωθοῦν. Ἡ Ἑνωσις προτείνει νὰ γίνῃ αὐτὸ μὲ τὸ νὰ ὑπάρχουν κενὰ εἰς τὴν «σειράν». Ὅταν πρὸ τοῦ ἐργάτου φθάνη ἕνα κε-

νὸ θὰ μπορῆ αὐτὸς νὰ φύγῃ γιὰ λίγο, διότι θὰ γνωρίζῃ ὅτι πρέπει νὰ περάσῃ ὠρισμένη ὥρα μέχρις ὅτου πληρωθῆ τὸ κενόν.

I

Ἐκπρόσωποι τῶν ἐταιριῶν λέγουν ὅτι ἡ «σειρά» πρέπει πάντοτε νὰ εἶναι γεμάτη μὲ αὐτοκίνητα ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ ἐργασία νὰ εἶναι συνεχῆς, καὶ νὰ ὑπάρχουν ἀναπληρωματικοὶ ἐργάται, ὥστε ὁ κάθε ἐργάτης νὰ μπορῆ κάθε τόσο νὰ κάμη ἕνα μικρὸ διάλειμμα, διότι, λέγουν, τὸ σχέδιον τῆς Ἑνώσεως θὰ ἠλάττωνε τὴν παραγωγὴν καὶ θὰ ἤξανε τὰ ἔξοδα. Ἡ Ἑνωσις τῶν Ἐργατῶν ἀπαντᾷ ὅτι τὰ κέρδη ἀπὸ τὴν βιομηχανίαν τῶν αὐτοκινήτων εἶναι τόσον μεγάλαι, ὥστε θὰ μποροῦσαν αἱ ἐταιρίαι νὰ πληρώσουν τὰ ἐπὶ πλέον ἔξοδα, ἐὰν ὑπάρξουν, χωρὶς νὰ ἀνέλθουν αἱ τιμαὶ τῶν αὐτοκινήτων. Μποροῦσαν νὰ προσληφθοῦν περισσότεροι ἐργάται, καὶ αὐτοὶ πού δουλεύουν τώρα νὰ ἀπολαύσουν μεγαλύτερας ἐλευθερίας.

Τὸ κοινὸν δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐκτιμῆσῃ τὰ πλεονεκτήματα αὐτῆς τῆς ἀπόψεως, ἀλλὰ θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχη μίαν γνώμην διὰ παράγοντας οἱ ὅποιοι ἐπηρεάζουν τὴν ἀνθρωπίνην θέσιν εἰς τὰς βιομηχανίας μαζικῆς παραγωγῆς. Ἡ ἐργασία δὲν εἶναι κάτι τὸ ὅποιον πρέπει κανεὶς νὰ ὑποφέρῃ. Πρέπει νὰ συμβῆθῃ καὶ αὐτὴ εἰς τὴν πλήρωσιν τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ τεχνικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἐπάρκεια δὲν εἶναι τὰ μόναι πράγματα πού ἔχουν σημασίαν σὲ μίαν «σειρά» (assembly line). Ἡ πίεσις ἐπὶ τοῦ ἐργάτου μπορεῖ νὰ γίνῃ πάρα πολὺ μεγάλη καὶ ἀκόμη καὶ ἂν ἀπὸ τὴν συνεχῆ πίεσι μπορεῖ νὰ ἐξοικονομηθῆ ὀλίγον περισσότερος χρόνος ἀναπαύσεως, ἢ ἀνθρωπίνην δαπάνην θὰ πρέπει νὰ ὑπολο-

γισθῆ ἐπὶ μιᾶς θάσεως ἐλαττωμένης ἀποδόσεως. Κάποια μετριοπάθεια καὶ ἕνας αὐτοπεριορισμὸς εἶναι προτερήματα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὴν τεχνολογικὴν ἐπάρκειαν καὶ διὰ τὴν πολιτικὴν.

II

Ὁ Robert Lee εἰς τὸ ἐξαιρετικόν του βιβλίον *Religion and Leisure in America* θίγει αὐτὸ τὸ σημεῖον ἐκεῖ ὅπου ὀμιλεῖ περὶ τοῦ χρόνου ὡς δώρου. Λέγει ὅτι τὰ γραφεῖα καὶ τὰ ἐργοστάσια μποροῦσαν νὰ παρέχουν μεγαλύτερα διαλείμματα διὰ φαγητὸ «κατὰ τὰ ὁποῖα νὰ ἐνθαρρύνωνται αἱ ἐκδηλώσεις ὅπως, συζητήσεις ἐπὶ οἰκογενειακῶν, κοινωνικῶν, πολιτικῶν καὶ ζωτικῶν προβλημάτων, κριτικὴ τῆς τηλεοράσεως καὶ θεατρικῶν ἔργων, ἀνάγνωσις βιβλίων, καλλιτεχνικαὶ παρουσιάσεις, ἀναλύσεις τῶν καθημερινῶν πολιτικῶν θεμάτων, γεγονότων καὶ διεθνῶν εἰδήσεων». Θὰ ἤθελε νὰ ἰδῆ τὰ ἐργοστάσια καὶ καταστήματα νὰ ἔχουν κέντρα πληροφοριῶν διὰ τὴν κηπουρικὴν, τὸ διάθασμα, τὰ hobbies, τὰς καλλιτεχνικὰς ἐκδηλώσεις, μορφωτικὰ προγράμματα, τὰ ὁποῖα νὰ περιλαμβάνουν καὶ θρησκευτικὴν μόρφωσιν.

Ὁ καθηγητὴς Lee ἐρωτᾷ διατί καὶ οἱ ὑπάλληλοι καὶ οἱ ἐργοδοταὶ νὰ μὴν ἔχουν «sabbatical leaves» ὅπως οἱ καθηγηταί,

οἱ ὁποῖοι παίρνουν ἄδειαν ἑνὸς ἔτους κάθε ἑβδομὸν ἔτος, μὲ ὀλόκληρον τὸν μισθὸν των ἢ μέρος αὐτοῦ, διὰ δημιουργικὴν σκέψιν, μελέτην, μετεκπαίδευσιν, ἀπόκτησιν νέων γνώσεων καὶ ἐιδικότητων. Ἐπίσης συνιστᾷ αἱ βιομηχαναὶ νὰ ἐφαρμόσουν ἕνα πρόγραμμα βαθμιαίας ἀποχωρήσεως τοῦ ἐργάτου, ἐλαττώνοντας τὰς ὥρας ἐργασίας του βαθμιαίως ἀντὶ νὰ τὸν σταματοῦν ξαφνικὰ «τὸ ὁποῖον συμβολίζει τὸ ἀπότομον τέλος τῆς χρησιμότητος ἑνὸς ἀνθρώπου διὰ τὴν ἐργασίαν ἢ τὴν ζωὴν».

Τέλος, ὁ Lee ἐνθαρρύνει τὴν ἀνάπτυξιν κέντρων μελέτης, τὰ ὁποῖα νὰ συνδέουν τὰ κολλέγια καὶ πανεπιστήμια μὲ τὰς λαϊκὰς θρησκευτικὰς σχολὰς, ἢ ἀντιστρόφως, «ὅπου ἐνθαρρύνεται ὁ θεολογικὸς διάλογος ὁ ὁποῖος φέρνει τὴν πίστιν μέσα εἰς τὴν ζωὴν. Εἶναι δυνατόν προγράμματα σὰν αὐτὰ νὰ θέσουν εἰς ἐνέργειαν μίαν νέαν δύναμιν εἰς τὴν ζωὴν καὶ νὰ δώσουν καὶ εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ εἰς τὴν ἀνάπαυσιν τὸ νόημα τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἔχουν». Τοιαῦται συστάσεις μπορεῖ νὰ φαίνεται ὅτι εὐρίσκονται μακρὰν τῶν διαπραγματεύσεων αἱ ὁποῖαι γίνονται τώρα εἰς τὴν βιομηχανίαν τῶν αὐτοκινήτων, ἀλλὰ ἡ δικὴ μας ἐντύπωσις εἶναι ὅτι δὲν εἶναι τόσο μακρυναὶ ὅσον φαίνονται μὲ τὴν πρώτην σκέψιν.

HAROLD FEY

ΜΗΝ ΒΙΑΖΕΣΑΙ ΣΤΗΝ ΑΡΝΗΣΗ

Αὐτὸς ποὺ κρούει τὴν θύρα σου
δὲν ξέρεις ἂν σοῦ ζητᾷ ἢ ἂν σοῦ προσφέρει
μὴ θιάζεσαι λοιπὸν νὰ πῆς τὴν ἄρνηση
ἂν τὸ φαινόμενο δὲν σὲ ἱκανοποιεῖ
γιατί χωρὶς ἀγάπη δὲν ἀποκαλύπτεις
τὴν ἱστορία τῆς ἀξίας του.

Π. Ι. Μ.

ΑΡΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΕΝΑΝΤΙΩΝ

Τὸ ἄρθρον τῶν «Ἀκτίνων» περὶ Νικηφόρου Θεοτόκη ἔθεσε πολὺ ὠραία καὶ πάλιν ἐπὶ τάπητος τὸ μεγάλο θέμα τῆς παιδείας τῶν κληρικῶν δασκάλων τοῦ Γένους. Καὶ ὁ μὲν Θεοτόκης ἦτο ἓνα σπάνιον φαινόμενον μορφώσεως. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ρασοφόροι τῆς Τουρκοκρατίας διεκρίνοντο διὰ τὴν εὐρείαν μόρφωσίν των. Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς ἦτο καὶ ὁ Νικόδημος Ἀγιορείτης, μὲ τὸν ὁποῖον ἠσχολήθησαν αἱ «Ἀκτίνες» εἰς σειρὰν ἄρθρων (1953-54). Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι, ἂν καὶ δὲν ἔκαμε φυσικοεπιστημονικὰ σπουδὰς, ὅπως ὁ Θεοτόκης, ὁ Βούλγαρις κ. ἄ., ἐν τούτοις μέσα εἰς τὰ πνευματικὰ ἔργα του ὑπάρχουν ἄφθονα φυσικοεπιστημονικὰ στοιχεῖα. Ἐνα ἀπὸ τὰ πνευματικώτερα συγγράμματα του εἶναι ἡ «Νέα Κλίμαξ» (ἤτοι, ἐρμηνεῖα εἰς τοὺς 75 ἀναβαθμοὺς τῆς Ὀκτωήχου, 6' ἔκδοσις, Ἐν Βόλῳ 1956). Καὶ εἰς αὐτὴν δὲν λείπουν τὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴν φύσιν, ἢ θαθεῖα γνώσις καὶ τὸ ἐνδιαφέρον δι' αὐτήν.

Ὅτω εἰς ὑποσημείωσιν τῆς σελ. 52 ἀναφέρει γνώμας τοῦ Πτολεμαίου, τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ Ἀράβων περὶ σελήνης. Παραδέχεται, ὅτι αὕτη προξενεῖ τὰς ἀμπώτιδας καὶ τὰς πλημμυρίδας τῶν θαλασσῶν. Ἀλλὰ διὰ μερικὰς ἐξεζητημένας θεωρίας παρατηρεῖ: «εἰ τοῦτο δὲ ἀληθές, οὐκ οἶδα».

Εἰς ὑποσημείωσιν τῆς σελ. 287 ὁμιλεῖ διὰ τὸ «ἀχανές ὕδωρ τοῦ θυθοῦ τῶν θαλασσῶν», τὸ ὁποῖον «οἱ νεώτεροι γεωγράφοι ἀόρατον ὀνομάζουσι νερόν... καὶ εἶναι μυριάκις περισσότερον ἐνεργεία, παρά ὅπου εἶναι τὸ ὕδωρ τῶν θαλασσῶν καὶ τῶν ποταμῶν καὶ λιμνῶν, τὸ ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς γῆς εὐρισκόμενον».

Εἰς τὴν σελίδα 221 κάμνει λόγον διὰ τὰ μικρόβια, «τὰ τὸσον μικρὰ ζωῖφια, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀόρατα τελείως εἰς τοὺς γυμνοὺς ὀφθαλμοὺς μας, διὰ μέσου δὲ τοῦ μικροσκοπίου ὀρώμενα, εἰς τρόπον ὅπου χίλια ἐξ αὐτῶν δύνανται νὰ σταθοῦν εἰς τὴν ἀκίδα μίας λεπτῆς βελόνης, καθὼς ὁ νεώτερος φυσικὸς Λοβενόκιος παρετήρησε... καὶ κάθε ἄτομον ἐξ αὐτῶν ἔχει σπλάγχνα καὶ ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ καὶ ἐσωτερικὰ μέλη τοῦ σώματος, ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα διὰ νὰ τρέφεται, διὰ νὰ ζῆ καὶ διὰ νὰ γεννᾷ ὁμοῖόν του».

Χαριτωμένη εἶναι καὶ ἡ παρατήρησις ἢ σχετικὴ μὲ τὰ ζῶα (σελ. 304): «Πρέπει νὰ

ἠξεύρωμεν, ὅτι ὅλα μὲν τὰ ἄλλα ζῶα κινουσι τὰ αὐτὰ ὡς ὁ ἵππος, ὁ ὄνος, ὁ ἡμίονος, ὁ λαγῶς καὶ τὰ λοιπὰ, καθὼς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης· ὁ μόνος δὲ ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ πῖθηκος, ἡγουν ἢ μαίμου, ἀκίνητα ἔχουσι τὰ αὐτὰ, καθὼς καὶ ὅλα τὰ ζῶα κινουσι, ὅταν τρώγῃσι, τὴν κάτω σιαγόνα, ὁ μόνος δὲ ὁ κροκόδειλος κινεῖ τὴν ἄνω σιαγόνα, τὴν δὲ κάτω ἔχει ἐστηριγμένην καὶ ἀκίνητον· καὶ ὅλα μὲν τὰ τετράποδα γεννῶσι ζῶα, μόνη ἡ χελώνη τετράποδος οὔσα, γεννᾷ αὐγά· καὶ ὅλα μὲν τὰ πετεινὰ γεννῶσι αὐγά, μόνη δὲ ἡ νυκτερίς, πετεινὸν οὔσα, γεννᾷ ζῶα, κατὰ τοὺς φυσικοὺς».

Ὅλαι αὐταὶ αἱ παρατηρήσεις παρεμβάλλονται ἀνάμεσα εἰς θεολογικώτατα καὶ πνευματικώτατα κείμενα καὶ διακρίζουσι θαυμαστά τὰς περὶ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἀρετῆς σκέψεις τοῦ σοφοῦ συγγραφέως. Τὸ χαρακτηριστικώτερον ἀκόμη εἶναι ὅτι τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τῆς «Νέας Κλίμακος» εἶναι σχεδὸν ὀλόκληρον ἀφιερωμένον εἰς τὴν ἁρμονίαν καὶ ἐνότητα πού ὑπάρχει εἰς τὴν φύσιν. Ἀεῖζει νὰ παραθέσωμεν τὸ τμῆμα αὐτὸ πού ἐγράφη ἀπὸ ἓνα λόγιον μοναχόν πρὸ 160 ἐτῶν. Ἴσως νὰ μὴν ἰσχύουν σήμερον ὅλαι αἱ παρατηρήσεις του, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐποχὴν του ἦσαν ἐπαρκῶς κατωχυρωμέναι.

Ἁγίῳ Πνεύματι ἐνοεῖδι αἰτία, πάντα ἔχεται εἰρηνοθραβεύτως...

...Ὁ κόσμος οὗτος ἐξ ἐναντίων πραγμάτων ἔχει τὴν σύστασιν· ὅθεν εἶπεν ἓνας ἀπὸ τοὺς πυθαγορικοὺς φιλοσόφους, ὅτι καθὼς ἡ ἁρμονία τῆς λύρας συνίσταται ἀπὸ χορδὰς καὶ φθόγγους πολυμιγείς καὶ διαφορετικούς, ἔτσι καὶ ὁ κόσμος συνίσταται ἀπὸ διάφορα καὶ ἐνάντια πράγματα· «ἐκ πολυμιγέων καὶ δίχα φρονεόντων ὁ κόσμος σύγκειται», ἡγουν ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων, πυρός, ἀέρος, ὕδατος, γῆς· καὶ πάλιν ἐκ ξηρῶν, ὑγρῶν, θερῶν καὶ κούφων. Τὸ μὲν γὰρ στερέωμα, τὸ ὁποῖον οὐρανὸν ὠνόμασεν ἡ Γραφή εἰποῦσα: «Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸ στερέωμα, καὶ διε-

ρων ἡμερῶν, δεκαοκτῶ ὥρῶν καὶ εικοσιδύο πρώτων λεπτῶν. Ἄφου δὲ λάθῃ τὸ φῶς, ἀποδίδει πάλιν τὸ δάνειον εἰς τὸν ἥλιον καὶ ἔτσι πάλιν μετὰ τοῦ ἡλίου ἐνοῦται μὲ μίαν φιλίαν καὶ ἔνωσιν ἀδιάρρηκτον, ὥστε ὅπου ἀπὸ τὴν μίαν γένναν τῆς σελήνης ἕως τὴν ἄλλην γένναν αὐτῆς, ἐξοδεύονται εἰκοσιεννέα ἡμέραι, δώδεκα ὥραι, καὶ σαραντατέσσαρα λεπτὰ πρώτα⁽³⁾.

Καὶ ἡ γῆ δὲ καὶ ἡ θάλασσα ἔνωσιν φυλάττουσιν ἀναμεταξύ των ἀσύγχυτον· ἡ γὰρ θάλασσα ἀναθρασσομένη ἀπὸ τοὺς ἀγρίους ἀνέμους, καὶ ὡσάν μαινᾶς ὀρμῶσα νὰ καταποντίσῃ τὴν γῆν, δὲν εὐγαίνει ὁμως ἔξω ἀπὸ τὰ ὄριά της· ἀλλ' εὐθύς ὅπου πλησιάζει εἰς τὴν ἄμμον, γυρίζει ὀπίσω φοβούμενη τὸ σύνορον ὅπου ἔβαλεν εἰς αὐτὴν ὁ Θεός· καθὼς εἶναι

(3) ... Περὶ τοῦ φωτός τῆς σελήνης πάντες σχεδὸν οἱ ἀστρονόμοι καὶ παλαιοὶ καὶ νεώτεροι συμφωνοῦσιν, ὅτι ἐκ τοῦ ἡλίου δέχεται τοῦτο· ἀγκαλὰ κατὰ τοὺς αὐτοὺς, καὶ ἡ σελήνη ἔχει κάποιον ἴδιον φῶς μὲ τὸ νὰ εἶναι σῶμα ἡμιδιαφανές· τὸ ὅποιον φῶς αὐτῆς φαίνεται ἐν ταῖς νοσηνίαις ὡσάν κόκκινον, ἐν τῷ μῆπῳ ὑπὸ τοῦ ἡλίου πεφωτισμένῳ μέρει αὐτῆς. Πόθεν δὲ προέρχονται τὰ στίγματα καὶ αἱ κηλίδες καὶ οἱ σκιασμοὶ ὅπου φαίνονται εἰς τὸ σῶμα τῆς σελήνης; Καὶ ἀποκρινόμεθα, ὅτι αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ δύο αἰτία φυσικά. Πρώτον, ἀπὸ τὸ πολὺ θάθος καὶ τὸ μέγεθος ὅπου ἔχει ἡ σελήνη· διότι κατὰ τοὺς νεωτέρους ἀστρονόμους, τὸ θάθος αὐτῆς εἶναι περισσότερον ἀπὸ δύο χιλιάδες μίλια. Ὅθεν διὰ τὸ θάθος αὐτό δὲν φθάνει τὸ ἐκ τοῦ ἡλίου λαμβανόμενον φῶς νὰ διαπεράσῃ πέρα καὶ πέρα τὸ σῶμα τῆς σελήνης. Καὶ δεύτερον, διότι τὰ ἐν τῇ σελήνῃ στίγματα, εἶναι μέρη τῆς σελήνης τῶν ἄλλων ἀραιότερα καὶ διαχωρητικώτερα, καὶ ἀντιτυπίαν καὶ στερότητα οὐδεμίαν ἔχουσιν. Ὅθεν διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην, εἰσέρχεται μὲν τὸ ἐκ τοῦ ἡλίου φῶς εἰς τὰ ἀραιότερα ἐκεῖνα μέρη, οὐκ ἀντανაკλάται δὲ οὐδὲ φωτίζει, μὲ τὸ νὰ μὴν ἔχουν ἐκεῖνα καμμίαν στερότητα· διὸ ἀναρροφᾶται τὸ φῶς ἐκεῖνο ὑπ' αὐτῶν καὶ καταπίνεται. Εἰ δὲ καὶ ὁ παλαιὸς Ὅρφευς καὶ οἱ νεώτεροι λέγουσιν, ὅτι τὰ φαινόμενα στίγματα ἐν τῇ σελήνῃ εἶναι βουνά, τοῦτο ἄλλοι ἄς κρίνωσιν, ὅτι μυθικῶς μᾶλλον ταῦτα ἢ ἀληθῶς λέγονται.

γεγραμμένον εἰς τὸν Ἰώθ· «Πρόσταγμα ἐγύρωσεν (ὁ Θεὸς δηλ.) ἐπὶ πρόσωπον ὕδατος» (Ἰώθ κστ' 10)· καὶ εἰς τὸν Ἰερεμίαν· «Μὴ ἐμὲ οὐ φοβηθήσεσθε λέγει Κύριος; ἢ ἀπὸ προσώπου μου οὐκ εὐλαθηθήσεσθε; τὸν τάξαντα ἄμμον ὄριον τῇ θαλάσῃ αἰώνιον, καὶ οὐχ ὑπερθήσεται αὐτό; καὶ ταραχθήσεται καὶ οὐ δυηθήσεται, καὶ ἠχήσουσι τὰ κύματα αὐτῆς καὶ οὐχ ὑπερθήσεται αὐτό;» (Ἰερ. ε' 22).

Εἶπε δὲ περὶ τούτων καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος: «Πῶς γῆ μὲν ἔστηκε παγία καὶ ἀκλινή; ἐπὶ τίνος ὀχουμένη; καὶ τίνος ὄντος τοῦ ὑπερείδοντος; καὶ τίνος ἐκεῖνο πάλιν; οὐδὲ γὰρ ὁ λόγος ἔχει, ἐφ' ὃ ἐρεισθῆ, πλὴν τοῦ θεοῦ θελήματος· θαλάττης δέ, εἰ μὲν μὴ τὸ μέγεθος εἶχον θαυμάζειν, ἐθαύμασα ἂν τὸ ἡμερον· καὶ πῶς ἴσταται λευυμένη τῶν ἰδίων ὄρων ἐντός· ἐπεὶ δὲ ἀμφοτέρα, τὴν ἐν ἀμφοτέροις δύναμιν ἐπαινεσομαι· τί τὸ συναγαγόν; τί τὸ δῆσαν; πῶς ἐπαίρεται τε καὶ ἴσταται; ὡσπερ αἰδουμένη τὴν γείτονα γῆν; πῶς καὶ δέχεται ποταμοὺς πάντας, καὶ ἡ αὐτὴ διαμένει διὰ πλήθους περιουσίαν;» (λόγῳ θ' περὶ θεολογίας).

Ἐνωσις καὶ διάκρισις ἔγινεν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος καὶ εἰς τὰ τέσσαρα στοιχεῖα· ἐπειδὴ καὶ αὐτὰ, μ' ὄλον ὅπου εἶναι ἐναντία, ἠνωμένα ὁμως εἶναι ἀναμεταξύ των κατὰ τὰς ποιότητας· ἡ μὲν γὰρ γῆ εἶναι ξηρὰ καὶ ψυχρά· τὸ δὲ ὕδωρ εἶναι ψυχρὸν καὶ ὑγρὸν· ὁ δὲ ἀήρ εἶναι ὑγρὸς καὶ θερμὸς· τὸ δὲ πῦρ εἶναι θερμὸν καὶ ξηρὸν· ὥστε ὅπου ἡ μὲν γῆ ἐνοῦται μὲ τὸ νερόν διὰ τὴν ψυχρότητα, μὲ τὸ πῦρ δὲ διὰ τὴν ξηρότητα, τὸ δὲ νερόν ἐνοῦται μὲ τὸν ἄερα διὰ τὴν ὑγρότητα· ὁ δὲ ἀήρ πάλιν ἐνοῦται μὲ τὸ πῦρ διὰ τὴν ξηρότητα· καὶ τὸ πῦρ ἐνοῦται μὲ τὴν γῆν διὰ τὴν αὐτὴν ξηρότητα· ἔνωσις καὶ διάκρισις ἔγινεν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εἰς τοὺς τέσσαρας χυμοὺς τῶν σωμάτων, οἱ ὅποιοι ἐκτίσθησαν ἀνάλογοι μὲ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα· ἡ μὲν γὰρ μαύρη χολὴ ἀναλογεῖ μὲ τὴν γῆν· τὸ δὲ φλέγμα ἀναλογεῖ μὲ τὸ νερόν· τὸ δὲ

αἷμα με τὸν ἀέρα· καὶ ἡ ξανθὴ χολὴ με τὸ πῦρ· ἔνωσις καὶ διάκρισις ἐγένεν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εἰς τοὺς τέσσαρας καιροὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ, οἵτινες ἐνοῦνται μετὰ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, καὶ μετὰ τοὺς ρηθέντας τέσσαρας χυμούς· ἐπειδὴ ἡ μὲν ἀνοιξίς εἶναι θερμὴ καὶ ὑγρὰ καὶ ἐνοῦται μετὰ τὸν ὑγρὸν χειμῶνα καὶ μετὰ τὸ θερμὸν θέρος· τὸ δὲ θέρος εἶναι θερμὸν καὶ ξηρὸν καὶ ἐνοῦται μετὰ τὴν θερμὴν ἀνοιξίν καὶ μετὰ τὸ ξηρὸν φθινόπωρον· τὸ δὲ φθινόπωρον εἶναι ψυχρὸν καὶ ξηρὸν καὶ ἐνοῦται μετὰ τὸ ξηρὸν θέρος καὶ μετὰ τὸν ψυχρὸν χειμῶνα· ὁ δὲ χειμὼν εἶναι ψυχρὸς καὶ ὑγρὸς καὶ ἐνοῦται μετὰ τὴν ὑγρὰν ἀνοιξίν καὶ μετὰ τὸ ψυχρὸν φθινόπωρον.

Ἄλλὰ καὶ ὁ ἄνθρωπος, μικρὸς κόσμος ὢν, ὡς ὠνόμασεν αὐτὸν ὁ Δημόκριτος, καὶ μετὰ τὰ ἄψυχα ἐνοῦται κτίσματα καὶ μετὰ τὰ φυτὰ καὶ μετὰ ἄλλα ζῶα καὶ μετὰ τοὺς ἀγγέλους· ἐνοῦται μετὰ τὰ ἄψυχα, καθότι ἡ τοῦ σώματος αὐτοῦ φύσις, ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων συνετέθη· ἐνοῦται μετὰ τὰ φυτὰ, κατὰ τὴν θρεπτικὴν, αὐξητικὴν καὶ σπερματικὴν δύναμιν· ἐνοῦται μετὰ ἄλλα κατὰ τὴν ὀρεκτικὴν καὶ αἰσθητικὴν δύναμιν, ἥτοι κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὸν θυμὸν καὶ τὰς αἰσθήσεις καὶ κατὰ τὴν καθ' ὁρμὴν κίνησιν· ἐνοῦται δὲ καὶ μετὰ τοὺς ἀγγέλους κατὰ τὸ λογικὸν καὶ νοερὸν τῆς ψυχῆς, διὰ τὴν ὁποῖαν λέγεται ὅτι εἶναι καὶ εἰκόνα Θεοῦ.

Ποῖον λοιπὸν εἶναι ὅπου ἤνωσε ταῦτα πάντα τὰ ἐναντία, καὶ εἰς συμβίβασιν εἰρηνοβράβευτον καὶ ἀσύγχυτον διαφυλάττει; Οὐδὲν ἄλλο θέβαια, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὅθεν καὶ ὁ μελωδὸς αἰτίαν ἐνοειδῆ τοῦτο ὠνόμασε...

... Καὶ διὰ τὰ εἰπῶ καθολικῶς, μεγαλωτάτη ἁρμονία καὶ τάξις καὶ ἔνωσις εὐρίσκεται ἀνάμεσα εἰς ὅλα τὰ ἐναντία

κτίσματα, ἡ ὁποῖα συντηρεῖται ἐν τῇ ἐνοειδεῖ αἰτίᾳ τοῦ ἀγίου Πνεύματος· σαφηνεῖας δὲ χάριν τῆς τῶν κτισμάτων ἁρμονίας καὶ τάξεως, ἐκθέτομεν ἐδῶ μερικὸς καθολικοὺς βαθμοὺς, ὅπου ἔχουν ἀναμεταξύ των τὰ κτίσματα· πρῶτος μὲν καὶ κατώτατος βαθμὸς εἶναι τὰ ἄψυχα στοιχεῖα· β' τὰ φυτὰ· γ' τὰ κρυψίφυλλα, τὰ ὁποῖα φαίνονται ὅτι ἔχουν αἰσθησίν· δ' τὰ ζωόφυτα· ε' τὰ ζῶα τὰ ἄλογα τὰ ἐν τῇ γῆ, τὰ ἐν τῇ θαλάσῃ καὶ τὰ ἐν τῷ ἀέρι· σ' οἱ ἄνθρωποι καὶ ζ' οἱ ἄγγελοι· πάντα δὲ ταῦτα ἐνοῦνται ἀναμεταξύ των διὰ τινων μέσων καὶ συνδέσμων καὶ ἄλλων μυρίων βαθμῶν, μεγαλυτέρων, μικροτέρων, καὶ ἀγνώστων εἰς ἡμᾶς· ὅθεν καὶ λέγομεν, ὅτι ὅλα τὰ κτίσματα δὲν ἐνώνονται ἀναμεταξύ των μετὰ ἄλλα καὶ πῆδημα, ἀλλὰ διὰ τὰ εἰπῶ ἔτσι, κατὰ τάξιν καὶ βαθμὸν· οἷον τὰ χερσαῖα ζῶα δὲν ἐνοῦνται εὐθὺς μετὰ τὰ θαλάσσια, ἀλλὰ μετὰ αὐτῶν εἶναι τὰ λεγόμενα ἀμφίβια, τὰ ὁποῖα ζῶσι καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ, ζῶσι καὶ ἐν τῇ χέρσῳ· ὅθεν τὰ χερσαῖα ζῶα πρῶτον ἐνούμενα μετὰ τὰ ἀμφίβια, οὕτως ἐνοῦνται διὰ τῶν ἀμφιβίων μετὰ τὰ θαλάσσια. Οὕτω νόει καὶ περὶ τῶν λοιπῶν. Τὸ δὲ εἰρηνοβραβεύτως ἐπρόσθεσεν ὁ μελωδός, κατὰ τὸν Ζωναράν, διὰ τὰ δεῖξῃ ὅτι πολλὰς φερὲς δύναται τινὰς νὰ ἐνοῦται, ὅχι ὅμως καὶ νὰ εἰρηνεύῃ· τὸ δὲ θεῖον Πνεῦμα τοῖς παρ' αὐτοῦ ἐνωθεῖσι καὶ εἰρήνην ἐβράβευσεν· οὐ γὰρ πρὸς ἀλληλα αὐτὰ στασιάζουσιν, ἀλλὰ στέργουσι τὴν ἔνωσιν καὶ τοὺς τεθέντας ὅρους αὐτοῖς οὐκ ἐκβαίνουσιν· ὅθεν μένουσιν ἐν εἰρήνῃ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἁρμονίαν τηροῦντα, ἐν ἧπερ ἐτάχθησαν ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος...

B. ΕΡΑΣΤΟΣ

ΕΝΑ ΤΡΙΠΛΕΥΡΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Κατωτέρω δίδομεν ένα διάγραμμα δια την παιδικήν ηλικίαν τὸ ὁποῖον ἐν συνεργασίᾳ, ὅπου χρειάζεται, μὲ εἰδικούς δύναται νὰ μᾶς βοηθήσῃ ὥστε νὰ ἀποκτήσωμεν μίαν εἰκόνα τῆς καταστάσεως τοῦ παιδιοῦ.

Τὸ διάγραμμα αὐτὸ δύναται νὰ συμπληρωθῇ ἀπὸ τοὺς γονεῖς, τοὺς παιδαγωγούς, τοὺς ἀρχηγούς νεανικῶν ὁμάδων ἢ καὶ τὰ ἴδια τὰ μεγαλύτερα παιδιά, καὶ περιλαμβάνει τρεῖς τομεῖς.

- α. Σωματικὴν ἀγωγὴν
- β. Διανοητικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀγωγὴν
- γ. Πνευματικὴν ἀγωγὴν

Α'. ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Διὰ τὴν σωματικὴν ἀγωγὴν θὰ προσέξωμεν τὰ ἑξῆς σημεία:

1. *Ρυθμὸς καὶ τάξις εἰς τὴν ζωὴν* διὰ τὴν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδιοῦ, χωρὶς θεβραῖως αὐτὰ νὰ γίνουσι ἕνα εἶδωλον τὸ ὁποῖον θὰ προσκυνοῦμεν.

Καὶ τὰ δύο συντελοῦν εἰς τὴν ἠθικὴν ἀνάπτυξιν, διότι συνηθίζουσι τὸ παιδί εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ χρέους. Εἶναι σοθαρὰ ὑπόθεσις τὸ νὰ ἔχη τὸ παιδί ρυθμὸν εἰς τὸ φαγητόν, εἰς τὸν ὕπνον, εἰς τὴν ἐργασίαν. Ὅταν δὲν κοιμᾶται π. χ. εἰς κανονικὰ χρονικὰ διαστήματα ὁ ὀργανισμὸς δὲν δύναται νὰ ἀποκτήσῃ μίαν κανονικὴν σειρὰν λειτουργίας. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν ὑπόλοιπον ζωὴν πρέπει νὰ ὑπάρχη τάξις καὶ τακτικὴ αἱ ὁποῖαι ὅμως νὰ εἶναι εὐέλκτοι καὶ ὄχι πιεστικά.

2. *Ἀτομικὴ καθαριότης τοῦ παιδιοῦ.* Ἡ καθαριότης δὲν πρέπει νὰ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν συνεχῆ παρακολούθησιν τῆς μητέρας πάντοτε. Θὰ διδασθῇ σιγά-σιγά μόνον του νὰ τηρῇ μερικὸς κανόνας. Μετὰ τὸ 11ον ἢ 12 ἔτος πρέπει πλέον νὰ ἐπαρκῇ μόνον του εἰς τὴν διατήρησιν τῆς καθαριότητος.

3. *Περιποίησις τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων καὶ τοῦ στόματος.* Νὰ τοῦ δεῖξωμεν τὸν τρόπον πῶς νὰ χρησιμοποιῆ τὸ βαμβά-

κι διὰ τὰ αὐτιά του. Πῶς νὰ περιποιηθῇ τὴν μύτην του, τὰ δόντια του. Μιὰ ἐπίσκεψις εἰς τὸν ὀδοντίατρον τῆς παιδικῆς ηλικίας ἐπιβάλλεται τοῦλάχιστον ἅπαξ τοῦ ἔτους.

4. *Νὰ μάθῃ νὰ παρακολουθῇ καὶ νὰ ὑποτάσσεται μὲ ἐσωτερικὴν πειθαρχίαν εἰς τὰς ἰατρικὰς συμβουλὰς περὶ τὴν ὑγίαν του.* Νὰ δύναται νὰ κἀνῃ καὶ μίαν δίαιταν ἄνευ ἐπιβολῆς. Τὸ παιδί δὲν εἶναι παράλογον, ἀπλῶς εἶναι παιδί, καταλαθαίνει λοιπὸν καὶ δέχεται συμβουλὰς.

5. *Γυμναστικὴ καὶ σπῶρ.* Εἰς αὐτὸ ὕστερον πολὺ τὰ παιδιά ἴδια τὰ μεγαλύτερα. Ἡ γυμναστικὴ συμβάλλει πολὺ εἰς τὴν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν ὑγίαν τοῦ παιδιοῦ.

Ἄλλοτε τὸ παιδί εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ζῆσῃ καὶ εἰς μίαν ζωὴν ὑπαίθριον μὲ παιγνίδια εἰς τὴν συνοικίαν του. Σήμερον ζῆ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς πόλεις εἰς μίαν πολὺν περιωρισμένην κατοικίαν. Διὰ τοῦτο θὰ ἔπρεπε εἰς κάθε συνοικίαν νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἕνα γυμναστήριον διὰ τὴν νέαν γενεάν καὶ τὰ παιδιά νὰ παρακολουθοῦνται ἀπὸ ὑπεθύνους. Ἐνα παιδάκι, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπέρασεν ἀπὸ αὐτό, ὕστερεῖ ἀκόμη καὶ εἰς τὴν δεξιότητιν του. Καὶ ἡ νέα ἔκτος ἀπὸ τὴν ρυθμικὴν θὰ συχνάζῃ καὶ εἰς τὸ γυμναστήριον, 1-2 ὥρας τρεῖς φορές τὴν ἑβδομάδα, διότι ἡ ζωὴ τοῦ γυμναστηρίου συντελεῖ καὶ εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἠθικῆς τῆς υγιείας.

6. *Περίπατοι καὶ ἐκδρομαί.* Εἰς τὸ θέμα ἐκδρομῶν ὑπάρχει μία πρόοδος, ἂν καὶ ἡ ἐκδρομὴ δυστυχῶς δὲν εἶναι πάντοτε εἰς τὰ μέτρα τοῦ παιδιοῦ, ἀλλὰ τοῦ μεγάλου. Ἀκόμη καὶ ἡ καλοκαιρινὴ ζωὴ εἶναι πάντοτε εἰς τὰ μέτρα τοῦ μεγάλου.

Οὐδεμίαν πρόοδος ὑπάρχει εἰς τοὺς ἀπογευματινοὺς περιπάτους. Κι' ὅμως ἕνας καλὸς καὶ μορφωτικὸς περίπατος παρέχει μίαν πραγματικὴν ψυχαγωγίαν καὶ ἐξασφαλίζει ἕναν καλὸν ὕπνον. Ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς ἐξευρέσεως τοῦ χρόνου νομίζομεν ὅτι δὲν εἶναι καὶ τόσο ἀκατόρθωτον.

Ἡ μελέτη τόσο τῶν γυμνασιοπαίδων

όσον και τῶν φοιτητῶν εἶναι ἀνθυγιεινὴ καὶ ἀγνώστης λόγω τοῦ ὄγκου τῆς ὕλης καὶ τῶν προγραμμάτων. Ἄλλ' ἀκριβῶς δι' αὐτὸ πρέπει νὰ ὑπάρχη καὶ νὰ διδάσκεται μία ὑγιεινὴ τῆς μελέτης καὶ γενικῶς τῆς διανοητικῆς ἐργασίας.

7. *Συμμετοχὴ εἰς κατασκηνώσεις.* Μετὰ τὸ 12ον ἔτος προσφέρεται μία ἀνεκτίμητος ὑπηρεσία εἰς τὸ παιδί μετὰ τὴν κατασκηνώσιν. Ἄν ἀποτύχη ἢ ἀγωγή τῆς κατασκηνώσεως ἐπέρχεται μεγάλη θλάση, ἀλλ' ἐὰν ἐπιτύχη εἶναι μία μεγάλη προσφορά ἐξ ἐπόψεως ὑγείας καὶ ἠθικῆς ζωῆς. Ἡ ἔλλειψις κατασκηνωτικῆς ζωῆς μετὰ ἀξιώσεις διαπαιδαγωγήσεως εἶναι μία οὐσιώδης παράλειψις.

Β'. ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Εἶναι μία ἀγωγή διαρκείας ἀπὸ τὴν ὁποίαν περνᾷ τὸ παιδί σταδιακῶς.

1. Βασικῶς θὰ πρέπει νὰ προσεχθῇ τὸ θέμα τοῦ προφορικοῦ καὶ γραπτοῦ λόγου, ὥστε νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐκφράσῃ τὰ διανοήματά του.

Διὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ προφορικοῦ λόγου θὰ συστήσωμεν ἰδιαιτέρως τὴν παρακολούθησιν δίσκων ἢ ἀτόμων τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ ἀρθρώνουν ὀρθῶς. Τὰ μεγάλα παιδιά ἡμπορεῖ ν' ἀκούουν μερικοὺς καλοὺς ἠθοποιούς εἰς ρεσιτὰλ ἀπαγγελίας μετὰ ἔννοιαν, ἀρθρῶσιν καὶ στίξιν ὀρθῶν. Εἶναι ἕνας τρόπος διὰ νὰ παύσῃ τὸ παιδί νὰ διαβάξῃ παπαγαλίστικα, δηλ. ψεύτικα.

Ἡ ἀνάγνωσις καὶ ἡ γραφὴ εἶναι οὐσιώδη ὄργανα τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως συνεπῶς πρέπει νὰ διαμορφωθῶν ὀρθῶς.

2. Πρέπει νὰ ἐπιτύχη τὸ παιδί νὰ *κατακτήσῃ τὰ μαθηματικά*. Ἄν σήμερον ὑπάρχη τρόπος τὰ μαθηματικά νὰ κατακτηθῶν διὰ τὰ καθυστερημένα παιδιά, πόσον μᾶλλον δὲν θὰ πρέπει νὰ ἐπωφεληθῶν ἀπ' αὐτὸν τὰ ὁμαλὰ παιδιά. Τὸ σπουδαῖον εἶναι νὰ ἀποκτηθῶν ὀρθαὶ βάσεις ἀριθμητικῆς, ἂν καὶ σπανίως συμβαίη τοῦτο.

Ἡ σωστὴ θέσις ἀποκτᾶται, ἐὰν δίδωμεν εἰς τὸ παιδί πολλὰς συγκεκριμένας ἐννοίας, μετὰ τὰς ὁποίας θὰ προχωρήσωμεν εἰς τὰς ἀφηρημένας. Δὲν ἔχει νὰ φοβηθῇ τὴν ἀλγεβραν, ἂν μάθῃ καλὰ τὴν σημασίαν

τοῦ γνωστοῦ καὶ τοῦ ἀγνωστοῦ. Ὁ τρόπος διδασκαλίας συνήθως εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος προκαλεῖ ἀντιπάθειαν καὶ σόκ. Ἡ ἀνάπτυξις μαθηματικῶν ἐννοιῶν συντελεῖ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς διανοίας: «οὐδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω», πρᾶγμα τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι ὁ μὴ ἔχων γνώσεις μαθηματικὰς δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ σκέπτεται.

3. *Διὰ τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας* πρέπει μερικὰ γεγονότα νὰ εἶναι σαφῆ ἀπὸ τὸ Δημοτικόν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς μελέτης τῆς ἱστορίας εἶναι πολὺ χρήσιμα τὰ ὀπτικοακουστικά μέσα, «ντοκυμαντέρ» τῆς ἱστορικῆς ζωῆς. Νὰ μάθῃ τὸ παιδί τί πραγματικὰ σημαίνει ἐποχὴ τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος, τῶν Νεωτέρων Χρόνων κ.λπ.

4. *Τὰ ἐξωσχολικὰ βιβλία*, ἀκόμη καὶ διὰ τὸ Δημοτικόν, εἶναι πολὺ βοηθητικά. Νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ βιβλίον καὶ νὰ διαμορφώσῃ σιγά-σιγά τὸ παιδί μίαν *ιδιὴν του βιβλιοθήκην*. Ἐπισκέψεις εἰς τυπογραφεῖα καὶ βιβλιοπωλεῖα εἶναι ἐπίσης βοηθητικά μέσα, δεδομένου ὅτι τὸ βιβλίον εἶναι παράγων μορφωτικῶς. Σήμερον ὑπάρχουν θαυμάσια βιβλία ξένα, ἀλλὰ καὶ ἑλληνικά.

5. *Μουσικὴ καὶ λογοτεχνία.* Συνήθως διὰ τὴν μουσικὴν κάμνομεν δύο λάθη. Ἡ πιέζομεν τὸ παιδί νὰ γίνῃ ἕνα μουσικὸ ταλέντο, ἐνῶ δὲν εἶναι, ἢ ἂν ἔχη ταλέντο, τὸ παραμελοῦμεν καὶ δὲν τὸ καλλιεργοῦμεν. Ἄλλὰ καὶ ἂν δὲν ἔχη ταλέντο, δὲν πρέπει νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὸ παιδί ἄνευ οὐδεμιᾶς μουσικῆς μορφώσεως ἔστω καὶ ἂν δὲν πρόκειται νὰ γίνῃ μουσικός. Δὲν ἔχομεν μουσικὴν ὀργάνωσιν εἰς τὸν τόπον μας διὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, ὥστε τὸ παιδί νὰ μάθῃ μερικὰ κλασσικὰ μουσικὰ κείμενα. Ἄλλ' οὔτε ἔχομεν καὶ παιδικὴν χορωδίαν ποὺ νὰ δύναται νὰ ἐμφανισθῇ μετὰ ἀξιώσεις.

Τὸ θέμα τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς εἶναι ἐπίσης σοβαρὸν καὶ πρέπει νὰ ἐνδιαφερθῇ τὸ παιδί διὰ νὰ γνωρίσῃ καὶ συγγραφεῖς τοῦ τόπου του.

6. *Χειροτεχνία.* Εἶναι κατάλληλος περισσότερο διὰ τὰ μικρὰ παιδιά. Σήμερον ὑπάρχει ποικιλία ὕλικου, ὥστε τὸ παιδί νὰ δύναται νὰ δημιουργῇ κάτι μετὰ χερὰκια του.

7. Διὰ τὰ μεγάλα παιδιὰ εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσαι αἱ *βιογραφίαι μεγάλων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν* μετὰ τὸ 11ον κυρίως ἔτος.

Ἡ βιογραφία ἔχει τὸ νόημα μιᾶς ζωντανῆς καὶ ἐλκυστικῆς ἀναπτύξεως ἰδεῶν καὶ πράξεων.

8. *Ταξίδια καὶ διαλέξεις*. Εἶναι μέσα διὰ νὰ μάθῃ τὸ παιδί νὰ παρατηρῇ καὶ νὰ μορφώνεται.

Αἱ διαλέξεις εἶναι πολὺ σπουδαῖαι διὰ τοὺς μαθητὰς γυμνασίων, διότι ἐκτὸς ἀπὸ τὰς ἰδέας προσφέρουν καὶ τὴν εὐκαιρίαν ἐπαφῆς μὲ τὸν κόσμον τῶν ἐνηλίκων πρὸς τὸν ὁποῖον ὀδεύει ὁ νέος.

9. Νὰ ἐνθαρρυνθῇ τὸ παιδί νὰ κἀνῃ μίαν *συλλογὴν* μὲ ἰδικὴν του πρωτοβουλίαν. Νὰ παρακολουθῇ μορφωτικὰς ταινίας καὶ νὰ σχηματίζῃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον μίαν παιδικὴν δισκοθήκην ἢ ὁποῖα εἶναι πολὺ χρησιμὸς καὶ βοθητικὴ.

10. *Ξεναὶ γλώσσαι*. "Ἐνα κανονικὸ παιδί, τὸ ὁποῖον τελειώνει τὸ γυμνάσιον καὶ ἔπειτα τὸ Λύκειον, δύναται σήμερον νὰ ξεύρῃ Ἀγγλικά, Γαλλικά καὶ Γερμανικά ἢ καὶ μὲ ἄλλην σειράν.

Δὲν εἶναι ὀρθὸν κατ' ἀρχὴν νὰ ἀρχίζῃ ἢ ξένη γλώσσα πρὸ τοῦ 7ου ἔτους, διότι πρέπει νὰ ἐμπεδωθῇ πρῶτον ἡ μητρικὴ γλώσσα ἢ ὁποῖα εἶναι βασική.

Καλὸν εἶναι εἰς τὴν ἀρχὴν ἢ διδασκαλία νὰ γίνεται μὲ ἄλλα παιδιὰ. Οἱ δῖσκοι γλώσσης θὰ προστεθοῦν ἀργότερον, διότι εἰς τὴν ἀρχὴν τὸ παιδί ἐπιζητεῖ σύνδεσιν μὲ τὸ πρόσωπον τοῦ διδάσκοντος, ἰδίᾳ ὅταν οὗτος εἶναι ἰκανός.

Γ'. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Ἡ πνευματικὴ ἀγωγή ἔχει τὰ ἐξῆς στοιχεῖα τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἀρχίσουν ἀπὸ ἐνωρίς.

1. Νὰ γνωρίζῃ τὸν ἑαυτόν του καὶ νὰ εἶναι ταπεινόφρων. *Ἀὐτογνωσία* καὶ ταπεινοφροσύνη, δύο ἀπαραίτητα στοιχεῖα τῆς ἠθικῆς διαπαιδαγωγήσεως. Ἄπλους καὶ ταπεινόφρων, ἀλλὰ νὰ ἔχῃ καὶ ἐπίγνωσιν ποῖος εἶναι καὶ ποίας ἰκανότητος ἔχει.

2. Νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν του ὅτι μία ἀνωτέρα πνευματικὴ ζωὴ δὲν εἶναι ἔτοιμος καρπός, ἀλλὰ προῖον ἀγῶνος. Διὰ τοῦτο πρέ-

πει νὰ μάθῃ τὸ παιδί νὰ ἀγωνίζεται.

3. Νὰ μάθῃ τὸ παιδί νὰ ἀγαπᾷ τὸν πλησίον του, νὰ μάθῃ νὰ συνεργάζεται καὶ νὰ μάθῃ νὰ παίξῃ, νὰ μάθῃ νὰ ἀναπτύσῃ ἀληθινὴν κοινωνικότητα καὶ νὰ γίνῃ ἕνα παιδί σπλαγχνικόν. Νὰ μάθῃ ἐπίσης ὅτι καὶ ὁ ἄλλος ἔχει τὰ ἴδια μὲ αὐτὸ προβλήματα.

Διὰ τὰ μεγάλα παιδιὰ θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον νὰ γίνεται μία εἰδικὴ ἀγωγή εἰς τὸ νὰ μάθουν πῶς θὰ ἐφαρμόζουν τὸ 25ον κεφάλαιον τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον (ἐδῶ θὰ ἀναφερθῇ εἰς τὰ παιδιὰ τὸ κείμενον ἀπὸ τὸ πρωτότυπον). Νὰ τὸ μάθουν εἰς τὴν πράξιν.

4. Νὰ μάθουν νὰ μελετοῦν *ικανοποιητικῶς καὶ ἀποδοτικῶς τὴν ἁγίαν Γραφήν*. Εἶναι κρίμα, διότι τὰ παιδιὰ στεροῦνται τῆς μελέτης καὶ σπουδῆς τοῦ πρώτου βιβλίου τοῦ κόσμου.

5. Νὰ συνηθίσῃ νὰ συμμετέχῃ *ἐνσυνειδήτως εἰς τὴν λατρείαν καὶ τὰ μυστήρια*. Δὲν τὸ ἔχομεν κατακτήσει αὐτὸ τὸ θέμα. Τὸ παιδί δὲν μετέχει ἢ σπανίως μετέχει. "Ἄς γίνῃ μιὰ εἰδικὴ λειτουργία π. χ. μαζί μὲ τοὺς γονεῖς διὰ νὰ ἀναπτύξουν τὴν ἐνσυνειδητον συμμετοχὴν. Εἶναι μιὰ ὑποχρέωσις ἰδικὴ μας αὐτὸ τὸ πρᾶγμα γιὰ τὸ παιδί.

Ἐκτὸς πλεωρᾶς προσευχῆς πρέπει νὰ μάθῃ *τὴν ἀτομικὴν προσευχὴν* καὶ νὰ συμμετέχῃ εἰς *τὴν ὁμαδικὴν προσευχὴν* τῆς οἰκογενείας ἢ καὶ ἄλλων ὁμάδων.

6. *Νὰ ἔχῃ κατὰ τρόπον συστηματικὸν εὐκαιρίας πνευματικῆς ἀνακαινίσεως* καταλλήλους διὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν.

Μὲ ὅλα αὐτὰ ἐδώσαμεν ἕνα διάγραμμα διὰ τοῦ ὁποῖου τὰ ἴδια τὰ παιδιὰ δύνανται νὰ βαθμολογήσουν τὴν ἐπίδοσίν των.

Εἰς πολλὰς χώρας ἔχουν τυπωθῆ ἀνάλογα προγράμματα εἰς μίαν καρτέλλαν καὶ παρακολουθεῖται ἡ ἐπίδοσις των μὲ μίαν γραμμικὴν παράστασιν, ἢ ὁποῖα γίνεται ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ παιδιὰ.

Εἶναι ἕνα πρόγραμμα ἀναπτύξεως, μὲ τὸ ὁποῖον, τὰ μεγαλύτερα μάλιστα παιδιὰ, λαμβάνουν ἐπίγνωσιν τῶν ἀναγκῶν καὶ τοῦ σωματικοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ ψυχοδιανοητικοῦ ὀργανισμοῦ των.

ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗΝ ΓΝΩΣΙΟΛΟΓΙΑΝ

Ἡ γνῶσις, θὰ ἠδύνατο νὰ εἶπη τις, ἀποτελεῖ τὴν «ἐντελέχειαν» τοῦ πνεύματος· τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα μορφοῦται διὰ τῆς Γνώσεως· τὸ πνεῦμα ἄνευ γνώσεως θὰ ἦτο ὡς ἡ ὕλη, τὸ σῶμα ὡς ἡ ὕλη, ὡς γνωστόν, διὰ τοῦ εἶδους λαμβάνει συγκεκριμένην μορφήν ἐκπληροῦσα ἀρχικόν αὐτῆς σκοπόν, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα διὰ τῆς γνώσεως πληροῖ τὸν προορισμὸν αὐτοῦ, καταξιοῦν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸν σκοπὸν τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ. Ἡ ἀριστοτέλειος ἔκφρασις, ὅτι «οἱ ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι φύσει ὀρέγονται» (Μεταφρ. Α, 1 980b) θεβαιοῖ τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα, ἐνῶ ὁ Ἄγγλος ἐμπειρικός φιλόσοφος John Locke (1632-1704) προσθέτει ὅτι «ἡ γνῶσις πρὸς τὸ πνεῦμα ἔχει τοιοῦτον λόγον, οἷον ἀκριβῶς τὸ φῶς πρὸς τὸν ὀφθαλμόν»· ἐν μιᾷ λέξει ἡ Γνῶσις εἶναι τὸ «τέλος» τοῦ πνεύματος καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ σκοπὸς αὐτοῦ.

I. Ἄλλ' ἡ γνῶσις κατὰ τὴν καντιανὴν διδασκαλίαν εἶναι συνάρτησις δύο παραγόντων, τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, τουτέστι τοῦ κόσμου τῆς ἐμπειρίας, καὶ τοῦ γινώσκοντος ὑποκειμένου· καὶ ὁ μὲν κόσμος τῆς ἐμπειρίας παρέχει εἰς τὴν ἡμετέραν γνῶσιν τὴν ὕλην, τὸ δὲ ὑποκείμενον δίδει εἰς τὸν νοῦν τὴν μορφήν, ἦτοι αὐτὸς οὗτος ὁ νοῦς δημιουργεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀντικειμένου εἰς τὸ ὑποκείμενον, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον παράγεται ἡ σύνθετος κρίσις· ἡ κρίσις αὕτη προσθέτει εἰς τὸ ὑποκείμενον νέον στοιχεῖον προερχόμενον ἐκ τῆς ἐμπειρίας, διὰ τοῦτο εἶναι καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων (a posteriori).

Ἐπομένως τὸ γνωσθὲν ὑφ' ἡμῶν ἀντικείμενον θὰ εἶναι ἄθροισμα δύο παραγόντων, ἦτοι τῆς ἐμπειρίας καὶ τοῦ νοῦ· θεβαιοῦς δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ τὰ πράγματα, ἀλλὰ μόνον τὰ φαινόμενα τούτων· αἰτία τούτου εἶναι τὸ ὑποκειμενικὸν στοι-

χεῖον, αἱ μορφαὶ τῆς ἐποπτείας—τόπος καὶ χρόνος—καὶ οἱ τύποι τῆς νοήσεως—αἱ δώδεκα κατηγορίαι—πάντα ταῦτα ἀποτελοῦσι τὸν λογικὸν παράγοντα, ὅστις καὶ ὑπάρχει ἐκ τῶν προτέρων (a priori)· ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ προερχόμενον ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἀντικείμενον θὰ ἔδει ἀπαραιτήτως νὰ διέλθῃ διὰ τῶν ὑποκειμενικῶν τύπων τῆς νοήσεως, ἦτοι τῶν 12 κατηγοριῶν, ἡ ἡμετέρα ὑποκειμενικὴ ἀνάμειξις θὰ ἀλλοιώσῃ τοῦτο, ὡς ἀκριβῶς συμβαίνει μὲ ἀντανάκλασιν σώματός τινος, τὸ ὅποῖον διαθλάται διαφόρως ἐπὶ ὑαλίνης ἐπιφανείας καὶ δὲν παρίσταται πλέον τὸ πρᾶγμα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ (Das Ding an sich), ἀλλὰ τὸ φαινόμενον τούτου.

II. Ἄλλ' ὑπάρχουσι πράγματά τινα, ἅτινα εἶναι πέραν πάσης ἐμπειρίας, ὡς ἡ οὐσία τῶν ὄντων, ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ, ἡ ἔννοια τῆς ψυχῆς, ὡς καὶ ἡ ἀθανασία καὶ ἡ ἐλευθερία αὐτῆς. Διὰ τὰς ἀνωτέρω ἔννοιαι τὰς κειμένας ἐκτὸς πάσης ἐμπειρίας δὲν δύνανται νὰ ἰσχύσωσιν αἱ μορφαὶ τῆς ἐποπτείας, ὡς καὶ οἱ τύποι τῆς νοήσεως καὶ μάλιστα, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὅταν τὸ ἐν στοιχεῖον ἐλλείπῃ τὸ ἕτερον ἀδρανεῖ. Ἐπομένως τοιαύτη ἐπιστήμη, ἡ ὁποία ἀσχολεῖται μὲ τοιαῦτα θέματα καὶ μάλιστα μὲ τὰς ἀσφαλεῖς γνώσεις, εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπάρχῃ.

Ὅτι ὑπάρχει τάσις τοῦ νοῦ πρὸς ἐξέτασιν τοιούτων ζητημάτων εἶναι ἀληθές καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἀδυναμίαν τοῦ θεωρητικοῦ νοῦ πρὸς ἐξέτασιν τῶν ἀνωτέρω μεταφυσικῶν θεμάτων τὴν ἀντικατέστησεν ὁ ἄνθρωπος διὰ τοῦ πρακτικοῦ νοῦ. Αἱ τρεῖς ἰδέαι τοῦ νοῦ, ἦτοι αἱ ἔννοιαι Θεός, ψυχὴ, καὶ ἐλευθερία εἶναι κατὰ τὸν Κάντιον αἰτήματα, δηλαδὴ προτάσεις ἀναπόδεικτοι, ἀλλ' ἀναγκαῖαι πρὸς κατανόησιν γεγονότων· αἱ ἀνωτέρω προτάσεις οὐσαι ἐκτὸς πραγματικότητος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀ-

ποδειχθῶσιν, ἀλλ' ἡ ἠθικὴ ἀπαιτεῖ πίστιν εἰς αὐτάς.

Τὸ πρῶτον προέρχεται ἐκ τῆς ἀνάγκης πρακτικῆς προϋποθέσεως μιᾶς διαρκείας ἀντιστοίχου πρὸς τὴν ὀλοκληρωτικὴν πλήρωσιν τοῦ ἠθικοῦ νόμου. Τὸ δεύτερον ἐκ τῆς ἀναγκαίας υποθέσεως τῆς ἀνεξαρτησίας ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου καὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ καθορισμοῦ τῆς βουλήσεως ἡμῶν κατὰ τὸν νόμον ἑνὸς νοητοῦ κόσμου, δηλαδὴ τῆς ἐλευθερίας. Τὸ τρίτον ἐκ τῆς ἀναγκαιότητος τῆς προϋποθέσεως ἑνὸς νοητοῦ κόσμου ἔνθα ἡ πραγματοποιήσις αὐτοῦ εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ἀνωτάτου ἀγαθοῦ, μέσῳ τῆς υποθέσεως τοῦ ἀνεξαρτήτου ἀνωτάτου ἀγαθοῦ, δηλαδὴ τῆς ὑπάρξεως Θεοῦ. (Πρῶτ. Kant, Kritik d. prakt. Vernunft σ. 183 —ἐκδοσις ἐπεξεργασθεῖσα ὑπὸ R. Schmidt Leip zig 1944). Διὰ πάντα τὰ ἀνωτέρω ὁ Kant υἱοθετεῖ τὴν πίστιν καὶ τὴν ὁποῖαν μάλιστα ὑψοῖ ὑπὲρ τὸν λόγον, ἀποδίδει δὲ εἰς αὐτὴν πρακτικὴν

σημασίαν· ἐκεῖ, ἔνθα ἡ κρίσις κινδυνεύει νὰ περιπλακῆ εἰς φυσικοὺς παραλογισμούς, ὡς ἐν τοῖς πρόσθεν εἶπομεν, ἐμφανίζεται ἡ πίστις. Γενικῶς εἰπεῖν ἡ Μεταφυσικὴ πρὸς γνῶσιν τοῦ ὑπεραίσθητου κόσμου εἶναι εἴπερ ποτὲ ἄλλοτε σήμερον κατ' ἐξοχὴν ἀναγκαία καὶ ἀπαραίτητος· ὁ ἄνθρωπος, κατὰ τὴν προσφυσεστάτην ἔκφρασιν τοῦ Schopenhauer, (1788-1860) τυγχάνει «ζῶον μεταφυσικόν» καὶ οὐδέποτε θὰ παύσῃ τὴν ἔρευναν καὶ τὴν ζήτησιν τῶν αἰωνίων μεταφυσικῶν θεμάτων, ὡς ἀκριβῶς ὁ ἄνθρωπος κατὰ Κάντιον ἐξακολουθεῖ νὰ εἰσπνέει τὸν ἕξωθεν περιβάλλοντα αὐτὸν ἄερα, καίτοι γνωρίζει οὗτος ὅτι ὁ ἀήρ εἶναι μολυσμένος.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ Μεταφυσικὴ δὲν εἶναι τι ἄλλο ἢ τὸ «πεδῖον ἀσκήσεων» τοῦ νοῦ εἰς ὃ οὗτος θὰ πραγματοποιῆ καὶ θὰ ὀλοκληροῖ ἐν γένει τὴν οἰανδήποτε αὐτοῦ γνῶσιν.

Α. Ν. ΖΟΥΜΠΟΣ

Μ Ν Η Μ Ε Σ

Τί διεφθαρμένη εποχή στά 'Ιεροσόλυμα!...

Οί δοῦλοι νά διατάζουν, νά προχωρήσουν στο ἔγκλημα. Καί οί ἱερεῖς νά γίνονται ἔγκληματίες. Ὁ ἴδιος ὁ Ἀρχιερέας νά ξεσχίζει, τάχα ἀπό ἀγανάχτησι, τὰ ἱμάτια, γιά νά πετύχει τή θανάτωση ἑνός ἀθώου. Ὁ Πιλάτος νά πλένει τὰ χέρια, γιά νά ἀπαλλαγεί ἀπ' τὸ ἔγκλημα. Καί οί Ἰουδαῖοι νά μὴ νοιάζονται, παρὰ μόνο μὴν καταλυθεῖ τὸ Σάββατο. Ὁ περιούσιος λαὸς νά περιμένει τὸν Μεσσία μὲ ζητωκραυγὰς καὶ λάθαρα. Κι' ὕστερα νά τὸν θανατῶνει γιά κακοῦργο. Οἱ νομικοὶ νά ἐπιστρατεύουνε τίς γνώσεις τους, γιά νά πειράξουνε τὸν Θεάνθρωπο μὲ σοφίσματα.

Οἱ Φαρισαῖοι νά προσεύχονται ἀγέρωχοι στὶς πλατεῖες, γιά νά τοὺς βλέπουν οἱ περαστικοί. Νά λένε δυνατὰ τίς δίκαιες πράξεις τους, γιά νά τοὺς παίρνουν γιά δίκαιους οἱ ἀφελεῖς. Οἱ τοκογλύφοι νά τρῶνε τῆς χήρας τὸ φτωχοκάλυθο. Καί οἱ Ἀρχοντες νά περιδιαθαίνουν, ὄλο ἔπαρση καὶ ἀγαλλίαση, πὺ κερδίσανε τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ ἀγράμματος ὄχλου. Οἱ Ρωμαῖοι νά ἐξουσιάζουνε τὸ Κράτος τοῦ Θεοῦ. Καί οἱ πολῖτες του νά δέχονται ἀδιαμαρτύρητα τὴν ἐξουσία. Κανεὶς νά μὴν νοιώθει ἐνοχὴ γιά τίποτα. Οὔτε κανεὶς νά σκέφτεται τὸ χρέος του σάν πολίτης καὶ σάν ἄνθρωπος.

Τί διεφθαρμένη εποχή στά 'Ιεροσόλυμα!...

★

Ἐκεῖνη ἡ εποχή, λένε τὰ παλῆὰ βιβλία πὺ διαθάζουμε, ἦταν μιὰ εποχή ὀλότεια διεφθαρμένη. Οἱ ἄνθρωποι εἶχανε χάσει τὴ δύναμη ν' ἀντισταθοῦνε στο κακό. Γιά τὸ

μόνο πὺ τοὺς ἔγνοιαζε, ἦτανε, νά τηρήσουνε τὸ Σάββατο.

Θέλανε, νά τᾶχουνε καλὰ μὲ τὸ Ναό, ὅπως καὶ μὲ τοὺς Ρωμαῖους. Καταλεπτῶς φέρνανε τίς προσφορὰς στο ἱερατεῖο, καθῶς ὠριζε ὁ Νόμος: Παρθενικὸ δάμαλι, ἄβγαλτο τράγο, τρυγόνια ἢ ἀφτέρωτα περιστερία. Τὸ ἴδιο τρέφανε καὶ τοὺς Ρωμαῖους: Μὲ δῶρα πολῦτιμα καὶ μυροστόλιστες γυναῖκες.

Γιά τὸ λαό, οἱ ἄρχοντες, θάζαν στ' ἀγκίστρι δόλωμα τὴ δική τους ὑποκρισία. Φαίνονταν δίκαιοι καὶ θεοφοβούμενοι. Καὶ λέγανε πλανερὰ λόγια, τάχα θεόσταλτα.

Ὡστόσο, στὴν πόλη, ἡ θρώμικη λάσπη τῆς ἀνομίας, λέρωνε ἀνελέητα τοὺς λευκοὺς χιτῶνες. Οἱ πολῖτες διῶξαν μακρυὰ τὴν τίμια σκέψη. Κι ἡ πολιτεία τρίκλιζε σάν μεθυσμένη. Τ' ἀμπέλια δὲ θγάζανε θλαστοὺς. Καὶ ἡ ἐλῆὰ ἡ καρπερὴ ἔγινε στεῖρα. Τὸ μπροῦσκο τὸ κρασί, χρόνια περρίμενε τὸν καλὸ ζευγᾶ, νά τὸν πάρει.

Οἱ ἱερεῖς κᾶναν ἐμπόριο. Κι οἱ Ἀρχοντες κλέβανε τὸν τίμιο ἰδρώτα τοῦ μεροκαματιάρη. Οἱ νομοθέτες ψηφίζανε ἀδίκους νόμους. Κι οἱ γραμματεῖς γράφανε φαῦλες καταδίκες. Μαῦρα κοράκια πετάγανε στὸν οὐρανὸ καὶ γεμίζανε τὸν ἀγέρα μὲ τοὺς ἀπαίσιους κρωγμούς τους. Τοῦ λύκου τὸ ἀγριο οὐρλιαχτὸ στά ὄρη εἶχε πάψει. Καὶ στὸ λιοπύρι τ' ἄνυδρο δὲν ἀκούγονταν ὁ ρεκασμός τοῦ τράγου.

Σ' αὐτὴ τὴν ἀπαίσια ἐποχὴ ἦρθε ὁ Μεσσίας. Οἱ ἀπλοῖκοι ἄνθρωποι τρέξανε κοντὰ του, νά τοὺς λυτρώσει ἀπ' τὰ πανάρχαια δεσμὰ. Οἱ ἄρχοντες, σάν εἶδανε πῶς χάνουνε τὴν ἐξουσία, συνάχτηκαν ὀλονυχτὶς καὶ θανατῶσανε τὸν Μεσσία. Θέλανε σκλάβο τὸ λαό. Μόνο μὲ τίς ἀλυσίδες μποροῦσανε νά ἐξουσιάζουνε τοὺς ἀνθρώπους.

★

Στις Θερμοπύλες δὲν γίνονταν τὰ ἴδια. Ἐκεῖ, οἱ ἄνθρωποι, πεθαίνανε ὄρθιοι γιὰ τὸ χρέος. Δὲν κάνανε ἐμπόριο. Κι ἴσως, οὔτε θυσίες. Οὔτε, πάλι, μιλούσανε γιὰ ὑπερβατικές ἀλήθειες—τί ξέρανε ἀπὸ τέτοια οἱ ἄνθρωποι στὶς Θερμοπύλες! (Οἱ Θεσπιεῖς, μάλιστα, δὲν γνώριζαν, σχεδόν, οὔτε ἀνάγνωση—καὶ ὁμως δὲν ἐπέστρεψαν οἴκαδε). Μόνον μέναν ἀσάλευτοι, σὰν γρανιτένιοι βράχοι, πειθόμενοι στὰ ρήματα τοῦ χρέους.

Οἱ χρυσοφόροι Μῆδες δὲν τολμήσανε νὰ τοὺς προσφέρουν δῶρα. Κι οὔτε, βέβαια, μπορέσανε νὰ τοὺς μετακινήσουν, ἔστω μιὰ σπιθαμῆ, ἀπὸ τὸ χρέος...

★

Στὴν πολιτεία μας, οἱ ἄνθρωποι, διαβάζουνε γιὰ τὴν διεφθαρμένη, ἐκείνη, ἐποχὴ στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ φρίττουν.

Μάλιστα, οἱ ἱερεῖς μας, ὅταν μιλάνε ἀπὸ τὸν ἄμβωνα, χρησιμοποιοῦν καὶ ἐξαισία ρητορικά σχήματα. Ὑπογραμμίζουν με μελανὰ χρώματα τὴν ἀνεπανάληπτη ἐκείνη διαφθορὰ καὶ τὴ δίκαιη τιμωρία τοῦ Θεοῦ στοὺς Ἰουδαίους. Τὸ ἴδιο κάνουμε κι ἐμεῖς στοὺς χειμαρρῶδεις λόγους μας. "Ο-

πως, πάλι, καὶ οἱ νομοθέτες γιὰ νὰ δικαιολογήσουνε τοὺς νόμους καὶ τὰ ψηφίσματα.

Βέβαια, κανεὶς μας δὲν μιλάει γιὰ τὶς Θερμοπύλες. Τὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρικὴ ἐποχὴ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀκούγονται στοὺς ναοὺς μας—καὶ γενικώτερα στοὺς ἱεροὺς χώρους. Αὐτό, πιά, θὰ ἦτανε ἀσέβεια! (Οἱ μῆνες—ἔτσι ὑποστηρίζουν οἱ εἰδήμονες—πρέπει νὰ εἶναι ὠφέλιμες). Οὔτε, πάλι, κανεὶς ἐνδιαφέρεται γιὰ τὰ ἀπλὰ ρήματα τοῦ χρέους—καὶ πιὸ πολὺ, νὰ φυλάξει Θερμοπύλες!

Ἐδῶ, μιλάμε μόνο «γιὰ ὑπερβατικὲς ἀλήθειες». Τὰ ἄλλα εἶναι πράγματα ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. Καὶ οἱ ἄνθρωποι στὴν πολιτεία μας δὲν εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. Εἶναι ξανθοὶ ἄγγελοι, ἢ μᾶλλον—γιὰ τὴν ἀκρίβεια—συμπολίτες με τοὺς ξανθοὺς ἀγγέλους. Παρακολουθοῦνε με εὐλάβεια τὶς ἱερὲς ἀκολουθίες, καὶ ἐνδιαφέρονται ἀφάνταστα, νὰ μὴν χάσουν τὴ γαλήνη τῆς ψυχῆς τους με τὰ ἐγκόσμια πράγματα.

Καὶ πάντοτε θυμοῦνται, με ἱερὴ ἀγανάχτηση, τὴ διεφθαρμένη ἐκείνη ἐποχὴ στὰ Ἱεροσόλυμα! Καί, βέβαια, οὔτε λόγος νὰ γίνεταί γιὰ τὶς Θερμοπύλες...

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

Ἐπιστολαί

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

Κύριε Διευθυντά,

Πρό ὀλίγων ἐτῶν ἕνα ἐνδιαφέρον ἄρθρον τῶν «Ἀκτίνων» μᾶς παρουσίασε τὸ Ἴδρυμα Σίνι, τὸ περίφημο πνευματικὸ καὶ πολιτιστικὸ Κέντρο τῆς Βενετίας, πού ἱδρυσεν ἕνας Ἴταλὸς εὐπατρίδης. Δύο ἄρθρα πρό καιροῦ σὲ Ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες μοῦ ἐθύμισαν τὴν ὠραίαν ἐκείνην πρωτοβουλία. Πρῶτα τὰ ἀρθρίδιον τῆς κυρίας Ε. Βλάχου γιὰ τὶς καλλιτεχνικὲς συλλογὲς τοῦ Μπενάκη, Σταθάτου, Λοβέρδου, Κουτλίδη, Κανελλοπούλου, καὶ ἔπειτα ἡ ἐπιφυλλίς τοῦ κ. Ἰ. Μ. Παναγιωτοπούλου γιὰ τὸ Ἴδρυμα Γκουμπενκιάν. Ὁ Ἀρμένιος αὐτὸς θαθύπλους πού πέθανε πρό δεκαετίας, ἱδρυσεν στὴ Λισσαβῶνα ἕνα τεράστιο Ἴδρυμα μὲ σκοποὺς καλλιτεχνικοὺς καὶ ἐπιστημονικοὺς, ἐκπαιδευτικοὺς καὶ φιλανθρωπικοὺς. Στὶς ἀπέραντες αἰθούσες τοῦ ἱδρύματος στεγάζονται πολυτίμες συλλογὲς ἔργων τέχνης καὶ βιβλιοθήκες μὲ χιλιάδες τόμους βιβλίων καὶ ἐγχρῶμων φωτοτυπιῶν, ἀμφιθέατρα, ἐπιστημονικὰ ἔργαστήρια κ.λπ. Μὲ κέντρον τὴν Πορτογαλία τὸ Ἴδρυμα ἐπεκτείνει τὴν πνευματικὴν του δραστηριότητα καὶ σὲ ἄλλες χῶρες κτίζοντας σχολεῖα καὶ καλλιτεχνικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ κέντρα στὸν Λίβανο, στὴ Βαγδάτη, στὴν Πόλι, στὸ Χαλέπι.

Εἶναι κι' αὐτὸ μιὰ τρανὴ ἀπόδειξις τί μποροῦν νὰ κάνουν οἱ πλοῦσιοι, ὅταν πιστεύουν σὲ κάτι. Ὅσοι τυχὸν διαβάσουν τὶς γραμμὲς αὐτές, ἄς προσπαθήσουν νὰ παρακινήσουν καὶ κανένα "Ἑλληνα-πλοῦσιο—καὶ δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητοι—νὰ ζηλέψη τοὺς προαναφερθέντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς μεγάλους εὐεργέτας τοῦ Ἔθνους μας.

Μὲ ἀγάπη

Ν. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

★

ΤΟ ΚΛΕΙΣΙΜΟ ΤΗΣ ΧΡΟΝΙΑΣ ΣΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ἀγαπητές μου «Ἀκτίνες».

Στὸν καθημερινὸ τύπο προβάλλουν πο-

λὺ συχνὰ τὰ ἔκτροπα τῶν νέων, ἢ κατάπτωσι μερικῶν καὶ ὅ,τι ἔχει νὰ κάμη μὲ τὸν ἐνστικτώδη κόσμον τοῦ κατώτερου ἀνθρώπου.

Μὲ δυσκολία βλέπει κανεὶς μιὰ φωτογραφία ἢ μιὰ περιγραφή καὶ μιὰ ἔξαρσι γιὰ μιὰ καλὴ ἐκδήλωσι. Φαίνεται ὅτι ὁ δέκτης μας κάτι ἔχει πάθει. Ἡ ὅτι τὸ καλὸ δὲν πρέπει νὰ λέγεται καὶ νὰ ἀκούεται. Καὶ κατήγησε τὸ ἀνάγνωσμα τοῦ τύπου κατὰ τὸ πλεῖστον νὰ εἶναι ὄχι ἀπλῶς ἐπικίνδυνον, ἀλλὰ ὁδηγὸς καὶ μάθημα πρὸς τὸν κατήφορο.

Σὰν ἐξαίρεσι, ἂν θέλετε, ἄς δημοσιευθῇ σὰν εἶδησις μιὰ ὠραιότατη ἐκδήλωσις τὴν ὁποίαν εἶχε μεταξὺ πολλῶν ἄλλων τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, τὶς τελευταῖες μέρες στὴν πόλι μας. Ἡ ὠραία αὐτὴ ἐκδήλωσις εἶναι ὅτι ἔκλεισαν τὰ ἐφετεινὰ μαθήματα τοῦ Πανεπιστημιακοῦ ἔτους μὲ μιὰ εὐχαριστήρια θεῖα Λειτουργία στὸν ἀρχαιότερο Ναὸ τῆς πόλεως μας τὴν «Ροτόντα».

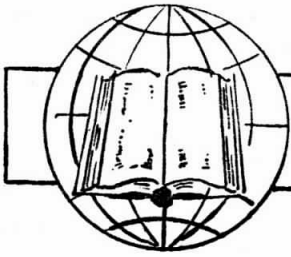
Ἐκλήθη ὁ Μητροπολίτης, ὁ ὁποῖος καὶ ἐτέλεσε τὴν θ. λειτουργίαν, ἔλαβον μέγιστος κληρικοὶ φοιτηταί, ἔψαλλεν ἡ χορωδία τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ὠμίλησεν ὁ εἰδικὸς καθηγητὴς τῆς ὁμιλητικῆς. Ἐκτὸς τοῦ κ. Πρυτάνεως καὶ τῶν καθηγητῶν ὄλων τῶν Σχολῶν συμπροσευχήθησαν χιλιάδες φοιτητῶν, οἱ ὁποῖοι ἐγκαίρως εἶχον καταλάβει τὸν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Ναοῦ χῶρον. Εἶναι καὶ αὐτὸ ἕνα γεγονός. Τὸ πανεπιστήμιον, καὶ ἡ ἡγεσία τῆς ἀκαδημαϊκῆς νεολαίας δείχνει ἐπὶ τέλους τὸν δρόμο. Θέτει μερικὰ ὀρόσημα. Εὐχαριστία στὸν Θεὸ ἐπὶ τῇ λήξει τοῦ πανεπιστημιακοῦ ἔτους. Νομίζω ὅτι αὐτὸ σημαίνει πολλὰ στοὺς καιροὺς μας. Εἶναι αὐτὸ πού χρειάζεται. Μόνον ὅτι αὐτὰ πού χρειάζονται καὶ πού πολλὰ γίνονται, μένουν εἰς τὸν στενὸν κύκλον καὶ δὲ γνωστοποιοῦνται. Ὁ λαὸς τῆς Θεοσφίτικης παρακολουθεῖ μὲ ἐνδιαφέρον τέτοιες ἐκδηλώσεις, καὶ αἰσιοδοξεῖ.

Ὁ Θεὸς ἄς εὐλογῆσῃ καὶ τὴν συνέχειαν.

Μετὰ πάσης τιμῆς

Λ. ΦΩΤΕΙΝΟΣ

ΑΚΤΙΝΕΣ ΙΟΥΛ.—ΑΥΓ.—ΣΕΠΤ. 1966

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ἡλία Δ. Μουτσούλα. «Ἡ σάρκωσις τοῦ Λόγου καὶ ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν διδασκαλίαν Γρηγορίου τοῦ Νύσσης», Ἀθήναι, 1965, Ἐναίσιμος ἐπὶ διδασκαρία διατριβή.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης εἶναι μία ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες μορφές τῆς ἐκκλησιαστικῆς Γραμματείας. Οἱ σύγχρονοί μας μελετηταὶ τοῦ ἐξαιροῦν τὴν προσωπικότητά του καὶ τὸν κατατάσσουν, σὲ μερικὰ τοῦλάχιστον σημεῖα, παραπάνω καὶ ἀπὸ τοὺς δύο ἄλλους Καπαδόκας. Στὴν ἔξαρσι αὐτῆ συμβάλλει ἀποτελεσματικὰ καὶ τὸ θεολογικὸ ἔργο τοῦ κ. Ἡλίας Μουτσούλα. «Ἡ σάρκωσις τοῦ Λόγου καὶ ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν διδασκαλίαν Γρηγορίου τοῦ Νύσσης».

Πρόκειται γιὰ ἀξιόλογη θεολογικὴ ἐργασία, ποὺ φανερώνει τὴν ἐπιμελημένη κατάρτισι τοῦ συγγραφέως καὶ τὴν πολὺ-πλευρῆ ἐνημέρωσί του στὴν πατερικὴ φιλολογία. Στὶς 232 σελίδες τοῦ ἔργου τοῦ ὁ συγγραφεὺς δὲν μᾶς προσφέρει τὸ πλούσιον ὕλικόν του μετὰ τρόπο στεγνόν, παρὰ τὸν ἐπιστημονικὸν χαρακτήρα τῆς μελέτης του. Οἱ γραμμές του δονοῦνται ἀπὸ παλμὸ πίστεως. Εἶναι ἡ πίστις ποὺ δονεῖ καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ νέου θεολόγου, ποὺ μᾶς χάρισε τὸν πολῦτιμον αὐτὸν τόμον, ποὺ δίδει τὴν εὐκαιρίαν, χωρὶς πολὺ κόπον, νὰ ἔλθῃ κανεὶς σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν μεγάλο θεωρητικὸν τοῦ μυστικισμοῦ Γρηγορίου τὸν Νύσσης καὶ νὰ ἐκτιμήσῃ τὸ θεολογικὸν του βάθος καὶ τὴν δεξύτητα τῆς σκέψεώς του.

Τὸ ἔργο, μετὰ μακρὰ εἰσαγωγή, ποὺ ἐκτίθενται οἱ ἀντιλήψεις περὶ θέωσης στὸν ἀρχαῖον κόσμον, στὴν Ἁγία Γραφὴ καὶ στοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, χωρίζεται σὲ δύο μέρη. Στὸ πρῶτον μέρος ἐξετάζεται «τὸ ἀναγκαῖον τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου» καὶ «ἡ σάρκωσις τοῦ Λόγου». Ἡ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου πρὸ τῆς πτώσεως, ἡ πτώσις τοῦ ἀνθρώπου, τὰ ἐπακόλουθα τῆς πτώσεως—θέματα σχετιζόμενα μὲ τὸ ἀναγκαῖον τῆς σαρκώσεως—τὸ δυνατόν τῆς σαρκώσεως (ἐξ ἀφορμῆς τῶν σκεπτικιστῶν φιλοσόφων ποὺ ἀρνοῦνται κάθε ἰδέαν περὶ σαρκώσεως), τοῦ χρόνου, τοῦ τρόπου τῆς σαρκώσεως, ὅλα αὐτὰ ποὺ

ἐμελετήθησαν ἀπὸ τὸν θεολόγον καὶ φιλόσοφον Γρηγόριον Νύσσης, ἰδιαιτέρως εἰς τὸ «περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου» ἔργον του καὶ εἰς τὸν «Κατηγορικὸν λόγον» ἀναπτύσσονται στὸ μέρος αὐτὸ τῆς μελέτης.

Στὸ δεῦτερον μέρος ἐξετάζεται ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὸν Γρηγόριον, ποὺ συνδέεται στενὰ μὲ τὴν σάρκωσι τοῦ θεοῦ Λόγου. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ἡ ἀπαρχὴ τοῦ καινοῦ φυράματος». Ἡ γέννησις Του ἡ ἀπαρχὴ τῆς θεώσεως ὀλοκλήρου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς σαρκώσεως εἶναι ἀρνητικὰ καὶ θετικὰ. Ἀρνητικὰ εἶναι ἡ ἀπελευθέρωσις ἀπὸ τὸν θάνατον, τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὸν διάβολον. Θετικὰ εἶναι ἡ ἐπιστροφή τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, ποὺ νοεῖται σάν συμφιλίωσις, σάν υἱοθεσία, σάν θέωσις. Αὐτὰ καλεῖται ὁ ἀνθρώπος νὰ τὰ δεχθῆ ἑκουσίως. Καὶ ἡ ἑκούσια προσοικείωσις κατορθώνεται μὲ τὴν συμμετοχὴν ἐν μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα στὸ Βάπτισμα καὶ ἐν τῇ θεῷ Εὐχαριστίᾳ.

Τὴν διδασκαλίαν τοῦ σοφοῦ Γρηγορίου χαρακτηρίζει ἡ ἔξαρσις τῶν δύο αὐτῶν μυστηρίων. Τὸ βάπτισμα ἀποτελεῖ «μίμησι τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου». Ἡ θεῖα Εὐχαριστία εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν μυστήριον τῆς ἐνώσεως τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεόν. Τὰ στάδια τῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν εἶναι «ἀπάθεια» (ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν), «πίστις» (καλλιέργεια προσωπικῆς πνευματικῆς ζωῆς), καὶ «ἀγάπη» (μυστικὴ ἔνωσις μετὰ τοῦ Θεοῦ). Σημειωτέον ὅτι ὁ Γρηγόριος ἄριστα συνδυάζει τὴν μυστηριακὴν καὶ μυστικὴν ἔνωσι μὲ τὸν Θεόν πρὸς τὴν ἠθικὴν τελείωσι καὶ θέωσι ποὺ κατορθώνεται διὰ τῆς ἀρετῆς.

Μὲ τὴν ἔνωσι τοῦ μὲ τὸν Θεόν «ἐκβαίνει τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ὁ ἀνθρώπος, ἀθανάτος ἐκ θνητῶν καὶ ἐξ ἐπικήρου ἀκήρατος καὶ ἐξ ἐφημέρου αἰδίου καὶ τὸ ὄλον Θεὸς ἐξ ἀνθρώπου γινόμενος». Ἡ θέωσις ἀνακεφαλαιώνει ὅλες τὶς ἀρετὰς ποὺ δόθηκαν στὸν ἀνθρώπον μὲ τὴν σάρκωσι τοῦ Λόγου. Στὴν ε' ὀμιλίαν τοῦ ἐν Ἄσμα Ἄσμάτων ὁ Γρηγόριος παρομοιάζει τὴν θεῖαν ζωὴν πρὸς τὰ ἀνθη τοῦ παραδείσου «ὅτε ἦν ἀντὶ φύλων ὁ τῆς ἀθανασίας θλαστὸς ὠραῖζων

τήν φύσιν». Και συνεχίζει: «ἀλλά τοῦ χειμῶνος τῆς παρακοῆς τὴν ρίζαν ἀποξηράναντος ἀπειτινάχθη τὸ ἄνθος καὶ εἰς γῆν ἀνελύθη καὶ ἐγυμνώθη τοῦ κάλλους τῆς ἀθανασίας ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ τῶν ἀρετῶν πῶς κατεξηράνη τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν καταφυγίσης, ὅθεν τὰ ποικίλα παθήματα τοῖς ἀντικειμένοις πνεύμασιν ἐν ἡμῖν ἐκορυφώθη, δι' ὧν τὰ πονηρὰ τῆς ψυχῆς ναυάγια γίνεται. Ἀλλὰ ἐλθόντος τοῦ τῷ ἔαρ ἡμῖν τῶν ψυχῶν ἐμποίησαντος, ὃς τοῦ πονηροῦ ἀνέμου τὴν θάλασσαν ποτε διεγείρατος καὶ τοῖς πνεύμασιν ἐπιτιμᾷ καὶ τῇ θάλασσῃ λέγει «σιῶπα πεφίμωσο», πάντα εἰς γαλήνην καὶ νηπιῶν μετεσκευάσθη καὶ πάλιν ἀναθαλλεῖν ἄρχεται καὶ τοῖς ἰδίους ἄνθεσιν ἢ φύσιν ἡμῶν ὠραΐζεσθαι. Ἄνθη δὲ τῆς ζωῆς ἡμῶν αἱ ἀρεταὶ νῦν μὲν ἀνθοῦσαι, τὸν δὲ καρπὸν αὐτῶν τῷ ἰδίῳ καιρῷ παρεχόμεναι. Διὰ τοῦτο φησὶν ὁ λόγος ὁ χειμῶν παρήλθεν, ὁ ὑετός ἀπήλθεν, ἐπορεύθη ἑαυτῷ, τὰ ἄνθη ὥφθη ἐν τῇ γῇ, καιρός τῆς τομῆς ἔφθακεν. Ὁρᾶς, φησὶ, τὸν χειμῶνα τὸν διὰ τῶν ἀρετῶν ἀνθοῦντα, ὁρᾶς τὴν σωφροσύνην, τοῦτέστι τὸ λαμπρὸν τε καὶ εὐώδες κρίνον, ὁρᾶς τὴν αἰδῶ, τὸ ῥόδον, ὁρᾶς τὸ ἴον, τοῦ Χριστοῦ τὴν εὐωδίαν. Τί οὖν οὐ στεφανηπλοκεῖς διὰ τούτων; Οὗτός ἐστιν ὁ καιρός, ἐν ᾧ χρὴ δρεπόμενον τῇ πλοκῇ τῶν τοιούτων στεφάνων ἐγκαλλωπίσασθαι».

Τονίζει ὁ κ. Ἡλίας Μουτσούλας, «ὅτι ὁ Γρηγόριος, παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι χρησιμοποιεῖ εἰκόνας καὶ σχήματα ἐκ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, εὐρίσκεται ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως καὶ δὴ συνεχίζει τὴν ὑπὸ τοῦ Εἰρηναίου καὶ Ἀθανασίου κυρίως ἀναπτυχθεῖσαν διδασκαλίαν τῆς διὰ τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου, θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου». Τὸ ἰδιαίτερο χαρακτηριστικὸ τοῦ Νύσσης, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν ὅλη μελέτη, εἶναι ὁ ἁρμονικὸς αὐτὸς συνδυασμὸς τῆς ἀρχαίας σοφίας μετὰ τὴν χριστιανικὴ ἀλήθεια. Ὁ συνδυασμὸς αὐτὸς τοῦ χαρίζει ἐξέχουσα θέσι τὴν παράταξι τῶν μεγάλων Πατέρων.

I. Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

ΘΑΟΣ ΕΞΘΑΟΥ...

Ὁ κ. Βασ. Μουστάκης στὸ βιβλίον του «ΦΟΒΟΣ ΚΑΙ ΑΝΔΡΕΙΑ ΕΝ Τῷ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚῷ ΒΙῴ» (Ἀθήναι 1965) διερευνᾷ μετὰ ἐπιστημονικὴ καὶ θεολογικὴ διεύθυνση τὸ φόβον καὶ τὴν ἀνδρεία, τόσο σὰν ψυχικὰ καὶ ἠθικὰ φαινόμενα, ὅσο καὶ σὰν φαινόμενα τοῦ πνευματικοῦ βίου. Ὁ σ., μετὰ τὸ καινούργιο του αὐτὸ βιβλίον, πέρα ἀπὸ τὴν οὐσιαστικὴ συμβολὴ του στὸν ἐ-

πιστημονικὸ καὶ θεολογικὸ γῶρον (εἶναι διδακτορικὴ διατριβή), μᾶς δίνει τὸ κλειδί νὰ θροῦμε τὴν ἀρχὴ τοῦ σημερινοῦ ἄγχους, ποῦ μᾶς κατακυριεύει. Τὸ βιβλίον, δὲν εἶναι μόνο μίαν ἐνδιαφέρουσα θεολογικὴ μελέτη ἢ «συμβολὴ εἰς τὴν χριστιανικὴν ἠθικὴν ἐξ ἀπόψεως ὀρθοδόξου» ὅπως τὸ χαρακτηρισίζει ὁ ἴδιος, εἶναι βιβλίον—κλειδί, ὁδηγὸς στὴν ὁδὸ ἐξόδου. Ἡ μελέτη τοῦ βιβλίου αὐτοῦ μᾶς ὁδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι, νεκρώσαμε τὸν πνευματικὸν ἑαυτὸν μας καὶ ἀμβιβόλλουμε γιὰ τὴν ἐνεστωτικὴ παρουσία τοῦ Θεοῦ. Παραδοθήκαμε στὴ φθορὰ τοῦ ἀντιπνευματικοῦ βίου, γι' αὐτὸ ζοῦμε τὴν ἔνταση τοῦ ἄγχους.

Τὸ ἄγχος, αὐτὴ ἡ ἀλλόκοτη μορφή φόβου, εἶναι ὁ δρόμος ποῦ φέρνει στὸ θάνατο. Τὸν πνευματικὸν θάνατο. Ὁ φόβος εἶναι στοιχεῖο ἀντιπνευματικῆς ζωῆς. Γνώρισμα τοῦ πνευματικῶν νεκρωμένου ἀνθρώπου. Τοῦ μεταπτωτικοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος τοῦ ἄγχους εἶναι ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀπιστίας.

Ἀκατανόητη ἢ πορεία τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου: Ἡ ἀπελευθέρωσή του ἀπὸ τὸ γῆινο περικάλυμμα δὲν τὸν ὠδήγησε στὴν ἐλευθερία, ἀλλὰ στὴν ὑποδούλωσιν στὸ φόβον. Ἡ ἀποδέσμευση ἀπὸ τὴ γῆ καὶ ἡ δέσμευση στὸ ἀντιπνευματικὸν ἐγὼ εἶναι παράξενη συνύπαρξη ἀντιστρόφων στοιχείων στὸν αὐτὸ γῶρον. Ἐνα φαινόμενο παράλογο καὶ μοναδικό, ἴσως, γιὰ τὸ μέγεθος τῆς ἀντιστροφῆς. Ἀπὸ τὴ μίαν μεριά ὁ διαρκικός ἀνθρώπος σπάζει ὅλα τὰ φυσικὰ φράγματα. Ἀνοίγει τὸ δρόμον γιὰ ἐξωγήινες κατακτήσεις—τὰ διαπλανητικὰ ταξείδια εἶναι, σήμερα, ζωντανὴ πραγματικότητα. Καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ζῆ μέσα σὲ ἓνα ἀνεξήγητο ἄγχος.

Στὴ σύγχρονη ἐποχῇ, ὅλοι μας, μοιάζουμε νευροτικοὶ καὶ παράλογοι. Ἀγωνιοῦμε στὴν κάθε στιγμῇ, στὴν κάθε πράξει. Ἡ ψυχικὴ μας ἔνταση δὲν εἶναι ἔνταση ζωῆς, ἀλλὰ ἔνταση φόβου. Ἀγωνιοῦμε ὄχι ἀπὸ ἀβεβαιότητα γιὰ τὸ αὔριο, ἀλλὰ ἀπὸ ἐμμονὴ στὴν ἀμφιβολία. Ἀπὸ ἡδονισμό, ποῦ προκαλεῖ ἡ γεύση τῆς ἀμφιβολίας. Ἡ παρούσα ὥρα τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ἡ ὥρα τοῦ ἄγχους. Καὶ ἡ ὥρα τοῦ ἄγχους δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν ὥρα τῆς ἀπιστίας.

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Μουστάκη θὰ πρέπει νὰ διαβαστεῖ ὄχι μόνο ἀπ' ὄσους ἐνδιαφέρονται γιὰ τὰ θεολογικὰ ζητήματα ἢ τὰ κοινωνιολογικὰ καὶ ψυχολογικὰ φαινόμενα, ἀλλὰ κυρίως ἀπ' ἐκείνους ποῦ λέγονται πνευματικοὶ ἄνθρωποι. Καὶ εἰδικότερα ἀπ' ὄσους λένε ὅτι τοὺς τρέφει ἡ διάνοησι. Εἶμαι βέβαιος πῶς, μέσα σ' αὐτὸ τὸ βιβλίον, θὰ θροῦνε τὸ κλειδί τῆς ἐξόδου. Θὰ ἀναθεωρήσουν πολλὰς ἀπ' τῆς ἀπόψεις τους. Θὰ πιστέψουν πῶς τὸ ἄγ-

χος, σάν ἔσχατη μορφή τοῦ φόβου, ταιριάζει στά ζῶα. « Ἄνθρωπος, ἐν τιμῇ ὧν, οὐ συνήκε, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καί ὠμοιώθη αὐτοῖς». Θά βεβαιωθοῦν πῶς ἡ ἀνδρεία, σάν χριστιανικό θίωμα εἶναι γνώρισμα τοῦ πνευματικού ἀνθρώπου.

Θά πρέπει νά συγχαροῦμε καί νά εὐχαριστήσουμε τόν κ. Μουστάκη γι' αὐτήν τήν ἐργασία του. Γι' αὐτήν τήν καθαρή καί θαρραλέα φωνή του μέσα στή σύγχισι τοῦ σύγχρονου ἀντιπνευματικού θίου. Καί πρό παντός γιατί βοηθάει τόν ἀναγνώστη (ἐκεῖον πού πιστεῖει ὅτι « ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι ὅ,τι εἶναι στατικῶς, ἀλλ' ὅ,τι καλεῖται νά εἶναι διά τῆς ἐνεργητικῆς ἀποκρίσεως εἰς τήν κλήσιν τοῦ Θεοῦ» σ. 28), νά ἀποβάλλει τόν ἀντιπνευματικό μανδύα τῆς ἐλαχιστολογίας καί νά φορέσει τήν πανοπλία τῆς ἀνδρείας, πού εἶναι ἡ πανοπλία τοῦ πνεύματος.

★

Καί γεννητική φαντασία καί περιγραφική ἱκανότητα διαθέτει ὁ κ. Ἀθανάσιος Γιόσκας. Οἱ «ΤΥΧΟΔΙΩΚΤΕΣ» του ('Αθήναι, 1965) εἶναι ἕνα καλό πρῶτο θῆμα (νομίζω θά εἶναι τὸ πρῶτο βιβλίον τοῦ κ. Γ.) μέ μελλοντικές ὑποσχέσεις γιά τόν συγγραφέα. Ὁ κ. Γιόσκας, ἂν εἶχε προσέξει καί τῆ γλώσσα (ἀνακατεῦει καθαρεύουσα καί δημοτική) καί εἶχε ἀποφύγει τῆ στατική περιγραφή, οἱ ἥρωές του θά ἦταν πῶ σωστοί καί δέν θά κραύγαζαν ἔτσι, πού μερικές φορές νά ἐνοχλοῦν. Οἱ φιλοσοφικές θέσεις, στό πεζογράφημα δίνονται καλλίτερα μέ τὰ γεγονότα καί τῆ δράση, καί ὄχι μέ τήν κηρυγματική παράθεσή του.

★

Ὁ κ. Παν. Ν. Σπυρόπουλος μέ τίς «ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ» ('Αθήναι, 1965) μάς ξαναφέρνει στίς ρίζες τῆς Ἑλληνικῆς Γῆς. Οἱ ἥρωές του εἶναι ἀνθρωποί ἀπλοῖ, πού ζοῦνε στήν ἐλληνική ὕπαιθρο. Αὐλακωμένα πρόσωπα ἀπό τὸ μῶχο τῆς μέρας, σφιγμένα χεῖλη ἀπό τήν πίκρα τῆς ζηντείας, ροζασμένα χέρια ἀπό τόν πόνο τῆς ἀνέχειας, κυρτωμένα σώματα ἀπό τὸ χρόνο καί τήν ἐγκατάλειψη, πού, ὅμως, κλείνουν μέσα τους καρδιές γεμάτες ἀγάπη καί ἀπλότητα. Αὐτοὶ οἱ καλωσυνάτοι ἀνθρωποί, πού ζοῦνε πέρα ἀπ' τῆ θουή τῆς πόλης, ξεχασμένοι στή μοναξιά τους, εἶναι γνήσιοι Ἕλληνες καί ἀντιστέκονται μέ γενναίότητα στήν καταλυτική δύναμη τῆς τεχνοκρατίας καί τοῦ ἐγωκεντρισμοῦ. Ὁλοι ζοῦνε μέ τὸ ὄραμα τῆς Πατρίδας. Καί

οἱ ζηνητεμένοι μέ τὸ ὄραμα τῆς ἐπιστροφῆς.

Ὁ κ. Σ., μέ τῆ γλαφυρότητα τοῦ ὕφους καί τήν περιγραφική δύναμη, κατῶρθωσε νά μάς ξαναθυμίσει τήν ξεχασμένη Ἑλλάδα. Καί γέννησε μέσα μας γνήσιες συγκινήσεις καί μνήμες ἱερές.

★

Διαβάζοντας τῆ «ΣΕΙΡΑ ΒΗΤΑ» ('Αθήναι, 1966), τοῦ κ. Θανάση Σαμάντᾶ ('Ομιλίες πάνω σέ λογοτεχνικά θέματα, ἀπό τὸ Ραδιοσταθμό Μεσολογγίου, τόν περασμένο χρόνο), ἐδραῖωνεται ἡ πεποίθησίς μας γιά τὸ κριτικό καί ἀντικειμενικό μάτι, πού κύτταξε τὰ θέματά του. Ὁ κ. Σ. ἔχει συναίσθησι τῆς ἀποστολῆς του. Περαισώτερο τῆς ηὔξεινης εὐθύνης τοῦ κριτικοῦ, πού θέλει νά εἶναι πνευματικός ἄνθρωπος. Φαινόμενα μᾶλλον σπάνια στίς μέρες μας.

★

Στά «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΑ ΟΡΟΣΗΜΑ» ('Αθήναι, 1966), ὁ κ. Παναγιώτης Γρ. Κυρούσης παρουσιάζει τρεῖς ἐνότητες, πού σκοπὸ ἔχουν ν' ἀνάψουν «στὴν καρδιά τοῦ ἀναγνώστη τήν ἀγνή λατρεία καί τῆ θερμὴ ἀγάπη πρὸς τόν Θεό». Ἡ πρώτη ἐνότητα εἶναι ἀφιερωμένη «στὴν Προσωπικότητα τοῦ Θεοῦ» (Γεννηση-Πάθος-Ἀνάστασις). Ἡ δεύτερη, στίς «φωτεινὲς μορφὲς τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν». Καί ἡ τρίτη στά νεῖδατα. Τὸ βιβλίον, γραμμένο σέ μορφή διαλέξεων, εἶναι κατάλληλο βοήθημα γιά σχολικὲς, κυρίως, γιορτές.

★

Στά «ΠΟΙΗΜΑΤΑ» τῆς Κας Κατίνας Γ. Παπᾶ (Δίφρος-Ἀθήναι, 1964) ὑπάρχει διάχυτη μιὰ λεπτὴ εὐαισθησία, πού διαποτίζει ὅλους, σχεδόν, τοὺς στίχους. Ἡ ἴδια δέν φαίνεται νά προβληματίζεται γι' αὐτὸ καί ἡ ποίησή της δέν προβληματίζει. Ἀπλῶς τραγουδάει σχεδόν ψιθυριστά, μέ φωνὴν γεμάτη μελωδία. Τὰ ἔλεγεία της εἶναι μικρὰ κομψοτεχνήματα. Καί ἡ ἐνατένιση τοῦ Οὐρανοῦ-ὅταν ὑπάρχει-εἶναι διάχυτη ἀπὸ ἀγάπη. Πιστεύω, ἕνα θῆμα ἀκόμα, θά χάριζε καί πνευματικὴ θεμελίωση στὴν ποίησή της. Καί ἡ κ. Π. ἔχει τίς δυνατότητες νά τὸ ἐπιχειρήσει ἀφοβα. Ἄς προχωρήσῃ, λοιπόν, στήν ἐπόμενη συλλογὴ της.

★

Ἀνθρωποκεντρικὴ εἶναι ἡ ποίηση τοῦ Ἀντώνη Ι. Μάρταλη. Ὁ ποιητὴς στὰ «ΠΑΡΑΚΑΙΡΑ ΚΙ ΕΠΙΚΑΙΡΑ» (Ἐκδόσεις Κέδρος, 1963) ζεῖ μέσα στὸ συγκεκριμένο χωρὸ καὶ χρόνο, βλέπει τὸν συν-ἀνθρώπο του καὶ τὰ προβλήματά του. Ἡ θεματογραφία του θεμελιώνεται στὴν ἀξιολογικὴ παρουσίαση αὐτῶν, ἀκριβῶς, τῶν προβλημάτων. Μόνο πού τοῦ λείπει ἡ, ἀνάλογη μὲ τὸ θάρρος τους, κοσμοθεωριακὴ ὑποδομὴ. Ἡ ἀνθρωποκεντρικὴ θέση, ἀπὸ μόνη της, δὲν ἔχει τὴν δυνατὴτητα νὰ φωτίσει ἀσκίαστα τὰ προβλήματα τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Καὶ δὲν φτάνει μόνο ἢ προβολή τους, χρειάζεται—προπαντός—κοσμοθεωριακὴ ὑποδομὴ, γιὰ νὰ βροῦνε τὴ λύση τους.

Ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς μορφῆς, ἡ ποίηση τοῦ κ. Μ. κινεῖται στὰ περιθώρια τοῦ κλασσικοῦ καὶ ἐλεύθερου στίχου. Καὶ μπορῶ νὰ πῶ, μὲ ἐπιτυχία. Μόνο πού, μερικές φορές, δὲν μπορεῖ νὰ χαλινογωγῆσει—ποιητικὰ ἐννοῶ—τίς ιδέες του καὶ παρασύρεται σὲ θερμπαλισμό. Αὐτὲς οἱ πληθωριστικὲς τάσεις, ἀναντίρρητα, μειώνουσι τὴν ποιητικὴ ἔνταση.

★

Τὸ χαρακτηριστικὸ γνῶρισμα στὴν ποίηση τοῦ Πευκά (φιλολογικὸ ψευδῶνυμο τοῦ κ. Π. Εὐ. Καλογεράτου) εἶναι τὸ προσωπικὸ ὕφος καὶ ὁ ἐπιγραμματικὸς χαρακτήρας. Οἱ «ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ» (Ἀθήναι, 1966) εἶναι μιὰ συλλογὴ μὲ ἄρτιους στίχους, πού ὑποδηλώνει τίς δυνατὸτητες τοῦ Π. νὰ προχωρήσει ἄφοβα. Ἡ ποίησή του εἶναι καθαρὴ, σχεδὸν κρυστάλλινη—μιὰ θετικὴ παρουσία στὸ συγ-

χρονο ποιητικὸ χωρὸ. Ὡστόσο τοῦ λείπει ἡ θετικὴ καὶ ὀλοκληρωτικὴ ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων. Στὸ ἐπόμενο θῆμα του δὲν θὰ πρέπει νὰ μείνει ἄλλο σὶς διαπιστώσεις. Πρέπει νὰ φωτίσει τὸ φιλοσοφικὸ του στοχασμὸ μὲ τὸ φῶς τῆς θετικῆς παρουσίας στὰ προβλήματα τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου.

★

Ὁ αὐθορμητισμὸς κυριαρχεῖ σ' ὅλους τοὺς στίχους τῆς Κούλας Ν. Ψαρέλλη. Οἱ «ΨΙΘΥΡΟΙ» (Ἐκδόσεις Κρίκος-Λονδίνο, 1965), ἡ συλλογὴ μὲ τὰ 16 ποιήματα, ἂν τελικὰ σώζεται εἶναι, ἀκριβῶς, γιὰτὶ ὑπογραμμίζει τὸν αὐθορμητισμὸ. Ἀπὸ τὰ 16 ποιήματα, ξεχωρίζω τὸ ποίημα: «Στὸ καρναβάλι τοῦ νησιοῦ» πού, καὶ σὰν ιδέα καὶ σὰν ἐκτέλεση, ὄχι μόνο εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὰ ἄλλα ἀλλὰ καὶ στέκει σὰν καλλιτεχνικὸ δημιούργημα.

★

Βρίσκομαι σὲ ἀδυναμία νὰ κρίνω τὴν ποίηση τῆς Κας Χριστίνας Καρυδογιάννη. Γιὰτὶ, τὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς «ΚΑΡΥ» (Ἀθήναι, 1966) τὰ ἔχει συνθέσει ὄχι τὸ ταλέντο, ἀλλὰ ὁ πόνος τῆς μάνας γιὰ τὸ παιδί της, πού πασχίζει νὰ ξαναγεννήσει μὲ τὰ δάκρυά της. Μόνο, θέλω, νὰ ὑπογραμμίσω τοῦτο τὸ σημαντικό γιὰ τὴ συλλογὴ αὐτὴ: Ὁ πόνος, ὁ ἀβάσταχτος πόνος τῆς μάνας γιὰ τὸ χαμένο παιδί της, δὲν τῆς σκότωσε μέσα της τὴν πίστη. Σ' ὅλα τὰ ποιήματα κυριαρχεῖ ἡ ἐλπίδα τοῦ μεταφυσικοῦ μεγαλείου.

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

Μηνιαῖον Περιοδικὸν «ΑΚΤΙΝΕΣ». Ἐκδόσεις Χριστιανικῆς Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Ἀκαδημίας 45, Ἀθήναι 135 (Τηλ. 624-233). —Θεσσαλονίκης: Ἁγίας Σοφίας 39. —Υπεύθυνος: Γ. Δ. Ἰατρίδης, κατοικία Ἀριστοφάνους 10 Ἀθήναι (114). Ἐτησια συνδρομὴ δεχ. 70, ἐξωτ. \$ 5. Χειρόγραφα, δημοσιευόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.

«ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΕΝΤΡΟΝ ΑΓΩΓΗΣ»

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΟΝ

« Α Ι Α Θ Η Ν Α Ι »

Ἀνθέων 16. Πλατ. Εὐκαλύπτων-Ψυχικό. Τηλ. 673-855.

♦ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΝ ♦ ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ♦ ΓΥΜΝΑΣΙΟΝ ♦ ΛΥΚΕΙΟΝ

Αιτήσεις, κανονισμός και πληροφορίες εἰς τὴν Γραμματεῖαν τοῦ

Ἐκπαιδευτηρίου ἐν Ψυχικῷ (ὁδὸς Ἀνθέων 16, πλατ. Εὐκαλύπτων)

ἀπὸ 9-1 τὸ πρωῖ.

Μόλις ἐκυκλοφόρησε

54

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

ΤΑ ΕΛΑΤΤΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Ἕ π ὀ

Ἄρ. Α. Ἀσπιώτη

Ψυχιάτρου

ΑΠΟ ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τὸ παιδί πού μένει μωρό. —Πιπίλισμα, ὄνυχοφαγία. —Νυκτερινή ἐνούρησις. —Τὸ παιδί πού δὲν θέλει νὰ φάγη. —“Ὅταν οἱ ἀδελφοὶ φιλονεικοῦν. —Αἱ δυσκολίαι τοῦ πρωτοτόκου. —Τὸ μοναχοπαιδί. —Υἱοθετημένα παιδιά. —Τὸ πειραχτήρι. —Τὰ παιδιά πού θέλουν νὰ ἐπικρατοῦν. —Παθητικὰ παιδιά. —Υπερενεργητικὰ παιδιά. —“Ἄλλαι ἀνωμαλίαι τῆς συμπεριφορᾶς. Ὁ ἀνυπαικοσύνη, ἡ ὄνειροπόλησις, αἱ ταλαντεύσεις τῆς διαθέσεως, ἡ σκληρότης, ἐπιθετικότης, μικροὶ τύραννοι. —Οἱ τίτλοι «καλοαναθρεμμένον» καὶ «κακοαναθρεμμένον» παιδί. —Ὁ χωρισμὸς ἀπ’ τὴ μητέρα.

Αἱ ποιναί. —Ἡ εἶσα καὶ ἡ ἐλευθερία πρόβλημα τοῦ παιδαγωγοῦ. —Θεωρία τῆς ποινῆς. —Ποῖαι αἱ συνέπειαι τῶν ποινῶν. —Θεραπευτικὴ ποινή. —Πῶς δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἡ τιμωρία. —Τὰ τέσσαρα βασικὰ στοιχεῖα τῆς δικαίας τιμωρίας. —Ἡ σωματικὴ ποινή. Ἐνας κῶδιξ τῆς ἀγωγῆς. —Τὸ πρόβλημα τῆς ποινῆς εἰς τὸ σχολεῖον. —Διὰ τὴν δημιουργίαν ἠθικῆς συνειδήσεως.

Πωλεῖται εἰς ὅλα τὰ βιβλιοπωλεῖα. Τιμὴ δραχ. 15.

*Κεντρικὴ διάθεσις τευχῶν καὶ παραγγελίαι: Γραφεῖα Περιοδικοῦ «Ἀκτῖνες»,
Ἀκαδημίας 45, Ἀθῆναι 135, τηλ. 624-233.*